

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**1960'LARDA TÜRKİYE VE İTALYA'DA YABANCILAŞMA:
SEVMEK ZAMANI VE BATAN GÜNEŞ FİLMLERİ ÜZERİNE BİR
KARŞILAŞTIRMA**

HAZIRLAYAN

LATİFE İREM EMEKTAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŐMANI

DOÇ. DR. ÇİÇEK COŞKUN

ANKARA - 2022

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 26/07/2022

Öğrencinin Adı, Soyadı: Latife İrem Emektar

Öğrencinin Numarası: 22010106

Anabilim Dalı: Sosyoloji

Programı: Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Doç. Dr. Çiçek Coşkun

Tez Başlığı: 1960’larda Türkiye ve İtalya’da Yabancılaşma: Sevmek Zamanı ve Batan Güneş Filmleri Üzerine bir Karşılaştırma

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 87 sayfalık kısmına ilişkin, 26/07/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %1’dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 26/07/2022

Doç. Dr. Çiçek Coşkun

ÖZET

Yabancılaşma, günümüzde dahi hala birçok açıdan inceleme alanına sahip olan bir kavramdır. Bu kavrama dair çalışmalar modernleşmenin ortaya çıkışıyla birlikte hız kazanmış, neden ve sonuç çerçevesinde yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Sanat eserlerinin de toplumsal manada taşıdıkları potansiyel düşünüldüğünde bu gibi kavramları açıklayıcı bir zemin oluşturdukları görülmektedir. Özellikle toplumu yansıtma amacı güdülmüş sinema akımlarının revaçta olduğu 1960'lı yıllarda günlük yaşayış sinema filmlerine çokça konu edilmiştir. Bu yıllar içerisinde yapılmış *Batan Güneş (L'Eclisse)* ve *Sevmek Zamanı* filmleri de bu örneklerden iki tanesidir. Biri İtalya'da biri Türkiye'de yapılmış bu iki film, içlerinde buldukları toplumun ilişki dinamiklerini ele almış ve bunları incelemiştir.

Bu çalışma içerisinde bu iki filmin gerçekleştiği tarihlerden yola çıkılarak 1960'lı yıllarda Türkiye ve İtalya'da yaşanan yabancılaşma üzerinde durulmuştur. Bu sebeple öncelikle yabancılaşma çalışmaları incelenmiş, bu kavrama getirilmiş analizlerin durumu betimlenmiştir. Ardından 1960'lı yılların tarihi çerçevesine bakılmış ve toplumsal bağlamda bireyin durumuna açıklık getirilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise *Sevmek Zamanı* ve *Batan Güneş* filmleri teorik çalışmalar ekseninde belirlenen temalar üzerinden incelenmiştir. Yapılan bu analiz sonucunda da 1960'lı yıllarda bireyin toplumsal manada yaşadığı bütünlük mücadelesinin ayrıntıları açığa çıkmıştır. Görülmektedir ki 1960'lı yıllar seçilen sinema filmlerinin yansıttığı boyutlarda bir yabancılaşmanın sıkıntılarını yaşamakta, bireysel manada toplumsal tecridin yükselişte olduğunu açığa çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, Sevmek Zamanı, Batan Güneş, Türkiye, İtalya

ABSTRACT

Alienation is a concept that still has many areas of study even today. Studies on this concept have gained momentum with the emergence of modernization and have been intensively discussed within the framework of cause and effect. Considering the social potential of works of art, it is seen that they form an explanatory ground for such concepts. Especially in the 1960s, when cinema movements aimed at reflecting the society were popular, daily life was the subject of movies a lot. The movies *The Eclipse* and *Time of Love*, which were made during these years, are two of these examples. These two films, one made in Italy and the other in Turkey, deal with the relationship dynamics of the society they are in and examine them.

In this study, the alienation experienced in Turkey and Italy in the 1960s is emphasized, starting from the dates when these two films were made. For this reason, first of all, alienation studies were examined and the situation of the analyzes brought to this concept was described. Then, the historical framework of the 1960s was examined and the situation of the individual in the social context was clarified. In the last part of the study, the films *Time to Love* and *The Eclipse (L'Eclisse)* were analyzed on the basis of the themes determined in the axis of theoretical studies. As a result of this analysis, the details of the individual's struggle for social integrity in the 1960s were revealed. It is seen that the 1960s are experiencing the problems of alienation in the dimensions reflected by the selected movies, revealing that social isolation in the individual sense is on the rise.

Key Words: Alienation, *The Eclipse*, *Time of Love*, Turkey, Italy

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I. ARAŞTIRMA HAKKINDA	4
1.1. Araştırmanın Konusu	4
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.3. Araştırmanın Yöntemi	6
1.4. Kavramsal Çerçeve.....	6
1.5. Problemler	6
1.6. Kapsam ve Sınırlılıklar	7
BÖLÜM II. YABANCILAŞMA ÇALIŞMALARINA TEORİK BİR BAKIŞ.....	9
2.1 Karl Marx.....	9
2.2 Georg Simmel.....	12
2.2.1. Simmel’de Sınıfsal Yabancılaşma	16
2.2.2 Simmel ve Nesnel Kültür	20
2.2.3. Simmel ve Emegin Metalaşması.....	22
2.2.4. Emile Durkheim ve Georg Simmel	24
2.2.5. Metropol ve Zihinsel Yaşam.....	26
2.3. Pierre Bourdieu ve Kültürel Sermaye	32
BÖLÜM III. 1960’LI YILLARDA TÜRKİYE VE İTALYA.....	39
3.1. Türkiye’de Modernleşme Süreci.....	39
3.1.1. 1960’lı Yıllarda Türkiye’de Siyasi Gelişmeler	41
3.1.2. Türkiye’de Kentleşme	45

3.1.3. Türkiye 1960-1970 Almanya İşçi Göçü	47
3.2. İtalya'da Modernleşme Süreci	49
3.2.1. 1960'lı Yıllarda İtalya'da Siyasi Gelişmeler	49
3.2.2. İtalya'da Ekonomi ve Kentleşme	54
3.3. 1960'lı Yıllar İçinde İtalya ve Türkiye'ye Karşılaştırmalı Bir Bakış	58
BÖLÜM IV. ERKSAN VE ANTONIONI SİNEMALARINDA YABANCILAŞMA.	60
4.1. Yeni Gerçekçilik	60
4.2. Sevmek Zamanı ve Batan Güneş.....	63
4.2.1. Modern Dünyada İnsanın Unsurları Nesnelleştirme Dürtüsü.....	66
4.2.2. Toplumdan Tecrit Hissinin Yapısı.....	79
4.2.3. Modern Yaşamın Mekansal Bağlamda Ortaya Çıkardığı Sonuçlar	85
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	91

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Vittoria ve Riccardo Ayrılık Sahnesi	67
Şekil 2. Hadrian Tapınağı içinde yer alan Borsa'nın Genel Yapısı	70
Şekil 3. Sarhoş Adamın Gölden Çıkarılması 1:25:11	73
Şekil 4. Halil, Meral'in Fotoğrafı ve Meral	74
Şekil 5. Meral'in Fotoğrafını Sirtında Taşıyan Halil	77
Şekil 6. Halil, Porselen Bebek ve Meral'in Fotoğrafı	79
Şekil 7. Hep Çerçeve İçinde Duran Ana Karakterler	81
Şekil 8. Piero ve Vittoria Borsa'da 00:24:00	82
Şekil 9. Çerçeveler İçinde Halil ve Meral	85
Şekil 10. Vittoria ve Piero'nun Buluştuğu Sokak Köşesi	86
Şekil 11. Meral'in Evinden İstanbul Manzarası	87

GİRİŞ

Modernleşme kapsamında İkinci Dünya Savaşı sonrası toplumların büyük bir değişim yaşadığı açıktır. Modernleşmenin sistemsel dönüşümü sağlaması Sanayi Devrimi ile gerçekleşmiş olsa dahi İkinci Dünya Savaşı birçok toplumun yapısını sarsmış ve halihazırda güncel zamana getirilen unsurları yok etmesine sebep olmuştur. Ekonomik, sosyal ve kültürel hezimet içerisinde bu savaşın bitimi, her toplumun hem kendi sistemlerini geri getirme hem de global ilişkilere ayak uydurma çabasını oluşturmuştur. Toplumlar aynı zamanda teknolojik yeniliklere ayak uydurmaya çalışmış ve bu teknolojik gelişmeler ekseninde de kendi sosyal yaşamlarında değişiklikler meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği teknolojiler de bu değişikliklerin ana kaynağı sayılmaktadır. Bunun yanı sıra üst modernitenin kökenlerinde önemli olan kitlesel basım araçlarının ve elektronik iletişimin giderek daha iç içe geçmesidir (Giddens, 2010: 41). Amerika ile ticaret açığını gidermeye çalışan Avrupa toplumları da modernite bağlamında bu gelişmeleri yaşamışlar ve sonuç olarak günlük yaşamın içerisinde kopukluklar elde etmişlerdir. Tarihsel bağlam içerisinde Avrupa'daki çoğu toplum hızlı kalkınma planlarına doğru ilerlemiş, bu hız da sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte sosyo-kültürel manada büyük sorunlara yol açmıştır.

Marx, Durkheim gibi erken dönem araştırmacılar tarafından ele alınmış yabancılaşma kavramı bu dönem toplumları için en önemli sosyo-kültürel problemlerden birisi sayılmaktadır. Durkheim bu kavramı İntihar üzerine yaptığı çalışmada açıklamış, bireysel intiharın sebeplerini konu dışı ederek toplumsal olayların sebep olduğu yapılarla ilişkin intiharlar çeşitlerini anlatmıştır. Bu çeşitler içerisinde de görülebilecek olan toplumdan uzaklaşma hali, bireyin toplumsal sonunun en uç noktalarından biri haline gelmektedir. Bu durum; toplumun bireyin duygularını ve etkinliğini düzene koyan bir güç olması, bu gücü kullanma ilişkisiyle Durkheim tarafından açıklanmaktadır. (Durkheim, 2013: 241).

Marx'ta ise yabancılaşma daha çok üretim ilişkileri ekseninde açıklığa kavuşturulmuş ve işçinin metalaşma süreci ayrıntılı olarak çözümlenmiştir. Marx'ın yabancılaşma teorisi daha çok iktisadi ilişkilere dayanmakta ve temel sebebi kapitalist üretim tarzına dayalı iş bölümü olmaktadır (Şeker, 2021: 129). Fakat erken dönem

araştırmalardan sonra modern yaşamın değişen yapısı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası toplum için yabancılaşma sebeplerinin en kapsamlı açıklaması Simmel’de bulunmaktadır.

Simmel’in çalışmalarında bu durum para ekonomisinin getirilerinden biri olmakla beraber modern yaşamın da vazgeçilmez niteliği haline gelmiştir. Nesnel yaşama indirgenen ilişkiler sebebiyle yabancılaşma her alanda görülebilmekte ve herhangi bir sınıf farkı gözetmeksizin kentleşmenin yoğunlaştığı her mekanın bireyi tarafından yaşanmaktadır. Yabancılaşma kavramı bu sebeple 1960’lı yıllar için Simmel’in çalışmaları içerisinde bir açıklığa kavuşturulabilmektedir. Özellikle toplumsal tipleri içerisinde de bu kavramın kişisine yer vermiştir. Yabancı, katıksız bir hareketlilik içinde her unsurla iletişime girmekte ama yerleşik bağlara sahip olmamaktadır (Simmel, 2009: 150).

Yabancılaşmanın Simmel odaklı bu incelemeler ışığında 1960’lı yılların sinemasında ele alınmasının sebepleri ise birden fazladır. 1960’lı yıllar, savaş sonrası karmaşanın yavaş yavaş oturduğu bir düzeni temsil etmektedir. Ekonomik planlar yürürlüğe sokulmuş, politik yapıda yeni gelişmeler meydana gelmiş, savaşın getirdiği işsizlik sorunları sanayileşmeyle birlikte çözüme ulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu yıllar, modernleşmenin hızı sayesinde ifade özgürlüğünün en yüksek olduğu yıllar sayılsa da yüzeysel olarak çizilmiş bu çerçeveye herhangi bir alaka göstermediği de açıktır. Bireylerin toplumsal yaşamlarında başa çıkması gereken birçok etkenle savaştığı bu yıllarda bu savaşım sinema filmlerine de yansımış ve yine teknolojik gelişmeler sayesinde filmler, toplumlar arası etkileşimlere girmiştir. Sanatın bu kolu, toplumsal sorunları anlatmakta ve anlaşılmakta ülkeler arası bir bağlantı sağlamıştır. Hala aktif olan yeni gerçekçilik, İtalya sinemasından diğer sinemalara da ulaşmış, o zamanın belge niteliği haline gelmiştir. Özellikle benzer sosyo-kültürel sorunlara sahip olan Türkiye’yi etkileyen bu akımla birlikte İtalyan sinemasının da izleri görülmeye başlanmış ve toplumu anlatma kaygısı Türkiye’de de gerçekleşmiştir.

Bu bilgilerin ışığından Michelangelo Antonioni¹, İtalya’nın toplumsal yaşantısını ele alırken Metin Erksan² da Antonioni’den yer yer etkilenecek Türkiye’nin toplumsal yaşantısını seyirciye aktarmıştır. Tematik benzerlikler ve aynı dönem yapılmış olmaları

¹ Antonioni, 1912-2007 yılları arasında yaşamış ve toplumsal gerçekçi türde yabancılaşma konularını ele alarak filmler yapmış İtalyan yönetmen.

² Erksan, 1929-2012 yılları arasında yaşamış hem Yeşilçam dönemine özgü melodram hem de farklı türlerdeki filmleriyle bilinen Türk yönetmen.

sebebiyle de bu çalışma için Antonioni'nin *Batan Güneş* (1962) ve Erksan'ın *Sevmek Zamanı* (1965) filmleri ele alınmış, 1960'lı yılların yabancılaşma çerçevesinde incelenmiştir.

Bütüncül manada bu çalışma içerisinde önce ilk bölümde araştırmanın genel bağlamı verilmiş; araştırmanın konusu, amacı ve önemi, yöntemi, kavramsal çerçevesi, ana problemi, alt problemleri, kapsam ve sınırlıkları belirlenmiştir. İkinci bölümde yabancılaşma kavramının anlaşılması adına teorik çalışmalar incelenmiş, ağırlıklı olarak Simmel'in çalışmaları ele alınırken Marx, Durkheim, Bourdieu'nun da karşılaştırmalı olarak görüşlerine yer verilmiştir. Bu teorilerin tarihsel bağlama oturtulabilmesi için de üçüncü bölümde İtalya ve Türkiye'nin 1960'lı yıllardaki durumu ele alınmış, politik yaşamdan başlayarak sosyal yaşama gidilen bir çizgi çizilmiştir. Araştırmanın son bölümünde de hem tarihsel hem de teorik kapsam değerlendirilerek iki film temalara ayrılarak analiz edilmiştir.

BÖLÜM I. ARAŞTIRMA HAKKINDA

Yabancılaşma hem güncel toplumlarda hem de modernleşme başladığından bu yana birçok toplumda görülmüş bir kavramdır. En kısa haliyle toplumdaki uzaklaşma olarak açıklanabilecek yabancılaşma, salt bireysel etkilerinden öte toplumsal manada ortaya çıkardığı sonuçlar sebebiyle de incelenmiş, nedenleri ve üretilebilecek çözümler uzun zamandır tartışılmıştır. Bu çözümlerin yararlılığından öte sosyolojik manada nedenlerinin incelenmesi daha uzun bir tarihsel sürece yayılırken toplumların sürekli dönüşüyor olması da bu sürecin bitmeyecek bir konumda olduğunu göstermektedir.

Yabancılaşma, Marx'ın incelemelerinden bu yana kapitalist sistemler içerisindeki konumuyla ele alınmıştır. İş bölümü üzerinden açıklanmış, sınıfsal konumlar sebebiyle daha çok işçinin uğradığı bir sorun olarak görülmüştür. Diğer sınıfların yaşayabilme olasılığı değerlendirilmişse de daha çok alt sınıfa özgü bir kavram olarak yer almıştır. Lakin toplumlar değiştikçe yabancılaşma kavramı da değişmiş, modernleşmenin unsurları yayıldıkça bu kavram da birçok etkeni bünyesi altına almıştır. Ekonomik çerçevesinden sınırlanan yabancılaşma, tarihsel kapsam içerisinde kendisine savaşlar ve sonrasında ortaya çıkan sosyal problemler içinde de yer bulmuş, toplum dönüşümlerine ayak uydurarak her zaman günlük yaşamda yer almayı başarmıştır. Böylelikle birçok sanat eserine de konu edilmiş, sinema için de anlatım kaynağı olarak güçlü bir konumda yer almıştır.

Araştırmanın ilk bölümünde, araştırmanın genel bir çerçevesini çizmek adına araştırmanın konusu, amacı ve önemi, yöntemi, ana problemi ve alt problemleri açıklanacak; sonrasında kavramsal çerçeve, kapsam ve sınırlılık hakkında bilgilere yer verilecektir.

1.1. Araştırmanın Konusu

1960'lı yıllarda yaşanan olayların yoğunluğu tarihi çerçeveden bakıldığında ele alınması gereken birçok toplumsal çözümlemeyi de beraberinde getirmektedir. Fakat bu yıllarda toplumun yaşadığı en büyük sorunlardan biri olan yabancılaşma çalışma kapsamında seçilmiştir ve filmlerin verdiği mesajlarla açıklanmaya çalışılacaktır. 1960'lı yılların etkisinin görülebildiği filmlerden seçilen bu iki eser kapsamında karakterlerin

toplumdaki konumları ele alınacak, kurumlar ve ilişkiler arası iletişimlerine bakılacaktır. Böylece hem tarihsel çerçeveye hem de teorik çalışmalarla birlikte 1960'lı yıllara bir bakış sunulacak ve bireyin bu yıllardaki sosyal durumu betimlenecektir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Önceki çalışmalarda Antonioni'nin filmleri yönetmenin kendisi fazlasıyla yabancılaşma teması işlediği için bu kapsamda incelenmiş ve analiz edilmiştir. Lakin daha çok yönetmenin kendi içindeki dinamiklerine bakılmış, teorik çerçeveden ayrılmadan genel bir çalışma ortaya çıkarılmıştır. Erksan için de yeni gerçekçi akımı daha çok işleyebildiği filmler tercih edilmiş, bu anlamda vurguladığı unsurlardan bahsedilmiştir. *Sevmek Zamanı* filmine dair de yalnız kadın karakterinin sosyolojik bir analizi bulunmaktadır. Bütüncül açıdan filmin tarihsel bağlamından ve bunun filme etkisinden bahsedilmemiştir.

Filmlerin yaşanılan toplumla olan bağının tamamen yok edilemediği, iki fikrin birbirinden ayrı yürütülemediği düşünüldüğünde filmlerin toplumsal yaşamı anlamadaki rolünün büyük olduğu fark edilecektir. Özellikle bu manada toplumsal yaşamı aydınlatmak adına yapılan filmlerin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllara denk geldiği Yeni Gerçekçilik akımına bakıldığında görülmektedir. Zira Yeni Gerçekçiler yaşam deneyimiyle yakından bağlantısı olan bir sinema için çalışmışlardır (Monaco, 2002: 288). Yapıldığı yıllar içerisinde hem bolca övgü hem de bolca eleştiri almış *Sevmek Zamanı* ve *Batan Güneş* filmlerinin de bu akım etkisiyle gerçek yaşamdan uzak olmaktan öte yaşamın tamamen içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Her iki film de dönemi için önemli hale gelmiş isimler tarafından oluşturulmuştur. Sinemanın içerisinde aktif yer alan bu iki ismin, diğer filmlerinin de toplumsal manada verdiği mesajlar filmografleri incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple her iki filmin de İtalya ve Türkiye toplumunu 1960'lı yılların içerisinde anlamak için uygun olduğu düşünülmektedir. 1960'lı yıllarda geçirdiği dönüşümler ele alındığında bu iki toplum, ortak tarihi öğeleriyle birlikte dikkat çekmekte ve bireyin o dönemki yaşantısı adına benzer temalar oluşturmaktadır. Benzer temalardan en çok öne çıkanlardan bir tanesi ise yabancılaşmadır. Bu sebeple yabancılaşmanın, toplumu ele alıp yansıma amacıyla çekilmiş iki film kapsamında tarihsel düzene oturtularak anlatılmasının literatüre bu kavram çalışmaları açısından katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılacak ve söylem analiziyle göstergebilimden yararlanılacaktır. Söylem analizi metodolojik ve kavramsal unsurlardan meydana gelen sosyal hayata dair bir perspektiftir ve söylemi datalaştırma yolu olarak da kabul edilmektedir (Çelik & Ekşi, 2013: 104). Bunun yanı sıra göstergebilimde de derlenmiş olguları tek bir açıdan betimleme yolu tutulmakta ve yalnız bu yönü ilgilendiren “belirgin özellikler” ele alınmaktadır (Barthes, 1979: 93).

1.4. Kavramsal Çerçeve

Araştırmada öncelikle tarihsel gidişata uygun olarak 1960’lardan önce ortaya konulmuş yabancılaşma çalışmalarına bakılacak ve araştırma için uygun olan ana çalışmalar üzerinde durulacaktır. Yabancılaşmanın toplumsal hayattaki yeri bu çalışmaların ışığında detaylandırılacaktır. Sonrasında nedenleri de kapsama dahil edilecek, yapısal olarak yarattığı sonuçlar da mercek altına alınacaktır. Ardından bu teorik çalışmaların 1960’lı yıllarda nerede durduğunu görmek adına her iki ülkenin bu yıllar içerisindeki genel durumu aktarılacaktır. Politik yaşam, ekonomik yapı, sosyal yapı ve kentleşme başlıklı konularla tarihsel süreç ayrıntılarıyla verilecektir. Analiz bölümünde de daha önceki bölümlerden hareketle filmlerin hem sahne görüntüleriyle hem de olay, söylem kapsamlı tahlili gerçekleştirilecektir. Bu tahlil boyunca verilmiş yıllar içerisinde bireyin kendisini toplumda nasıl konumlandığı ve hangi alanlarda toplumdan uzak durduğu açıklanacaktır.

1.5. Problemler

Araştırmanın ana problemi:

“1960’lı yıllarda İtalya ve Türkiye toplumlarında var olan yabancılaşma *Sevmek Zamanı* ve *Batan Güneş* filmlerinde nasıl bir sosyolojik anlatıma sahiptir?” şeklinde belirlenmiştir. Alt problemler ise aşağıdaki gibidir.

1. Yabancılaşmanın bu toplumlarda yaşanışı *Sevmek Zamanı* ve *Batan Güneş* filminin hangi anlatım şekilleriyle açığa çıkmaktadır?

2. *Sevmek Zamanı* ve *Batan Güneş* filmlerinde toplumsal yabancılaşma bağlamsal olarak nerede durmaktadır?

1.6. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma ifade zemini açısından netlik yaratması adına iki bölüm ve analiz olarak ayrılmıştır. Giriş bölümünde araştırma hakkında bilgi sunulduktan sonra önce yabancılaşma çalışmaları incelenecek ikinci bölümde tarihsel süreç ele alınacak ve son olarak da bunlara bağlı olarak filmlerin analizi yapılacaktır.

Araştırmanın ilk bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, yöntemi, kavramsal çerçevesi, ana problemler, alt problemler, kapsam ve sınırlılıklar ifade edilmiştir.

İkinci bölümde kavramsal bağlamda yabancılaşma çalışmaları incelenmiş, nedenler ve sonuçlar da söz konusu edilmiştir. Bu bölüm sayesinde filmlerin içerisinde mevcut olan yabancılaşma temalarının ne şekilde vuku bulduğu anlaşılacaktır.

Üçüncü bölümde 1960'lı yılların durumu tarihsel kaynaklarla birlikte ele alınmış, bu yılları anlamak adına bir önceki yılların da genel çerçevesi çizilmiştir. Bu bölüm, filmlerin yapıldığı yıllarda var olan toplumu anlamaya yardımcı olacaktır. Böylece filmlerde ele alınmış karakterler de durum içerisinde konumlandırılabilir.

Son bölümde ise *Batan Güneş* ve *Sevmek Zamanı* filmlerini anlamak adına yeni gerçekçilik akımına dair bilgi verilecek sonrasında da bu filmlerin yabancılaşma kavramındaki yeri tarih de göz önüne alınarak değerlendirilecektir.

Araştırma iki yönetmenin sinemasının yalnız birer filmi ele almış olması nedeniyle kısıtlıdır. Bu sınırlılık tarihsel ele alış için verilmiş olsa da aynı zamanda tematik benzerlikler de gözetilmiştir. Öte yandan yabancılaşma çalışmaları içerisinde sadece 1960'lı yılları konu etmektedir. Yabancılaşma çalışmaları geniş bir alana yayılsa da bu araştırma için sadece 1960'lı yıllardan önce çalışılmış belirli isimler konuya dahil edilebilmiştir. Bu dahil edişin yanı sıra daha çok Simmel'in çalışmalarına ağırlık

verilebilmiş, filmin analizi için uygun kuramcı olduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak filmin yabancılaşma kapsamında değerlendirebilmesi adına tüm sahnelere ve repliklere yer verilememiş, temalar belirlenerek bunların üzerinden gidilmiştir.

BÖLÜM II. YABANCILAŞMA ÇALIŞMALARINA TEORİK BİR BAKIŞ

Endüstrileşmeyle birlikte önem kazanan yabancılaşma, Marx'ın yazılarından bu yana toplumsal manada mevcudiyeti tartışılan bir kavram olarak literatürde bulunmaktadır. Yabancılaşma, bireyin hem psikolojik hem de sosyolojik olarak yaşadığı bir durumu ifade etmekle birlikte toplumun diğer bireylerinden ayrı olma hali tarih içerisinde farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Toplumdan tecrit edilmiş bir birey olarak yaşamak ve bütüncül hissetmemek zaman zaman pozitif bir hal olarak görülse dahi modernizmin ve post-modernizmin etkileriyle de beraber bu kavram, negatif haliyle de incelenmeye başlanmış, birçok düşüncenin ve teorinin oluşturulmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim günümüzde hala bu çalışmaların devam ettiği bilinmektedir. Görüldüğü üzere yabancılaşmanın sayısız alanda yeri olmasına rağmen bu çalışmada sosyolojik manası ele alınacak ve çalışmanın tarihsel çerçevesine göre detaylı bir analizi sunulacaktır. Kavramın sosyal hayattaki yerini anlayabilmek adına öncelikle Marx'ın yazılarından yola çıkmak gerekmektedir.

2.1 Karl Marx

Marx'ın çalışmalarında yabancılaşmanın ayrı olarak ele alındığı *1844 El Yazmaları* (2011) şüphesiz büyük bir önem arz etmektedir. “Yabancılaşmış Emek” başlığı ile bu kavramı ele aldığı yazısında öncelikli olarak çalışmalarının temeli olan “işçi, meta, emek” kavramları üzerinden konunun bir çerçevesi çizilir zira yabancılaşma kavramı işçinin emeğiyle ürettiği meta arasındaki ilişki kapsamında incelenmektedir. Endüstrileşen toplumda fabrikaların varlığı ve artışı, emek gücünün hızlandırılmış bir döngüde daha kolay bulunabilir ve daha ucuza mal edilebilir oluşu işçinin üretime bakış açısında değişiklikler yaşamasına neden olmuştur. Seri üretim, emeğin değerindeki düşüşe yol açarken bu düşüş aynı zamanda işçinin aldığı karşılığa da yansımış ve bu karşılığın aksinin mümkün olmadığı bir toplum yaratılmaya başlanmıştır. İş gücünün ucuzluğu artan nüfusla doğru orantılı giderken fabrikalarda çalışan işçiler de alternatif bir yol üretememiştir zira seri üretim başladığı gibi tüm topluma yayılmış ve üretilen nesneye daha hızlı, daha düşük fiyatla ulaşabilmek diğer üretim biçimlerinin azınlığa dönüşmesine sebep olmuştur. Piyasa rekabetinin açıklanamazlığı Marx için bir diğer nokta olurken bunun normal bir eylem olarak atfedilmesi de işçinin emeği ve meta arasındaki durumun nesnelleşmesinin

kaynaklarından biri haline gelmektedir (Giddens, 2009: 43). Toplum içerisinde işçinin durumu olumsuz anlamda farklılaşırken meta üretmekle yükümlü emeğinin de metalaşması Marx için yabancılaşmanın ilk noktası sayılmaktadır (Marx, 2011: 140). Hızlı üretim döngüsü de bu şekilde açıklığa kavuşmakta ve sonuçları arasında yabancılaşma bulunmaktadır. Marx, işçinin ne kadar meta üretirse kendisinin de o kadar ucuz meta haline geldiğini belirtirken onun bir nesneye ne kadar kolay dönüşebildiğini ifade etmektedir (Marx, 2011: 140). Kapitalizmin yarattığı üretim döngüsünün mümkün olabilecek her ögeyi bir meta, yani alınıp satılabilir bir nesne haline getirme gücü Marx tarafından çoğu kez altı çizilen bir yapıdır. Yeni ekonomik düzen sayesinde toplumdaki yapıların, bireylerin ve mümkün olabilecek her şeyin nesnelleşebilmesi, birer meta haline dönüşebilmesinin olanağı işçinin emeğini de aynı duruma tabii kılmıştır. İşçinin bu durumu ürettiği nesne ile arasındaki sahiplik ilişkisinin de azalmasına yol açarken sermayenin yarattığı hegemonya ona daha çok sahip olmaktadır (Marx, 2011: 140).

Daha önce açıklandığı üzere üretimin artışı, bu sahipliğin en büyük nedenlerinden bir tanesidir. İşçi, kendi nesnesine belirli bir sahiplik statüsü yükleyemez zira ürettiği nesne hemen elden çıkmakta ve daha binlercesini üretirken kendi benliğini üretimden ayrı tutarak, o üretimin bir parçası haline gelmektedir. Bu benlik kopuşu nesnelleşmesinin önünü açarken Marx'ın sözünü ettiği işçinin ucuz meta haline geliş sürecinin de bir çerçevesini çizmektedir. Nitekim var olan meta, işçiden bağımsız bir halde sermayenin sahipliği altında bulunmakla beraber işçi, bu üretim süreci içerisinde metayı var eden bir “yaratıcı” konumundan öte tıpkı onun gibi bir araç olarak görülmektedir. Kapitalizmin bünyesinde meta, her ne olursa olsun kendini var edebilecek bir kavram konumuna gelmiş, işçinin bu sürece katkısı yalnızca bir fonksiyon olarak nitelendirilmiştir. Üretilen nesne haline gelmek ise işçinin bu yapıya artık bir birey olarak katılmadığının göstergesidir. Kendini yoksullaştırması da bu süreçle birlikte başlamakta ve dünyası da aynı yoksulluğa ev sahipliği yapmaktadır (Marx, 2011: 141). Süreçten elimine edilme döngüsü ise yabancılaşmanın ana noktasını oluşturmakla birlikte kavramsal manada toplumun diğer bireylerinden ayrı olma hali, üretimdeki işçinin konumunda varlık göstermektedir. İşçinin yaşamını nesneye koyduğunu belirten Marx, bu etkinliğin büyüklüğüyle işçinin nesnesizliğini doğru oranda tutmaktadır (Marx, 2011: 141). Bilinmektedir ki üretim-tüketim döngüsünün hızı, işçinin nesnesizliğini artırmaktadır. Yani işçinin etkinliği her geçen gün çoğalırken iç dünyasında var ettiklerinin yoksullaşması da kaçınılmaz hale gelmektedir. Artan iş saatleri sebebiyle işçinin üretimde harcadığı zaman, bir birey olarak

toplum içerisinde var olabilmesinin önüne geçmekte, onu yalnızca işi ile bir bütün yapabilmektedir ki bu bütünün sermaye tarafından ayrı kılınması onda yabancılaşmayı adeta tetiklemekte ve başka bir seçeneğinin olmamasına yol açmaktadır. Marx'ın üretim ilişkilerini toplumsal ilişki saymasının kaynağı da burada yatmakta beraber yabancılaşmanın toplumsal sonuçlara ulaşmasının nedeni de aynı şekilde açıklığa kavuşmaktadır (Giddens, 2009: 43).

Yabancılaşma, Marx ile birlikte daha çok çalışmaya öncülük etmiş olsa da *1844 El Yazmaları*'nda bu kavram yalnızca işçi açısından ele alınmamaktadır. Aynı zamanda bir tür olarak insanın bulunduğu durum ve kendine özgü, yani insani eylemlerden uzaklaşması da kapitalizmin getirdiği bir tür “uzaklaşma” etkeni sayılmaktadır. Üretim ilişkilerinin toplumsal sayılmasında katkısı olan bu düşünce, insanın kendine baktığında artık bir “öteki” gördüğünü ifade etmektedir (Marx, 2011: 148). İnsan için karşısındaki ne ise kendisi için de o olmaya başlamakta ve “insan” olan her unsur, kişiye uzak gelmektedir. İşçi için bu durum kendi emeğini bir başkasına vermesiyle başlamakta ve bu şekilde devam etmektedir. Kendisine ait olan bir unsuru, başkasına ait kıldığında veya buna zorunlu hale geldiğinde, bünyesinde bulunan diğer öğeleri de istemsizce verdiğini fark etmemektedir. Şüphesiz ki ona ait olanı başkasının kılma eylemi, işçinin bulunduğu konum olarak zorunlu hale getirildiği bir eylemdir. Öyle ki üretim eylemi de bu eylem içerisinde bulunmakta, zorunluluk edimi halihazırda yabancılaşmanın bir ön koşulu olarak gündeme gelmektedir (Marx, 2011: 150). Emeğini kendi isteğinden ziyade ihtiyaç bağlamında üreten işçi, aynı zamanda bu emeğin ona ait olmadığını görmektedir. Üretimin her bir aşaması ondan ayrı, dışsal şeyler olarak varlığını sürdürmekte ve işçi tüm bunların dışında kalmaktadır. Bu da onu, ondan ayırır ve “insan” oluşundan uzaklaştırır. Tüm bu sürecin sonucu olarak da özel mülkiyet var olmaktadır. Ve özel mülkiyetin kendisi de insanın özüyle bir hale gelir (Giddens, 2009: 45). Elbette sermaye sahiplerinin de kapitalist sistem döngüsü içerisinde kar elde etme amacıyla yaşaması ve rekabeti doğal olarak benimseyişi yabancılaşmanın bir diğer boyutudur. Nitekim bu toplumdaki ayrı olma hali, en çok proletaryayı etkilemekte, üretim içerisinde emekle olan ilişkiyi en çok bu sınıf yaşamaktadır.

Marx'ın sınıfsal olarak betimlediği bu yabancılaşma aynı zamanda Weber'de de “rasyonelleşme” kavramıyla ortaya çıkmaktadır. Marx ve Weber'in siyasi tutumları zıt olsa da burjuva kapitalizminde insan sorununa duydukları temel ilgide ortaklaşmaktadırlar (Turner, 2014: 93). Weber'in ortaya koyduğu rasyonelleşme kavramı da böyle bir çıkış

noktasından ileri gelmekte ve kapitalist sistemde bireyin yer aldığı konumu tartışmaktadır. Bu tartışma içerisinde de Marx'ın yabancılaşma kavramıyla birçok yakınlık göstermekte, sistemsel bağlamda da aynı problemleri taşımaktadır. Weber'e göre bu dünyanın anlamsızlığı rasyonalizasyonun bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve dünya rutin, rasyonalize edilmiş hale geldikçe büyüsunü yitirmiştir (Turner, 2014: 108). Topluma dair bu bakış açısı da esasen Marx'ın işçiye olan bakış açısıyla belirli benzerliklere sahiptir. Marx da yabancılaşmanın işçinin metalaşması ile ilgili olduğunu öne sürerken işçinin diğer her unsur gibi insan dışı bir özellik kazandığından bahsetmiştir. Weber de bu durumu rutin bir dünyaya bağlamış, rasyonelleşmenin kendi içindeki döngüsünü açığa çıkarmıştır. Bireyin durumu, burjuvazi yaşamında böylesine bir yabancılaşmayı rasyonelleşme içerisinde oluşturmakta ve bu nedenle rasyonelleşmeden kaçmak da sistem getirileri sebebiyle mümkün olmamaktadır. Bu sistemsel yargı Marx'ın yapıtlarında da yer almaktadır. İkisinin arasındaki ortaklıkla düşünüldüğünde Marx'ın yabancılaşma açıklamalarının toplumsal manada benzer anlatılarla bir gittiğini görmek böylece mümkün olmaktadır.

Özetle Marx, yabancılaşma kavramını her ne kadar yalnızca üretim ilişkileri açısından ele almış olsa da bu kavramın toplumsal manada literatürde yer almasının ve incelenmesinin önünü açmış, daha sonraki analizlerin kaynağını oluşturmuştur. Nitekim Marx'ın analizinde bir bütün olarak insanın neden yabancılaşabileceğinin de altı çizilmiş, biyolojik ihtiyaçlar ve yalnızca kapitalizmin getirdikleri konu edilse dahi genel çerçevede bağlamında açık bir çıkış noktası oluşturmuştur. Bu çıkış noktasına paralel hareket eden birçok bilim insanının içerisinde Simmel, yabancılaşma kavramına hem Marx'ın bakış açısıyla bakmış hem de bunu genişleterek sosyal hayatta yer almasını da açıklığa kavuşturmuştur. Buradan hareketle, Simmel'in *Paranın Felsefesi* (2014) çalışmasına göz atmak ve Marx ile ilişkilendirerek yabancılaşma kavramını daha derin ele almak faydalı olacaktır.

2.2 Georg Simmel

Paranın Felsefesi, Simmel'in para fikrini hem felsefi hem de sosyolojik ve psikolojik açıdan ele aldığı geniş çaplı bir kitap olmakla beraber paranın modern yaşamdaki toplumsal ve kültürel anlamının soyut bir analizini içermektedir (Swingewood, 1998: 192). Son bölümünde parayı insan ilişkileri kapsamında değerlendiren Simmel, bu değerlendirmenin ışığında toplumsal hayatta yabancılaşmanın kaynaklarını açığa

çıkarmıştır. Paranın mevcudiyetinin diğer toplumsal yapılara olan etkisiyle başlayan bu bölümde, paranın nesnel halinin öteki nesnelere de nesnelleştirdiğinden konu açılmaktadır (Simmel, 2014: 430). Para, toplumda artık ilişkileri birbirine bağlayan bir yapı üstlenmektedir. Zira mevcut ettiği nesnelliğin her alana yayılması kendisinin de her alanda kullanılmasından ileri gelmektedir. Kapitalizmden bu yana duygusal bağlar hariç toplumda ilk olarak kurulacak ilişkilerin çoğu belirli bir üretim-tüketim ikiliğini beraberinde taşımaktadır. Paranın varlığının sağladığı değer sistemi de bu ikiliğe hizmet ederek ilişkilerin belirli bir özgünlükten ziyade en az para kadar nesnelleşmesine neden olmakta ve kurulan bağlardan çok paranın kendisi amaç olarak görülmektedir.

Bu dinamik Simmel açısından maddi ve kişisel hayatın birbirlerine olan dolanımı şeklinde açıklanırken para, bütün bu ilişkileri bir arada tutan bir yapı işlevinde bulunmakta, hatta teolojik bir bağlantı muhtevasına sahip olmaktadır (Simmel, 2014: 429). Öyle ki toplumsal ilişkilerin kurulma nedeni konumunda sayılabilmekte ve bu ilişkilerin birbirlerine olan bağlantısını para sağlamaktadır. Elbette durumun kendisi, yani salt para ile sağlanmış ilişkilerin çokluğu doğal olarak sosyal hayatı nesnel hale getirmektedir. Toplumun içerisinde bulunan herhangi bir değer kendini para ile ölçülebilir kıldığında bu durum onu belirli bir rakamsal çerçevenin indirgemesine tabii tutmaktadır. Hatta belirlenmiş rakamların ötesinde belirlenmiş maddi bir değer mevcut olduğu da söylenebilmektedir. Böylece maddi değer kişisel hayatın içerisine girmekte ve bağları topyekun kendisine, paranın nesnelliğine dönüştürmektedir. Bir nevi paranın karakterine sahip olan ilişkiler, tıpkı onun gibi karakersiz bir görünüme kavuşmaktadır zira paranın barındırdığı bir karakter mevcut değildir (Simmel, 2014: 431). Modern yaşamın getirisi, ekonomik bağların daha büyük bir önem arz etmesine neden olurken bu karakersizliğin kendisi de kişiler tarafından kolayca benimsenen bir durum haline gelmiştir. Çünkü büyük şehirlerin yaşamı paranın formsuzluğuna uygun bir yapıya sahip olmakla beraber paranın bu formu da bir nevi büyük şehirlerin yaşantısını etkilemekte önemli bir rol oynamıştır. “Metropol ve Zihinsel Yaşam” (1996) adlı makalesinde de bunu ele alacak olan Simmel, bu kitabında daha çok para ve yarattığı ilişkiler üzerine odaklanmaktadır. Elbette bu ilişkilerin bir diğer noktası da modern kentlerdeki işlevi olduğundan makalesine bağlanan birçok düşüncüyü de içermektedir. Örneğin para kazanmaya ulaşan hedeflerin mahiyeti birbirinden ayrı dursa da paranın varlığı onları tekilleştirerek kendine yöneltmekte ve bir alanın içerisinde bu amaçları kısıtlı bir yapıya sokmaktadır. Zira kentin içerisinde parayı elde etmek nihai bir durum halinde yansıtılmaktadır. Dolayısıyla uzmanlaşmış bilginin

önemi giderek yok olur ve paraya ulaşmak belli bir zeka kullanımını gerektirir (Simmel, 2014: 433). Simmel'in bu noktada zeka ve paranın ortak özelliklerine odaklandığını görmek mümkündür.

Paraya ulaşmak uğruna kullanılan zekanın neredeyse paranın işlevlerine sahip olduğundan bahsedilmektedir. Mantıksallık yani kitapta anlatılan şekliyle rasyonellik, paranın kullanımı ve ona ulaşma açısından zekanın elde ettiği bir özelliğin kendisi konumundadır. Daha önce dile getirildiği gibi karakersizlik paranın bir özelliğidir lakin düşünüldüğünde zeka için de aynısı söylenebilmektedir. Zeka da içerisinde bir çeşit nesneliği barındırmakta ve seçimden ziyade bunu kendi özünde bulunduğu için yapmaktadır. Varoluşsal açıdan bu yapının, insanın kendi içinde taşıdığı özgün unsurlarını yok saymaya eğilimli olduğu açıktır. Zekanın sunduğu rasyonel alan, toplumsal hayatın ilerleyişini yönetmektedir. Bir sistemin işleyişi daha çok bu rasyonellikten ileri gelmekte, devletlerin de bu mantıksal kontekste inşa edildiği görülmektedir. Paranın öncelikli konumundan evvel zekanın yarattığı bu alan, toplumsal manada süreci olumlu etkileyebilse de tüketim döngüsünün gücü onun bu etkilerini de elinden almıştır. İnsanın özneliği de bu denklemden çıktığında kurulan ilişkiler açısından geriye yalnızca çıkar kalmakta ve tek tek bireylerin zeka dışında seçimlerini yapmakta kullandığı herhangi bir kaynak önemli sayılmamaktadır. Duygusal seçimler, rasyonel alana ulaşmadığında paraya ulaşma dürtüsünün önemsendiği kentlerde ehemmiyetini yitirmekte ve söz konusu edilmemektedir. Simmel için para, yalnızca ekonomik işlemler çerçevesinde ele alınsa dahi bu işlemlerin dışına çıkmakta ve zekayla birlikte rasyonelliğin her alana yayıldığı bir bütünlük yaratmaktadır. Modern toplumun kurumsal merkezileşmesi de bu rasyonelliği artırmakta ve parayı ortak değer haline getirmektedir (Swingewood, 1998: 194). Hatta öyle ki ekonomik bağlam, tüm bağlamın kendisine hakim olmaktadır (Simmel, 2014: 432). Elbette bu yaratımın kendisi sadece çıkarları önemsiyorsa kişi de bencil bir yapıya bürünecek ve günlük yaşamında var ettiği bağları aynı yapıda sürdürecektir. Marx'ın sözünü ettiği işçinin de nesneye dönüşebilmesinin olasılığı Simmel için de para ilişkilerinde mübadele içerisinde mümkün olabilmekte ve insan, ilişkileri nesneliğe sürükledikçe kendisi de bu nesnelleşmeye yaklaşmaktadır. En azından toplum içerisinde bulunduğu hal, onu bu rasyonel kapsamda değerlendirirken çıkarları da bireysel farklılığının önüne geçmektedir. Birey, bu durumda yalnızca çıkarlarını korumaya odaklanabilmekte ve zekasının yardımıyla bir diğer insanın önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu sebeple onların kişi ötesi özelliklerini (Simmel, 2014: 433) incelemek faydalı olacaktır.

Kişi ötesi kavramını kullanırken Simmel, para ve zekanın kişileri aşmasından ziyade insanları dışarıda bırakmasından söz etmektedir. Kullanım aracı olarak para, mübadelenin yapıldığı kaynakların önemini yok etme eğilimine sahiptir zira kendisinin bir diğer tarafa iletilebilmesi için herhangi bir hüviyet sıfatı taşıması gerekmez. Zeka bu kullanımda birincil rol oynarken kendi çıkarlarını gözeterek mantığa uygun olanı yapmaya çalışmaktadır. Paranın kazanımı için en efektif yol hangisi ise onu gözetmekle birlikte denebilir ki insan, bu süreçte yalnızca zekasından oluşmaktadır. Daha doğrusu buna doğal olarak mahkum kılınmaktadır çünkü zekasının ardında duygusal olan alan para ilişkileri için varlığı yadsınan bir durumdur. Paranın kurduğu bağların şehirlerin muhtevasının büyüüp gelişmesi ile birlikte öncelikli konuma ulaşması da zekanın ardıl kıldığı unsurların yoksunluğunu bireylere yaşatmaktadır. Bu yoksunluğu söz konusu etmeden önce Simmel'in ele aldığı şekliyle entelektüel tüm bu döngü içerisinde daha yetkin bir konumdadır zira duygusal kişilik yerine zeka odaklı bir kişiliğe sahiptir (Simmel, 2014: 434). Entelektüel kişi, belirtildiği gibi yalnızca zekanın çerçevesinde işlerini yürütmekte ve bu ona diğerlerinden üstün olabileceği bir alan sağlamaktadır. Nesnellik, entelektüelin ona “bağ olabilecek” diğer caydırıcılardan ayrı kalmasına yardımcı olmakta ve elbette bu nesnelliği zekanın kendisi yaratmaktadır. Elde ettiği pragmatik konum, kişiler arası kurulan diğer bağları dışa itmektedir. Paranın getirebileceği kazanımlar, entelektüel için yegane nokta olmakla beraber zaten halihazırda bunun için ek bir çabaya girmemektedir. Onu geride tutabilecek duygusal alana yüklü düşünceler mevcut değildir. İnsanlarla arasındaki bağ, nesnellikten ötesine geçmemekte veya geçmesine entelektüel tarafından izin verilmemektedir. Herhangi bir materyalist mübadele içerisinde entelektüelin sahip olduğu tek şey zekasının ona sunduğu rasyonalitedir. Günlük yaşamın evrildiği üretim-tüketim döngüsünün büyüklüğü içerisinde bu rasyonalite, entelektüelin üstün bir konumda durması için ona yardımcı olmaktadır. Üretilenin satıldığı veya satın alındığı ilişkilerin çokluğu, zekanın getirdiği çıkarıcı yapıyı normal bir çerçeveye indirgediğinden bunu kullanan entelektüel de duyguların içerisinde barındığı dünyayı irrasyonel ve dengesiz görme eğilimine sahiptir. Rasyonel olan egoizm sınırlarıyla donatılmaktadır, bu egoizm ise pragmatik bir yapıda vuku bulmakla birlikte elbette buna sosyal bireycilik de dahildir (Simmel, 2014: 439). Bireylerin öneminin vurgulandığı toplumsal yapıda pragmatik çözümlerle birlikte bu önem zararsız ve sakin gözükse dahi herhangi bir öznelleştirmeden yoksun olarak yaşandığı göz ardı edilmemesi gereken gerçeklerden bir tanesidir. Sınıflaşmanın çizgilerinin inceltildiği yanılısamasını yaratabilen

bu sosyal bireycilik, alt sınıftaki insanların durumlarını eşitlik adı altında tekrar eşitsizliğe ulaştırabilmesiyle tanınmaktadır. Kast ettiği eşitlik sadece bir isim olmakta ve sınıfların arasındaki ayırım gerçeğinden yola çıkmadan sadece aynı olduklarını varsaymaktadır. Bu da zekanın rasyonalitesinin bir diğer sonucu olarak bireylerin yaşadığı yabancılaşma duygusunu açığa çıkarmaktadır.

2.2.1. Simmel’de Sınıfsal Yabancılaşma

Simmel, yaşadığı dönemde proleterin daha önceleri sahip olmadığı konforlara ulaşmasını belirtirken aynı zamanda üst sınıflarla arasındaki uçurumun derinleştiğinin de altını çizmektedir (Simmel, 2014: 440). Bu derinleşme Marx’ın bahsettiği yabancılaşma ile bir çeşit paralellik göstermekle birlikte Simmel, elde edilen konforun ve sağladığı bilgi gücünün kullanımı hakkında daha detaylı bir analiz sunmaktadır. İşçinin emeğine olan yabancılaşması paranın bir kavram olarak güçlenmesiyle birlikte artsa da ele alınması gereken bir başka mesele de işçi, daha iyi şartları sağlasa bile onun bu uzaklıktan kurtulamayacağı düşüncesidir. Zira çevresel şartlar ne kadar iyileştirilse iyileştirilsin eşitlik bir düşünce olarak kalacak ve zekanın nesnel bağlamını kullanabilecek yegane sınıf yine entelektüeller olacaktır. Bu sınıf, konum olarak her daim üstte bulunmuş ve bu üstünlük para-zeka ikilisinde kendini göstererek işçi sınıfı ile olan uçurumu derinleştirmiştir. Zekanın çıkarıcılığı ve bencilliğine yatkınlığının yanı sıra üstte bulunma durumu kendi kendini besleyen bir döngüden ibarettir. Parayı daha rahat kullanabilen kesim, her zaman işçi sınıfından farklı bir sınıf olduğundan proleterin ulaştığı konfor da önemsiz kalmaktadır. Çünkü Simmel’in bahsettiği paranın nesnelliği olgusu burada kendi kendini açıklayan bir sisteme sahiptir. Paranın muhtevası içinde halihazırda bulunan nesnelliğin birçok kez altı çizilse dahi bu nesnelliği kullanabilecek tek sınıfın entelektüeller olması irrasyonel görülen faktörleri dışarıda bırakabilme olasılığına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Parayı kullanabilme ve nötr karakteri olsa dahi ona hükmedebilme becerisinin zekanın kendisine paralellik etmesiyle sağlanmaktadır. Nötr karakteri sayesinde her türlü kullanıma girebilen para (Simmel, 2014: 441), entelektüelin fayda sağlayabileceği bir araç haline gelmektedir. Denebilir ki rasyonalitenin sınırlarını genişletebilmek ve onu mümkün merteye birincil konuma getirebilmek paranın gücünden kaynaklandığı gibi bu gücü kendi lehlerine çevirebilen zeka odaklı bireylerin de yarattığı sonuçlardan bir tanesidir. Böylece tüm kullanımlar kendi kendini haklı çıkarabilmekte, proleterin yaşadığı uçurum ise belirli bir sorgu altında toplumsal meseleden çok bireysel bir yargı gibi gözükmektedir. Zira

diğerlerine göre yeterli eşitlik sağlanmış, duyguların irrasyonel dünyası dışarıda bırakılmıştır. Bu da paranın bir diğer olanağıdır. Sadece amaç kullanımına yarar sağlamaz, aynı zamanda bir amacı doğrulamak için en önemli yardımcılarından biri haline gelir. Lakin yardımcı konumundan asıl konuma ilerlemesi ele alınması gereken diğer konulardan bir tanesi olmakla birlikte yabancılaşmanın genelleşmesi adına da uygun bir çözümlene sunmaktadır.

Paranın kullanımının bir diğer özelliği de onun etik kaygıların odağı olmamasından ileri gelmektedir (Simmel, 2014: 441). İçerisinde barındırdığı bu bağımsız olma hali o kadar geniş bir çerçeveye sahiptir ki herhangi bir etik problemin onun yanında var olması mümkün değildir. Para kullanıldığı her alanda varlığını doğrularken buna karşı gelebilecek her şeyi de yanlışlama eğilimindedir. Paranın ahlak kurallarını yadsıması, onu elinde bulunduranların da aynı istisnaya sahip olmasını sağlamaktadır. Böylece çıkar oluşturma işlemi hiçbir sıkıntıya uğramadan gerçekleşmekte, kurulan ilişkilerin yalnızca para üstünden ilerlemesi de doğal bir mevcudiyetle gelişip durmaktadır. Paranın var ettiği ve sürdürdüğü bağlar, mantık dışı hiçbir öge içermiyorsa sebeplerinden biri etik kurallarının dışlanmasında yatmaktadır. Toplum içerisinde bencil kalabilmenin dürtüsü, eğer bu dürtüyü yaratanın kendisi tarafından haklı çıkarılıyorsa birey, başka bir yol gözetmeyecektir. Duygusal alana geçmenin veya bağlarını bu bağlama yerleştirmenin ihtiyacı zaten göz ardı edilecek ve materyalist anlamda kazanabilmek doğal bir kavram olarak günlük hayatta yer almaya başlayacaktır. Nitekim bu kazanç mantalitesinin toplumda kolayca empoze edilebilmesi başarısızlığa uğrayan kişilerin de kendini de dışarıda hissetmesine neden olacaktır. Özetle başarıyor olabilmek materyalist alan genişledikçe açılımını orada bulacak, entelektüelin zekasıyla gerçekleştirdikleri bir başka sınıf için ulaşılmaz bir hedef olarak lanse edilecektir. Eşitlik illüzyonu içerisinde bulunan diğer sınıflar, aynı şartlar altında yarıştıklarına inanarak ilerlerken paranın kurduğu bu “etkisiz” ortam da onun manasını yaratabilenler tarafından kontrol edilmeye müsait kalacaktır. Böylece avantajı elde eden entelektüel, başarısını da para sermayesindeki benzer özelliklere borçlu olacak ve oluşturduğu bu ortam, kendi kendini işleten, çabasız bir döngü haline gelecektir (Simmel, 2014: 442). Böyle bir durumda şüphesiz hem entelektüelin hem proleterin durumu incelenmeliyse de ortak oldukları noktalardan biri her ikisinin de toplumsal manada yabancılaşmaya yaklaştıklarından başka bir şey değildir. Materyalist kazanım, entelektüelin yok saydığı unsurları tamamen bertaraf etmemekle beraber toplumsal dinamiği salt rasyonaliteye dönüştürse bile bireyleri tek tek bu hale

getirmesi mümkün değildir. İrrasyonelite toplumun katmanlarında bulunmaya devam ederken paranın nesneliliği de aynı alanlara sızmasıyla yabancılaşmayı başka boyutlara taşıyacaktır.

Modern şehir yaşamı, demokrasinin de eşgüdümlü ilerlemesiyle birlikte çoğunluğun kararlarına uyulan bir sistemi içerisinde barındırmaktadır. Şehir yaşamında bulunan sosyal yapıların düzenlenmesi veya düzenlenmek için belli bir karara varılması genellikle çoğunluğun istekleriyle şekillenmektedir. Alternatif olarak denebilir ki; modern zamanlarda yaşayan birey, var olan ve neredeyse herkes tarafından kabul edilmiş sistemlere ayak uydurmak zorunda veya azınlık konumundaysa üstünlüğü getirmiş diğer bireylerin kararlarına tabii tutulmaktadır. Bu kişi ve sayı hesabını yine paranın getirdiği özelliklerden yapan Simmel, nicel olanın da nitel olanla eşit kılınabilmesini aynı sebeplere bağlamaktadır (Simmel, 2014: 445). Böylece maddi anlamda ölçülebilirlik sosyal yaşamın dengesini sağlarken paranın gücünü elinde tutabilen sınıf da bu ölçüyü diğerlerine empoze edebilmektedir. Yalnızca paranın geçerli olduğu ilişkilerde değil, genel anlamda toplumda yer alan her ilişkide paranın sağladığı bu nicel döngü kullanılmakta, böylece çoğunluğu oluşturabilmiş entelektüeller de döngünün kendisini standartlaştırabilmektedir. Nitel değerlerin mevcudiyeti, modern yaşamın para ekonomisiyle olan uyumu sebebiyle yerini nicel değerlere bırakırken Simmel, başından itibaren dile getirdiği rasyonaliteyi sosyal yaşamın içine bu şekilde yerleştirmektedir. Toplum, maddi hesapların geniş hakimiyetine alıştıkça var ettikleri diğer değerler, yani maddi dünyadan ayrılan ölçüm biçimleri de o derece azalmaktadır. Bu, nitel yapıları da nicel yapılara göre azınlık haline getirirken çoğunluk-azınlık dengesi yalnızca bireylerde değil, onların sahip oldukları toplumsal değerlerde de görülmektedir. Öyle ki artık her şey ölçülebilir sayılmakta, bir insanın değerleriyle olan ilişkisinde gözetildiği yegane öge çıkarları haline gelmektedir. Faydacılığa giden bu yolda modern birey, kendisine -daha çok maddi anlamda- herhangi bir şey kazandırmayacak bir etkinliği kolayca yok sayabilmektedir. Aile ilişkilerinden başlayarak toplumun tamamıyla olan iletişime kadar bütün aşamalar, belirli bir kazanç-kayıp dikotomisini içermektedir. Kaybedeceklerini hesaplayan birey, bunların kazançlarından daha çok olduğunu gördüğünde manevi değerlerin önemini düşünmemekle birlikte daha önce de söylendiği gibi yalnız maddiyata yönelik bir karaktere de bürünebilmektedir. Bu denklemde sınıfların bulunduğu konumların da önemi şüphesiz büyüktür. Para ekonomisi sayesinde onun nötr yapısından kazancı elde edebilmiş sınıflar, eşitliği de aynı nötr bilinçten diğerlerine benimsetebilirken geride kalan alt sınıfların, bu maddiyat

çerçevesinde nitel değerleri düşünecek ayrıcalığı kalmamaktadır. Simmel, bu üst sınıfların yani entelektüellerin hesapçı yapıda olduğunu söylerken bundan bahsetmekte ve bu hesapçılığın “makul” olarak nitelendirildiğini belirtmekle beraber pratikliğinin de altını çizmektedir (Simmel, 2014: 445). Para, insanları ortak ve net bir değerde buluştururken takasın adil olmayan yapısından uzakta, eşit bir mesafede gözükmektedir. Bu da onun pratikliğini artırmakta ve diğer yöntemleri elimine etmesine sebebiyet vermektedir. Para söz konusu olduğunda net bir değer biçilmiş olması herkesi aynı fırsatların içinde gösterebilmekte ve belirlenen kurallarıyla mübadele sistemi üst-alt sınıfın sınırlarını yıkmaktadır. Elbette daha önce Simmel’in dediği gibi bu bir yanılısama halini almakta ama pratikliğin yaşama dökülmesi bu yanılısamayı fark edilmez kılmaktadır. Faydacılık da böylece makuliyet tanımları altına yerleştirilirken maddi kültürün diğer kültürlerden daha fazla söz hakkına sahip olması da kolayca sağlanmaktadır. Kültürel homojenlikten kültürel farklılaşmaya doğru giden bu değişim aynı zamanda geniş çaplı zararlar yaratmaktadır (Swingewood, 1998: 194). Bireylerin birbirinden farklı olarak dış dünyaya yansıtılabildiği özgün değerler sistemi, para ekonomisi nedeniyle varlığını hissettirmemekte veya yok olmaya yüz tutmaktadır. Modern yaşamın yüzeyselleşmeye yüz tutması ise yabancılaşmanın neden olduğuna dair en büyük örneklerden biri haline gelmektedir.

Manevi kültür Simmel için önemli bir yer oluştururken buna dair çözümler de üretmektedir. Zira *Paranın Felsefesi* bütünsel bir çalışma olarak, para ekonomisinin kültürel öğeleri dışsal nesnelere dönüştürdüğünü ve birey-toplum ilişkisini parçaladığını savunmaktadır (Swingewood, 1998: 193). Bu parçalanma sebebiyle çözümler de sunan Simmel’in bu sonucu ele alınmadan önce maddi kültüre bakış açısı da onun yabancılaşmasını anlamak için ehemmiyet taşımaktadır. Halihazırda rasyonalitenin hakimiyeti üstüne konuşmuş olan Simmel, bu hakimiyetin sebeplerinden biri olarak da nesnel bilgiye ulaşmanın kolaylığını göstermektedir (Simmel, 2014: 450). Modernitenin bilgiye ulaşımında yarattığı rahatlık hem fayda hem de zarar olarak ele alınabilmektedir. Nesnel görüşlerin duyumsanışı bireylerin yaşantısında büyük farklılıklara neden olmuştur. Daha önce bilinmeyen kavramların gündelik hayata yerleşebilmesiyle insan, ortak ve neredeyse eşit bir kültür oluşturabilirken elde edilebilecek bilginin artışı karmaşayı da beraberinde getirmiştir. Hangi bilginin genel kanıda önemli olup olmadığı ise insanı tekrar çoğunluğun yargısına götürmektedir. Öğrenilen kavramların çokluğu, onların arasında bir seçim zorunluluğunu oluştururken bu seçimi yapacak olanlar şüphesiz ki çoğunluğun kendisidir. Burada tekrar para ekonomisinin getirdiklerine bakmak gerekmektedir.

Toplumun yarattığı kültür, para ekonomisi nedeniyle nitel değerleri nicel olanlarla bir tutmaya başlıyorsa bilginin tahakkümü de bu nicel değerleri ellerinde tutanların olacaktır. Zira değer yargıları belirlenirken entelektüeller ön plana çıkıyorsa bilgiye de herkes ulaşsa dahi ulaşılan bu bilgide kullanılacak olan kavramların yazgısı yine onların hakimiyetinde kalacaktır. Böylece nesnel söylemler, kendini tekrar edecek ve bireysel kültürün özgünlüğü kaybolurken her ögenin ölçülebilirliği bu alana da yansdığından maddi kültür artışa geçecektir. Bu çerçevede içerisinde bireysel kültürün özgünlüğü ile denilmek istenen genel kültürün bireylere olan yansımasıyla karşılaştırılmaktadır. Nesnel değerler, kişideki yansımasına göre değerlendirilmekte ve içselleştirilmesi maddiyata olan yakınlıkla birlikte zorlaşmaktadır (Simmel, 2014: 450). Özellikle maddi kültür, ihtiva olarak kendi kavramlarını olması gerekenin görünümüne yerleştirdiğinden bu kavramların sorgulanması veya değiştirilmek üzere harekete geçilmesi de zorlaşmaktadır. Nesnel varsayılan yargıların, duyguların ötesinde sayılması ve salt zekanın kullanımının rasyonaliteye indirgenmesi de bu kültürün güçlenmesini ve bireylerin uyumsuzluk kaynağını kendilerine yöneltmesine yol açmaktadır. Nitekim zihnin nesnelliğinin ön plana çıkması ve bireyin yegane özelliğinin bu olarak tanımlanması da kültürün maddiyatta aldığı yolu özetlemektedir. Böylece kültür, rasyonel yapısıyla toplumdaki birçok insana ulaşmayı başarırken aynı zamanda bireylerin ondan uzakta durmasına da ironik bir şekilde neden olmaktadır. Genelgeçer değer sistemlerinde yerini bulamayan birey doğal olarak kültürden de uzaklaşmakta ve aralarındaki bu uçurum yabancılaşmanın yerleşmesi için uygun bir boşluk yaratmaktadır. Para ekonomisi bu mesafe duygusunu geliştirmekte ve kültürel gelişmede çelişkiler var olmaktadır (Swingewood, 1998: 195).

2.2.2 Simmel ve Nesnel Kültür

Bir toplumun geçmişten bugüne getirdiği mirasıyla birlikte nesnel kültürel değerler, topyekun o toplumun gelişimini yansıttığı gibi her unsuru zengin bir yapıya sahiptir (Simmel, 2014: 455). Bu zengin yapı, gelenekler ve daha önce değiştirilmemiş değerleri barındırmakla birlikte herhangi bir izaha da gereksinim duymamıştır zira onun yegane yapı olduğu düşünülmektedir. Bir toplumun güncel zamana getirebildiği miras, o toplum içerisinde doğal olarak yüceltilmekte ve mantığın kullanımı da para ekonomisi nedeniyle gerçekliğe ulaştığından maddi kültürün bu ikilik arasında köklü bir hal alması kolaylaşmaktadır. Özetle nesnel kültürel değerler, bir toplum için aniden var olan değerler

sistemi olmak yerine mirasına bağılı gözükmeğdir. Maddi sistemin işleyişı adına bu mirastan seçilen kavramlar da modern şehir yaşamına adapte edilmekte ve para ekonomisi ile bir bütünlük göstermektedir. Aynı zamanda öznel kültür ile ayrımı da bu şekilde açıklanmış olmaktadır. Bir değer sistemi, toplum için ne kadar eski ise yıkılması veya karşı çıkılması o kadar zor olmaktadır. Yeni var olan kavramlar, yerleşmesine fırsat tanınmadan köklü olan ile yerini kaybedebilse dahi bir mirastın içinde olan adına aynısını söylemek mümkün değildir. Bu sebeple öznel kültür, kendi yerini nesnel kültürün değerlerinde bulabilse bile tamamlanmaya kabil olamamakla birlikte yaratılmış bu boşluk, uyumsuzluğun, toplumun dışına çıkmanın sebeplerinden biri haline gelmektedir. Nesnel kültürün kendine genişleme imkanı bulabilmesi de şüphesiz ki öznel kültürden çok daha fazla olmakla birlikte bu durumun gerçekliğı de aradaki uçurumu yaratan nedenlerden sayılabilmektedir. İnsani amaçların alanı olan kültür de böylece dışsallaşmaktadır (Swingewood, 1998: 193). Fakat yine de Simmel'e göre açıklanması gereken birçok sebep daha mevcuttur.

Bu noktada Simmel, Marx'ın düşüncelerine paralel olarak öznel ve nesnel kültür ayrımının izlerini iş bölümünde aramakta ve artan uzmanlaşma ile işçi ile emeğı arasındaki farklılaşmanın sonuçlarına eğilmektedir (Simmel, 2014: 456). Emek, tıpkı Marx'ta söz edildiğı gibi işçiden uzaklaşırken bunun sebeplerinden bir tanesi de üretilen emeğın nesnel bir kaynağına yönelmesi olmaktadır. Uzmanlaşmanın artması, her türlü ürünün herkes tarafından üretilebilecek hale gelmesiyle birlikte işçinin üretimdeki öznel yapısını kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır. Emeğın kendisi, herhangi bir özgünlüğe veya işçi için anlam ifade eden bir forma sahip olmaktan çıkmış, geniş kitlelere ulaşması sağlanan bir yapı haline gelmiştir. Sanayileşmeyle birlikte üretime giren bir ürünü, benzer şekillerde tekrar etmek mümkünken aynı zamanda toplumun çoğunluğunun ulaşabileceğı bir nesne haline getirmek de zor olmamaktadır. Nitekim modern kentlerin yapısı da bu tür bir ürün pazarının üstüne kurulu sayılmaktadır. Bir nesnenin, kentsel manada geniş kitlelerce değer kazanması ona olan talebin artmasına neden olmakta ve bu da bir arz-talep döngüsünü oluşturmaktadır. Az kişilerce tercih edilen ürünlerin yapısında işçinin kurduğı bir bağı mevcut olabileceğı gibi aksinin söz konusu olduğı emek gücünde işçi kendini üretimden ayrı görebilmektedir. Marx'ın ele aldığı işçinin kendi emeğinden ayrı tutulması kavramı Simmel için işçinin kendini emekten ayrı tutabilmesi ile bağdaştırılmaktadır (Simmel, 2014: 457). Emeğın öznel yapı yoksunluğu onu nesnel kültüre tabii tutmakla beraber, işçi de ürettiğı nesneye maddiyat dışında herhangi bir değer biçmemektedir. Zira biçilen maddi

değer de onun elinde olmamakta, pazarın barındırdığı kendi ölçüsü ile değerlendirilmektedir. Burada bir başka döngünün gelişimine daha bakmak faydalı olacaktır. Nesnelere artan talep, tüketimi artıracak gibi tüketim artışı da nesnel kültürün gelişmesine bağlı tutulmaktadır zira bir ürünün nesneliği daha çok insana ulaşması anlamına gelmektedir (Simmel, 2014: 457). Para ekonomisinin oluşturduğu bir diğer rasyonalite kısımlarından biri de bu iş bölümüne yansımaktadır. Nesnel kültürel değerlerin kurulmasına katkıda bulunan para ekonomisi sayesinde, bir ürün özneliğini yitirirken alıcı bağlamında çok daha fazla bireye ulaşma fırsatını yakalamaktadır. Elbette bu fırsat, pazar açısından önem kazanırken bireylerin yaşantısında ve iş bölümünde belli bir zarara sebebiyet vermektedir. Tüketimin yükselişi, üretimin de doğru orantıda yükselişiyle bir giderken mevcudiyetini oluşturan bu döngü, nesnel kültürün yaratım kaynaklarından biri haline gelmektedir. Zira tüketilen nesne her ne ise, talebinin artması onun nesnel kültüre ne kadar yakınlaştığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Çerçevenin bu kısmında Simmel'in bahsettiği işçinin uzaklaşması durumuna bir de metalaşma olarak bakmanın mecburiyeti açıktır.

2.2.3. Simmel ve Emeğin Metalaşması

İşçinin ve emeğinin metalaşmasını Marx'ın düşünceleriyle benzer bağlamda ele alan Simmel, işçinin kendi emeğini bir başkasının emrine verdiğinin altını çizirken bunu yapmasının sonucu olarak emeğinden ayrıldığını belirtir (Simmel, 2014: 458). Böylece hem kendisi hem emek karşılıklı olarak uzaklaştığı için nesnelleşme kapasiteleri de çoğalmaktadır. Bağımsızlık, işçi için bir üretim yoğunluğu meselesi olmakla beraber bir başkasına kendi eylemini mecburi yollarla veriyor olması, bu yoğunluk içerisinde emeğin de bir başkasına ait olduğu izlenimini yaratmaktadır. Nitekim, sanayileşme ve getirileri düşünüldüğünde bu yargısı gerçeklikte yerini bulmaktadır. Bir iş boyunca sürdürdüğü bu emek, kendisinin talebinden ziyade geniş kitlelerine talebine hizmet etmekte ve bu talebe tanık olması da mümkün olmamaktadır. Tıpkı para ekonomisinin yalnızca maddi mübadele açısından kişileri tanımayı gerektirdiği ve hatta bu gerekliliğin de neredeyse ortadan kalkmasıyla belirli bir anonim çerçeve sunduğu sistem gibi işçinin de emekle arasındaki durum aynı raddeye gelmektedir. Bunu sağlayan elbette yine para ekonomisinin kendisidir. Para, belirli bir nesneliği talep ederken bu üretim-tüketim döngüsünün her alanına yansır ve işçi, ürettiği emekle ne kadar yabancı kalırsa varlık olarak da yabancılaşmaya gitmesi o kadar olasıdır. Zira bir tanım olarak işçi, ürettiği emekle işçi olarak nitelendirilmekte ve bu

emeğin yapısıyla da benliğini diğerlerine açıklamaktadır. Fakat metalaşmasının olasılığı sebebiyle hem toplum içerisindeki yeri bir başka nesneye dönüşmekte hem de tüketici ile arasında hiçbir öznel bağ kalmadığı için diğer bireylerden uzaklaşmaktadır. Bu döngüde üretici konumuna giren her tüketici adına benzer bir durum söz konusudur. Hatta öyle ki işçi, bir yerde artık kendi emeğini satın almak zorunda bırakılmaktadır (Simmel, 2014: 458). Zira halihazırda emeğini bir başkasının kontrolüne verdiği için kendi yaratımı olan herhangi bir şeyi, kendine ait kılma özgürlüğü de elinden alınmıştır. İşçinin bu üretimde herhangi bir otorite konumunda olma yetkinliği yoktur ve üretim sürdükçe de olmayacaktır.

Nesnelleşmenin bir diğer kaynağı da işçinin kullandığı nesnelere bizzat varlığına dayanmaktadır. Sanayi makinesinin işçinin kişiliğiyle kaynaşmasının zorluğunu açıklayan Simmel, bu kaynaşmanın sanat malzemeleri ve sanatçı arasındaki ilişki gibi olamayacağını belirtmektedir (Simmel, 2014: 461). İşçi için bu malzeme sabit ve değişmez tutulmakla birlikte herhangi bir bağ kurabilmesi ise mümkün değildir. Modern dünyanın getirdiği bir yapı olarak nesnenin kişi dışı tutumu, her insan için böyle bir bağ yoksunluğuna neden olurken sebebi elbette para ekonomisine dayanmaktadır (Simmel, 2014: 462). Para ekonomisi, toplumda bulunan her unsura yaptığı gibi nesnelere de karakersizliğe itmekte, insanların çevresinde bulunan birçok ögeyi bu sebeple yok saymasına neden olmaktadır. Belirli bir çıkar içerene kadar nesnelere varlığının yadsınabilmesi, üretim döngüsünde de mevcudiyetini göstermekte ve birey kapsamlı çerçeveyi yok etmektedir. Nesnelere bireylerden ayrı tutulabilmesi ve kendi dünyalarını üretebilmesi de kapitalizmin oluşumunu sağladığı bir yapı olmakla beraber bireyler için de öznelin yok edilmesi böylece doğal bir süreç halini almaktadır. Yalnızca işçinin üretim makinesine karşı duyduğu uzaklıkla bitmeyen bu süreç, her bir bireyin nesnelere olan yakınlığı ve uzaklığını da kontrol etmektedir. Para ekonomisi her karaktere bürünebilen bir karakersizliği taşıdığından nesnelere de kendisiyle aynı duruma sokmakta, herhangi bir eylem adına kullanılan bu nesnelere kullanıcı için bir anlam ifade etmemesini tabii bir gerçek olarak topluma sunmaktadır. Bu da işçinin üretimde neden emeğinden ayrıldığını açıklamakla beraber modern insanın durumunu da özetlemektedir.

Yabancılaşmanın bu kısmında, yani nesnel kültürün nedenleri ve sonuçları açıklandıktan daha sonra öznel kültürün tamamen yok olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Bu durumu “öznel kültürün zaman zaman ağır basması” olarak niteleyen Simmel için modern toplumda yaşanan buhran durumları örnek gösterilebilir (Simmel,

2014: 467). Toplumun kapitalizm ile birlikte yaşadığı hızlı gelişmenin üretim artışına etkisi veya birbirlerine olan karşılıklı etkileşimleri sebebiyle birey, yaşamın akışına yetişmekte zorlanmaktadır. İşçinin yabancılaşmasının yanı sıra tüketimde bulunan diğer bireylerin de aynı duruma düşme sebeplerinden bir tanesi de bu durdurulamaz hızın kendisidir. Para ekonomisinin verdiği rasyonalite, öznelliğin geri plana atılıp unutulmasını sağlarken aynı zamanda bu öznelliğin yaratabileceği sözde “yavaşlığı” da elinden almış ve ivmenin hızlanmasının kaynağını oluşturmuştur. Teknolojik gelişmeler ve buna benzer diğer yenilikler, modern toplumun yaratılmasına katkıda bulunurken bireylerin bu hıza adapte olma çabası da öznel kültürün nesnel kültürle çatışması olarak tanımlanabilmektedir. Bu gelişmeler, bireysel kültürün de gerilemesine neden olmaktadır (Swingewood, 1998: 193). Nesnel kültürün kaynaklarında bir toplumun geçmişten günümüze getirdiği genelgeçer değer yargıları bulunsa bile her bireyin barındırdığı kendi değer yargılarının toplumla çatışmasında yaratabileceği boşluktan daha önce bahsedilmiştir. Nitekim öznel kültürün bu çatışmada yok olmadığı açık olmakla birlikte geri plana atılsa dahi bireylerin içerisinde yaşayabileceği buhran durumları zaman zaman bu kültürün ağır bastığının da bir kanıtı sayılmaktadır. Belirli toplumsal rollere sahip bireylerden örnek gösteren Simmel, bu ruh halinin yaşanabileceği bir sınıf olarak ev kadınlarını da anlatmıştır (Simmel, 2014: 467). Fakat bu durum yalnızca tek bir toplumsal rol çerçevesinde yaşanmadığı gibi diğer bireylerin de yaşayabileceği bu ruh haline başka bir görüşten de bakmak mümkün olabilmektedir.

2.2.4. Emile Durkheim ve Georg Simmel

Yabancılaşmanın ilk adımlarından birinin geniş çerçevesini çizmiş olan Durkheim için en önemli kaynak anominin kendisi olmaktadır. Anomi, tıpkı Simmel’in görüşleri gibi toplumla birey arasındaki kopmayı detaylı olarak analiz ederken anominin yaratabileceği sorunları da Durkheim “İntihar” çalışmasında ele almaktadır. Bireyciliği Simmel’in tam tersi bir yönde tanımlayan Durkheim, toplumdaki kopmayı bireyciliğin artması olarak görmektedir zira kolektif bilinçten alenen bir uzaklaşma söz konusudur (Giddens, 2009: 139). Bu sebeple denebilir ki Durkheim için bireycilik belli bir çıkarıcılık yapısını gerektirmekte ve toplumun değer yargıları da birey için gerekli ve onu toplumla bir tutan bir yapı sergilemektedir. Nitekim Simmel’in de nesnel kültüre bakış açısıyla ortaklık sunulabilecek bu yargıya ait bireycilik tanımının, nesnel kültüre yakın bir bağlamda gittiği açıktır. Toplumun değer yargıları ve ahlakı, bireyleri bir arada tutmakla yükümlü olduğu

gibi bu değerlerden uzaklaşma tıpkı nesnel ve öznel kültür çatışması gibi bireyin kendisinde belirli bir bocalama hali yaratmaktadır. Çıkar döngüsü arttıkça, birey benimseyebileceği değerleri bulmakta da zorluk çeker ve rasyonalite Durkheim’da da karşımıza çıkar. Bu değer yargıları, bireyin günlük yaşamda toplumla uyum içerisinde davranmasını sağlarken uzaklaşma tam tersine neden olmaktadır. Belirli bir uyumsuzluk hali olarak da tanımlanabilecek olan anomi, bu durumun doğal bir sonucu sayılmaktadır. Fakat Durkheim için de kolektif bilincin girdiği bir başka şekil daha mevcuttur: İş bölümünün getirdiği birey kültü (Giddens, 2009: 140). İş bölümünün artışı Durkheim’da da ele alınırken bu artış bireyciliğin yaratılmasına olanak sağlar ve ortak bir kültür temeli olarak toplumda yer almaya başlar. Sanayileşmenin getirdiği etkenler Durkheim’in görüşlerinde de belirli bir yer bulurken birey kültürünün var oluşu da bu iş bölümüne bağlanmaktadır. Alanda uzmanlaşmanın yok oluşuyla başlayan bu süreç, iş bölümünün artmasıyla devam etmekle birlikte belirli bir özgün kültürü de geri plana atmaktadır. Bu özgün kültürün bireyler arasında kullanımının bitmesi ise her bireyin kendi oluşturduğu “birey kültü” kavramını açığa çıkarmakta ve toplumsal ilişkiler arasında oluşan boşluk çoğalmaktadır. Bireylerin kendi aralarında kurduğu bağların ve bu bağların oluşturabileceği değerlerin önüne geçen birey kültü, her bir insanın toplumdan kopuk daha izole bir içsel durum ile yaşama devam etmesinin kaynaklarından biridir. Bu anomi hali Durkheim için toplumda oluşabilecek intihar durumlarını da beraberinde getirmektedir.

Durkheim’in “İntihar” adlı çalışması yabancılaşmanın bir başka ve daha farklı bir boyutu olmakla beraber Simmel ile ortaklıkları ele alındığına göre Simmel’in bireyin bocalama sürecinden sonra ele aldığı bir diğer kavramı açıklamak gerekmektedir: Paranın getirdiği izolasyon olasılığı.

Tüm bu kültür çatışmaları ve bireyin arada kalmışlığının sebebi Durkheim için kolektif bilincin evrildiği nokta olsa dahi Simmel’e göre hepsinin altında para ekonomisi yatmaktadır. Modern insan, paranın getirdiği konfor alanı içerisinde kaldıkça diğer insanlarla bağ kurma zahmetinden o kadar çok uzaklaşmakta ve kendi dünyasının sınırlarından dışarı çıkmamaktadır. Bu durumu Simmel şöyle açıklar:

“Eğer modern insan, bir bakıma eski zamanların dini hayat tarzına karşılık gelen -ve sosyal değil, daha derin metafizik anlamında- en kişisel varoluşu için elverişli koşullar altında, bir öznellik adasına, gizli ve kapalı bir mahremiyet alanına ulaşabiliyorsa, bunun sebebi,

paranın bizi şeylerle sürekli artan ölçüde doğrudan bir ilişki kurmaktan kurtarması, aynı zamanda onlara hakim olmamızı ve bize gerekeni onların arasından seçmemizi sınırsız biçimde kolaylaştırmasındandır.” (Simmel, 2014: 472)

İnsanın elde ettiği bu hakimiyet, onu toplum içerisindeki varlığından da soyutlamakla beraber ilişkilerin azalmasına neden olmaktadır. Esasen yaşanan boşluğun sebeplerinden de biri sayılabilecek bu yargıya göre para ekonomisi bireylere konfor sağlarken aynı zamanda o konfor alanından da çıkmanın güçlüğünü yaşatmaktadır. Bu hem nesnel kültürün gelişmesine katkıda bulunmakta hem de bir bireyin kendine özgü manevi değerleri taşısa dahi bunu ifade edebileceği alanı bulamamasına yol açmaktadır. Kişi, artan nesnel isteklerine herhangi bir bağ göstermeksizin ulaşabiliyorsa barındırdığı değerleri de kolayca yok sayabilecek veya onların var olduğunu unutmaya mümkün olacaktır. Para, bu sebeple kendisini hakim konuma yükseltirken insanların da isteklerine hakim olduğu yanılgısını yaratmaktadır. Elbette bu hakimiyet tamamen yanılgıdan ibaret değildir. Para ekonomisi güçlendikçe ulaşılabilirlik arttığı gibi alınabilecek ürünlerin de artması, onların arasındaki seçimi kolaylaştıran bir düzen gerektirmiştir. Bu düzeni sağlayan para ekonomisi, bireylere istediği emeğe istediği an ulaşabilme kolaylığını vermektedir. Pragmatik düzeniyle bu yapı, ikili ilişkilerin arasındaki bağı da parçalamaktadır.

Para ekonomisinin zorunlu kıldığı bu mesafe içerisinde insan yalnızca çıkarlarını konuşurabilme imkanını yakalamaktadır (Simmel, 2014: 481). Zira, çıkarlar dışındaki herhangi bir bağ isteği modern yaşamın hızı ve getirdiği sonsuz olanaklar içerisinde yeterli bir sebep sayılmamakta ve paranın hakimiyeti de bu “yetersiz sebep” yargısını geçerli kılmaktadır. Böylece para, doğal olarak bir toplumun işleyişine ilişkin de içgörü sunmaktadır (Turner, 2014: 240).

2.2.5. Metropol ve Zihinsel Yaşam

Çıkar ilişkilerinin kent yaşamındaki görünümünü “Metropol ve Zihinsel Yaşam” adlı makalesinde daha iyi inceleyen Simmel, *Paranın Felsefesi*’nde bu makaleyle bir giden birçok bağ kurmaktadır. Özetle toplumun değişen bu yapısını anlamak, bütünlük içindeki karşılıklı ilişkilere bakarak mümkün olmaktadır (Turner, 2014: 240). Bireylerin yaşayabileceği yabancılaşma duygusu bu çerçevede içerisinde yukarıda verilmekle beraber

makalenin de benzer konuları barındırdığı ama daha çok kurulan ikili bağlar kapsamında ele alındığını söylemek mümkündür.

“Metropol ve Zihinsel Yaşam”, para ekonomisini gündeme getiren bir diğer çalışma olsa dahi Simmel’in burada odaklandığı nokta daha çok rasyonelleşmenin getirdiği bireysel ve toplumsal özelliklerdir. Modern yaşamda var olan sorunlar bireyin varoluşunu koruma ihtiyacından kaynaklanmaktadır (Simmel, 1996: 81). Birey, kendi dünyasını her daim bulunduğu toplumda muhafaza etme dürtüsüyle yaşamasına rağmen modern dünyanın bu dürtüye getirdiği etkiler önceki dönemlerden çok daha fazla olmaktadır. Halihazırda bu etkiler ve modern insanın karakteri adına yazılmış bu makalede, yabancılaşmanın nedenlerinin yanı sıra özelliklerine de değinilmektedir. Para ekonomisinin yarattığı mesafe duygusuyla birlikte birey, modern toplumdaki yerini oluşturmaya çalışırken birçok farklı uyarıcı ile karşılaşmaktadır. Teknolojik gelişmelerin ve hızlanan akışın sebeplerinin para ekonomisi olduğu belirtilmekle beraber modern insanın bu akıştaki yeri aynı ivmeyle değişmekte, ayak uydurması ise giderek zorlaşmaktadır. Modernlik, bu açıdan belli bir yaşantı tarzını nitelemekte ve bu toplum biçimi bireyin iç dünyasına nüfuz etmekte, dış dünyayla bütünleşik bir yapı kurmasına sebebiyet vermektedir (Frisby, 2012: 68). İç dünyanın ayrı bir hüviyetinden neredeyse bahsedilememektedir. Dış dünyanın tüm bireyleri etkisi altına olan adeta bir “iç dünya” haline gelmesinin yanı sıra bireyin mevcudiyetini kendi dışında görmesi ve aramasının da kaynakları burada yatmaktadır. Tıpkı *Paranın Felsefesi*’nde açıklandığı gibi burada da belirli bir öznel kültürün yok oluşu söz konusudur. Nesnel kültürün hakimiyeti, dış dünyanın hakimiyeti olarak eş tanımlar içermekte ve iç dünyanın dışsallaşmasının nedenlerinden biri sayılabilmektedir. Bu noktada Simmel, modern bireyin durumunun böyle bir yapıda vuku bulmasının başka kaynaklarına da eğilmektedir.

Zihnin, modern kent karşısındaki tepkileri elbette bambaşka bir boyutta yer almaktadır. Kasaba ve kır yaşantısıyla zıtlıklar içeren bu adaptasyon sürecinde zihin, metropole mecburi bir şekilde uyum sağlamaktadır (Simmel, 1996: 82). Birçok uyarana karşı tepkiler üreten zihin, bireyin etkileşimde bulunduğu her türlü öğeye dair belirli bir cevap bulmak zorundadır. Böyle bir durumda zihnin üstünlüğü mevcutken halihazırda neden zihin dışı faktörlerin Simmel için modern insanda ve entelektüelde dışarıda bırakıldığı da anlaşılır olmaktadır.

“Bu durumda da metropol yaşantısı, metropol insanında, yükseltilmiş bir kavrayışı ve aklın üstünlüğünü ön plana çıkartmış olur. Metropol fenomenine yönelik tepkime, duyarlılığı en az olan ve kişiliğin derinliklerinden oldukça uzak bulunan o organa aktarılmıştır. Bu nedenle akıl, metropol yaşamının baskıcı gücüne karşı öznel yaşamı korur görünmektedir ve akıl, pek çok yöne doğru dallanıp budaklanmakta ve sayısız soyut fenomenle bütünleşmektedir.” (Simmel, 1996: 82).

Görülmektedir ki fenomenlerin çoklu varlığı, birey için onlara uyum sağlama isteğini de beraberinde getirmektedir. Zira bir toplumun içerisinde yaşamak, o toplumun barındırdığı bu tür yapıları da anlama zorunluluğunu yaratmaktadır. Fakat “özel yaşamı korur görünme” kavramı, Simmel için elbette yanılığın habercisi olacaktır. Zira insan varoluşunun fragmanları, bütünlüğü kavramakta yararlı bir yapı sunmaktadır (Frisby, 2012: 71). Bu sebeple modern yaşamın içerisinde zihnin korunamayışını anlamak ve neden bir mesafenin yaratıldığını görebilmek için ilişkilerin bu tür toplumlarda gerçek doğasına bakmak gerekmektedir.

İlişkilerin ve bunu getiren sosyal kazanımların nesnelliğe indirgenmesi Simmel’in birçok kez para ekonomisi açısından dile getirdiği bir gerçek olmakla beraber bu indirgenişin modern bireye yansımalarının olumsuz sonuçlara neden olduğu açıktır. Bu durumu “Kaça?” sorusuyla özetleyen Simmel, ilgilenilenin yalnızca ölçülebilir başarı olduğundan bahsetmektedir (Simmel, 1996: 82). Bu durumda toplumun kendisi de salt nesnel değerlere göre yargılar belirleyecek ve içerisinde bulunan bireyleri buna göre değerlendirecektir. Para ekonomisi sayesinde her unsurun birbiriyle bağlanabilmesi de bireyin bu değerlendirmeye mecburen tabii tutulduğunu göstermektedir. Var olan ilişkiler kültürel farklılaşma yaratsa dahi, birçok ağın birbiri içine geçebilmesi modernliğin esas özelliği sayılmaktadır (Frisby, 2012: 76). Böylece herkes, bir diğerdan üstün olma zorunluluğunu taşımaktadır zira her birey ölçülebilir bir başarı kriterine tabii tutuluyorsa, diğerlerinin onu geçmesini de engellemek zorundadır. Toplumsal ilişkiler, bu sebeple bir çıkar döngüsünü yaratmış ve diğer etkenleri yok saymıştır. Birey hem kendi çıkarlarını hem de diğerlerinin bu çıkarlara karşılık gelen isteklerini karşılama mecburiyeti içerisinde yaşamaktadır. Kendi varlığını, başkalarının önüne koyarak yaratabileceği bu döngüde birey, toplum ve grupların kesiştiği toplumsal bir labirent içerisinde (Frisby, 2012: 76). Birçok etken buraya bağlanmakta ve yol değişimleri dahi birbiriyle kesişebildiğinden kendini ispatlama ihtiyacının önüne geçilmesi mümkün olmamaktadır. Zihin, bu yarışta kurması gereken stratejiyi bulmalı, karşısına çıkan fırsatları değerlendirmeli ve artan ivmesiyle

yaşamın kendisine yetişme ihtiyacını barındırmalıdır. Yavaşlığı ve sükuneti kasaba yaşamında bırakması gereken modern zihin, metropolün içerisinde karmaşaya uymayı gerektiren bir çerçeveyi geliştirmek durumunda kalmaktadır. İstem veya istem dışı, bencilliği de böylece ön plana çıkmakta ve para ekonomisiyle modern kent yaşamı arasındaki bağdan doğan rasyonelliği hızla bünyesine empoze etmektedir. Böylece giderek daha çok hesapçı bir karaktere bürünmekte ve metropol yaşamı bu durumun hem sonucu hem de nedeni olmaktadır (Simmel, 1996: 83). Bireyin içerisine düştüğü durum, para ekonomisiyle sağlansa dahi metropol yaşamı da bu para ekonomisine belirli bir altyapı sağlamaktadır. Neden-sonucu birbirine bağlı bir döngü haline getiren bu olayla birlikte, varoluş bambaşka bir hal almakta, insanı da bu başkalığa kolayca alıştırmaktadır. Hızlı cevap verme, koşulları keşfedebilme ve fırsat yaratabilmenin zorlayıcı mekaniği modern insan için normal ve aksi sorgulanamaz rutinler haline almıştır. Karmaşanın sebep olduğu irrasyonellikler bir başka nedene bağlanabilir gibi durmakta, birey için ise rasyonel kalmak yaşam tarzının en mükemmel hali olmaktadır. Bu durumlar altında yaşamın bu yapaylaştırılmış mükemmeliyetçiliği ona yetişemeyenlerin “başarısızlık” yaftasını hak ettiğini göstermektedir. Toplumun tabii kıldığı bu yargılar, eğer herhangi bir devam etme arzusu yansıtılmazsa devam etmektedir. Mümkün olmayanı mümkün kılabildiğine inanan toplum, normal olan sakin hayatı da böylece anormalleştirmektedir. Bu hüküm, başarısız bireylerin mesafesini çoğaltırken başarılı bireylerin de kendiyile olan mesafelerini aynı doğrultuya götürmektedir.

Bu ikiliğin sonucu olarak modern bireyde usanmışlık tutumu baş göstermekte ve duyarsızlıkla aynı dinamiği taşımaktadır (Simmel, 1996: 84). Paranın her şeyi nesnelleştirmesinden kaynaklanan ölçülebilir sistem nedeniyle, başarıyı kovalayan birey de belirli bir duyarsızlığı bünyesinde barındırmak zorunda kalmıştır. Zira zihnin yapısı, bazı faktörleri yok saymasını gerektirmekte, bu da öznel olanın önemsizleşmesine neden olmaktadır. Başarısız birey, kendini toplumdaki tecrit edilmiş gibi hissederken başarılı olan ise bu başarı uğruna benliğini ortaya koymaktadır. Her iki durumun sonucu olarak yabancılaşma, metropol yaşamında yoğun bir biçimde yaşanmaktadır. Güven bağlarının da bu sebeple kurulamayışı her an varlığını hissettiren güvensizliği açığa çıkarmaktadır. Sadece veya genel manada çıkar ilişkilerinin kurulduğu bir toplumda, herhangi bir güven bağının yaratılması da söz konusu olmamaktadır. İkili ilişkiler içerisinde insanın tek arzusu kendini ön plana koymak haline gelirken, daha çok kazanma isteğinin herhangi bir güvene neden olmayacağı da kesinleşmektedir. Böylece güvensizlik içerisinde yaşamın devam

edişi, bireyin bir diğeri içsel güçsüzlüğü haline gelmekte ve bunun bir sonucu olarak her şeye belli bir ihtiyat duygusu içerisinde yaklaşmaktadır (Simmel, 1996: 85). Yabancılaşma, böyle bir noktada sadece bireyin kendisine yansıtılmamakla beraber diğeri insanlara da aynı yansımayı gerçekleştirmektedir. Herkes, bir diğeri yabancı olarak kabul ederken kurulabilecek öznel bağların olasılığı da yok olmakta ve olumlu varsayımlardan çok olumsuzlar yer edinmektedir. Herhangi bir insana karşı yaratılabilecek ilk yargının daha çok negatife ulaşması yabancılaşmanın sonucu olarak belirli bir içsel sinirliliği de var etmektedir (Frisby, 2012: 85). Düşmanlaşma fikirleri daha çok ön plana çıkarken, bunun fiziksel bir eylemden ziyade insanın zihninde tuttuğu bir ön yargı olarak sürekli kalışı aslında uzaklaştığı mesafenin büyümesine neden olmaktadır. Duyarsızlık ise bu noktada devreye girmekte ve ihtiyat ile eş zamanlı giderek insan zihninde belirli bir dengeyi oluştururken onu çerçevenin dışında bir konuma yerleştirmektedir. Kendinden ve herkesten uzaklaşma eş zamanlı bir eylem güdümü içerirken birey de artık diğeri her şey gibi bir nesne sıfatını almaktadır. Lakin bu nesneleşme, zorunlu mesafenin olağan mesafeye dönüşmesinden kaynaklanmakta ve belirli bir itkiyi de içerisinde barındırmaktadır. Kurulan mesafelerin yalnızca çıkar ilişkilerinden doğmadığı açık olmakla birlikte değişen yapısıyla metropolün içerisinde yaşarken geliştirilen bir “hayatta kalma” sistemi olduğu da söylenebilmektedir. Kendini koruma, bireylerin değersizleşmesi pahasına elde edilmektedir (Frisby, 2012: 101).

Değersizleşmenin bir diğeri boyutu olarak özgürleşmenin söz edildiği bu makalede, aslında özgürlük kavramı yarattığı iyi ve kötü sonuçlarla birlikte nötr bir değer almaktadır. Para ekonomisinin getirdiği nötr olma durumu böylece özgürlüğe de yansımakta, birey bir önceki toplumlar kadar bastırılmış olmasa da geniş alanlarda yaşayabilmesi onun kişiliğinin hala var olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim modern birey, çoktan kendini koruma pahasına içerisindeki özgün değerleri belirli bir duyarsızlık sistemine atmış ve bunu belirli bir karakter olarak benimsemiştir. Söylenebilir ki metropol içerisinde bulunan modern bireyin tanımı belirli bir kişilik yoksunluğu ile tanımlanabilmektedir. O, sadece nesnel dünyanın bir ürünü ve metalaşmanın kesin bir sonucu olmakta ama aynı zamanda manevi ve ince bir anlamda özgür olarak betimlenebilmektedir (Simmel, 1996: 86). Kazandığı özgürlük fiziksel alanın içerisinde görünebilir olsa dahi düşünülen anlamda pozitif bir bağlam içermemektedir. Elbette modern insanın yapabilecekleri artmış, ulaşabileceği kaynaklar da aynı doğrultuda belirli bir yükseliş göstermiştir. Herhangi bir isteğe ulaşabilmenin kolaylığı bu pratik yaşamda zuhur ederken işçinin metalaşması

problemi, her bireyin de böyle bir duruma girmesine neden olmaktadır. Kırsal yaşamın getirdiği kolektif biçimler, metropolün geniş yapısı sebebiyle barınma imkanı bulamadığından bireyin de kendini ifade etme ve tekil istekler açısından belirli bir özgürlüğe kavuştuğu söylenebilmektedir. Lakin elde edebildiği bu özgürlük, belirli fedakarlıkları da taşımaktadır. Özgür olması aynı zamanda kendini de kendinden ayrı tutması manasına gelebilmektedir. Öyle ki ayrışma çoğaldıkça yabancılaşma duygusu da artmakta ve özgürlük bir kapsamda artık negatif bağlama oturabilmektedir. İsteklerin gerçekleşebilmesi modern bireyin tam olarak istediği hayatı yaşaması anlamına gelmemekte, metropolün dayattığı zihinsel yapılar içerisinde kendi isteklerini artık nesnel istekler gibi görmektedir. İçsel yaşamının dışsallaşmasının ardında bulunan en büyük sebeplerden bir tanesi de bu sayılmaktadır. Kendine özgü bir alanı tıpkı kırsal yaşamdaki gibi yitiren bireyin, modern toplumdaki tek farkı bu yitirişin normal ve olması gereken olarak empoze edilebilmesidir. Modern yaşam, ondan var edebileceği her tepkiyi talep ederken aynı zamanda bu tepkiler içerisinde en iyisi olmasını beklemekte zira aksi düşünüldüğünde birey, sıradanlaşmaktadır. Fakat halihazırda her ögenin nesnel bir muadile ulaşması da bireyin bu çabalarının yersizliğini göstermektedir. Bu da yeniden mesafeye dönme zorunluluğunu gündeme getirir.

Yabancılaşmaya iten bu kültür, şüphesiz ki kayıtsızlık ve içsel alana çekilmek gibi sonuçları yaratmaktadır (Frisby, 2012: 110). Modern yaşamın talepleri arttıkça bu iç çekilme büyümekle birlikte insanın herhangi bir şekilde bu döngüden çıkması da imkan dahilinde olmamaktadır. Birey, toplumsal yaşamın içerisinde benliğini kaybedebilirken toplumsal yaşamın dışına itilmesi de aynı anlama gelmekte, herhangi bir sonuca kavuşmamaktadır. Toplum içerisinde aktif rol oynamak istediğinde para ekonomisi onu kendi içine çekmekte, kendi nötr yapısına adapte etmekte ve birey, yalnızca bir dişli haline gelmektedir (Simmel, 1996: 89). Esasında pratikleşen yaşam, görüntüsünün altında büyük bir merkezi yabancılaşmayı taşıırken metropol, kaçınılmaz bir sonuç olarak bireylerin karşısına çıkmaktadır. Toplumun gelişiminin durdurulamazlığı, aynı zamanda geriye dönüş gibi sonuçların imkanını da yok ederken toplumun canlı ve cansız her ögesi bu tahakkümün altında özgürlük yanılgısıyla günlük yaşamını sürdürmektedir.

Belirli çözüm önerilerini önerse de Simmel, analizlerinin sonunda metropolün yapısını kabul etmekte ve bunu ona uyan bir özetle doğal bulmaktadır. Yabancılaşma, artık

modern bireyin içerisinde bulunan normal bir karakter özelliği olmasının yanı sıra karaktersizliği de bu şekilde barındırmasından söz edilebilmektedir.

“Metropol kendisini yaşamı kıvrımlarını açarak içerdiği gibi, eşit hakla birbirine katılan zıt akıntıların içindeki o büyük tarihsel oluşumlardan biri olarak da beyan eder. Ancak bu süreçte yaşamın akıntıları, bireysel fenomeni bize ister sempatik ister antipatik görünsün, yargıcın tutumunu uygun kılan küreyi tamamen aşar. Yaşamın böyle kuvvetleri, fani varoluşumuz içinde bir hücre olarak bir parçası olduğumuz tarihsel yaşamın bütününe köklerine ve tacına doğru büyüdüğü için, bizim görevimiz bunu yermek ya da aklamak değil, yalnızca anlamaktır.”
(Simmel, 1996: 89)

Özetle, modernleşmenin başlangıcı ile bağlantılandırılan yabancılaşmanın temelleri anlatılan bu bölümde, Marx’ın görüşlerinden yola çıkılarak nedenlerine ulaşılmış ve yabancılaşma tartışması daha derin bir analize götürülerek modernizmin yapısını ortaya serilen ilk bilim insanlarından biri olan Simmel’in görüşlerine ayrıntılı olarak yer verilmekle beraber Marx ve Durkheim ile ortaklık bulunan yapıtlarından da bahsedilmiştir. Yabancılaşma günümüz sosyolojisinde hala söz edilen bir konu olmakla birlikte araştırmanın amacı sebebiyle belirli bir tarihi çerçeve izlenmiştir.

2.3. Pierre Bourdieu ve Kültürel Sermaye

Bourdieu’nun sosyolojisi geniş manada birçok kavrama sahip olmakla beraber ana kavramları düşünüldüğünde yabancılaşma konusuna açıklık getirebilecek bazı anahtar tanımlara sahip olduğu görülmektedir. Sermaye ve habitus gibi terimleriyle bilinen Bourdieu için topluma belirli bir açıdan bakmak bu terimlerle mümkün olmaktadır. Toplumun barındırdığı sermaye türleri ve bireylerin bu sermayelerle ilişkisi herhangi bir toplumsal olayı açıklamayı mümkün kıldığı gibi en önemli kavramlarından biri olan habitus, bu açıklamaları geniş bir çerçeveye alarak bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır. Bu sebeple Bourdieu ve yabancılaşmaya olan ilgisi Simmel’in nesnel kültür kavramıyla eş bir anlatı kazanmadan evvel habitus kavramını açıklamak gerekmektedir.

Habitus, Bourdieu’nun sosyolojik manada topluma bakış açısını özetleyen bir kavram olarak nitelendirilebilmektedir. Bourdieu için toplum sadece birçok insanın var olduğu bir yapı değil, bireyin kendisinin de bu toplumun içinde bir form olarak bulunabildiği bir bütünlüktür. Bu sebeple habitus kavramı hem toplumu hem de bireyin

kendi yaşantısını bir arada tutmakta, bireyin geçmişteki deneyimleri ve eğitimsel arka planıyla şekillenmektedir (Maton, 2008: 51). Bugününü geçmiş deneyimleriyle yapılandırabilen birey, bu deneyimleri de toplumdaki yeriyle kazanmakta ve salt birey olarak değil, ailesiyle birlikte başlayan toplumda yer alma sürecinde öğrendiği bütün unsurları habitusunda barındırmaktadır. Geçmiş deneyimleri, yalnızca eğitimsel arka planla sınırlı kalmamakta, kültürel yapıları da kapsayıcı bir strükture sahiptir. Bir bireyin toplumdaki var oluşuyla öğrenebileceği ve hayata geçirdiği her türlü tecrübe, habitus içerisinde varlığını gösterebilmekte ve yapısını oluşturabilmektedir. Toplum bilimi manasında, bireyin doğumdan itibaren yer aldığı topluluklar ve bütününde bilinçli veya bilinçsiz yarattığı deneyimler, bu yapının içinde sayılmaktadır. Kültürel manada bulunduğu topluluk, onun iç dünyasındaki değer sistemlerine katkıda bulunurken kurumsal ve kurumsal olmayan çerçevede de aldığı eğitim bu değer sistemlerine eklenmektedir. Birey tüm dünyasıyla bir habitus olarak görülebilmektedir.

Habitus açısından yapılması gereken bir diğer açıklama ise bu kavramın bireysel eğilimlere olan yatkınlığıdır. Bireysel eğilimler, toplumun içerisinde bulunan sermaye kavramı ile bir araya gelerek pratiği oluşturmaktadır (Maton, 2008: 51). Kişisel tercihlerin veya yaşam standartlarının tamamen toplumdan izole bir durum teşkil etmediği belirgin olsa dahi habitus, bu etkileşim içerisinde bireyselliği temsil etmesiyle bilinmektedir. Sermaye ise bu bireyselliğin toplumsal alana taşınmasını içermektedir. Habitus ve sermaye zaman zaman birbirine içkin kavramlara olarak görülebilse de sermayenin anlaşılabilir kılınması için habitus kavramına ihtiyaç vardır. Sermayenin varlığı ve çeşitleri incelenmeden evvel habitus kavramının diğer dinamikleri de değerlendirme altına alınmalıdır.

Habitus, bir olay karşısında gösterilen tepkinin daha doğrusu Bourdieu terimleri içerisinde pratiğin sonuçları kapsamında bireyin geçmişine dair bilgi vermektedir. Geçmişin şimdiki zamanın şartlarına nasıl getirildiğini ifade eden bu kavram, olayların birey için nasıl yolunu şekillendirdiğini de belirli bir açıklık düzeyine getirmektedir (Maton, 2008: 52). Lakin anlaşılması gerektiği üzere habitus yalnızca zamansal bir çerçeveyi içermemektedir. Sadece vaktin yapısal kaynağından beslenmeyen habitus, objektif ve sübjektif arasındaki dikotomiye de yaratmaktadır (Maton, 2008: 53). Kavramın kendi ihtivası yaşam etkileşimi içerisinde bireyselliği temsil etse dahi aynı zamanda topyekun bakıldığında sosyal olanı da temsil etme yetisine sahiptir. Objektif ve sübjektifin

yapısı bireyin hem içsel hem de toplumsal dinamiklerini içerdiği gibi kişinin o zamana kadar benimsediği sosyal değerleri de yansıtmaktadır. Habitus, içselleştirilmiş olan dışsal bağlama yansırken, dışsal bağlamın da tam tersini uyguladığı bir yapının kendisi olarak sayılabilmektedir. Bu sebeple habitusun tanımlamaları yalnızca bireysel ölçüde kalmamakla birlikte koşullanmaların bireye dayattığı habituslar da mevcut olabilmektedir (Bourdieu, 2015: 157). Bu sınıfsal bünyenin içerdiği bir mefhum olabileceği gibi kültürel bir habitusun kaynağı da elbette sermayenin kendisinde aranmalıdır. Öyle ki Bourdieu, bir sınıf habitusunun salt üretim ilişkilerinde olmadığını eğitim ve gelir seviyesi gibi faktörlerin de bu habitusun içerisinde bulunduğundan bahsetmektedir (Bourdieu, 2015: 158). Bu da yapısal olarak kavramın mevcudiyeti içerisinde bireyseli barındırırken sosyal olan alanı da kapsayıcı bir ihtivaya sahip olduğunu anlatmaktadır. Sosyal hayat boyunca ortaya konulmuş belirli sınıfsal tanımlamalar, bireysel alanın şekillenme formuna da aktif olarak katılımında bulunmaktadır. Habitusun yalnız bireyin isteklerinden öte bireyin isteklerinin sosyal biçemi olarak tanımlanma sebebi de böylece bu çıkarım olmaktadır.

Halihazırda habitus, içselleştirilmiş sosyal gerçekleri içerdiğinden ötürü bireyin objektif olasılıklara sübjektif beklentiler sunması da bu kavramın bir diğer dinamiklerinden biri olmaktadır (Maton, 2008: 53). Sübjektif beklentiler, içerisinde bulunduğumuz sosyal statünün olasılıklarına uygun olarak şekillendiği sürece habitusun genişleyebileceği bir alan yaratılmakta veya kendini kısıtlamayacağı bir çevre sunulmaktadır. Objektif olasılıklar, sosyal çevrenin kendisiyle şekillendiği üzere bireyin bekledikleri bu olasılıklara uygun hale getirilecek ve sermaye ile olan bağı da doğal bir şekilde sürdürülebilecektir. Lakin sermayenin yapısı habitus ile olan uyumu bozulduğunda yabancılaşmanın kaynaklarını anlamak mümkündür.

Habitus ve sermayenin alanı da içeren bir bütünleşmeyle birlikte pratiği oluşturması (Bourdieu, 2015: 157) Bourdieu'nun aynı zamanda yabancılaşma kavramına da bakış açısını içermektedir. Sermaye kavramına geçmeden evvel habitusun devamlı değişen bir düzen içerdiğini de açıklamak gerekmektedir (Maton, 2008: 57). Hem sosyal çevrenin değişmesi de hem de bireyin bu sosyal çevreye bakış açısının değişmesi değer sistemlerinde belli bir istikrar olasılığını yadsımakla beraber esasen habitus ve sermaye çatışmasını da açığa çıkarmaktadır. Sosyal çevre ve bireyin değerleri aynı anda değiştiğinde uyumsuzluğun ortadan kalkması mümkünse bile modern dünyanın getirdiği değişim hızı daha çok ters bir düzlemde eğilim olmasına yol açmıştır. Değişimin hızı,

nitekim sözü geçirildiği üzere yabancılaşma kaynaklarından biri sayılabilmektedir. Bu noktada sermaye kavramına ve bunun kültürel boyutuna bakmak daha faydalı olacaktır.

Sermaye kavramı Bourdieu terimleri içerisinde ekonomik manasını kaybeden bir kavram olarak yer almaktadır. Sermayenin asıl tanımı ekonomik kontekst içerisinde yer almış olsa dahi Bourdieu için kullanım amacı genişlemekte ve mübadele biçimlerini daha büyük bir çerçeveden aktarmaktadır (Moore, 2008: 102). Habitusu şekillendiren faktörlerden biri olarak sosyal alan, her türlü mübadelenin gerçekleşebildiği bir mekan konumundadır. Yalnızca somut para ilişkileri ile sınırlı kalmayan bu değer tokuş, değerlerin birbirine aktarımını da içermektedir. Belirtildiği gibi habitusun yansıttığı hem bireysel hem de sosyal pozisyon varlık bulunduğu andan bu yana değer sistemlerine tabii tutulmaktadır. Habitusların sınıfsal mevcudiyeti de bu oluşum çemberine müdahil olmakta ve birbiriyle uyumlu çiftlerin toplum tarafından olumlu yaklaşımlarını yaratmaktadır (Bourdieu, 2015: 354). Bu grupların uyumluluğu toplum tarafından belirlenmekle beraber uyumsuzluk durumlarında belirli bir yabancılaşmanın olacağı açıktır. Habitusun dışsal değerlerle olan entegrasyonu da bu durumun ilk basamağı sayılmakla birlikte sermaye içerisinde uyumsuzluğun görülebileceği en büyük alanlardan bir tanesi kültürel sermayenin kendisidir.

Sermaye çeşitleri içerisinde yer alan kültürel, ekonomik ve sosyal sermaye esasen birbirleriyle toplumsal manada sürekli iletişim içerisinde bulunmaktadır. Öyle ki belirli bir uzamda her bireyin konumu sahip olduğu iktisadi ve kültürel sermayenin ağırlığına göre değişmektedir (Bourdieu, 2015: 389). Sınıfsal düzlemde ekonomik sermayenin elde bulundurulması elbette sosyal ve kültürel sermayeyi de etkilemektedir. Birey, ekonomik sermaye konumunda ne kadar avantajlı ise kültürel sermaye ağırlığı da o kadar yoğun olabilmektedir zira kültürel sermayedeki eşitsizlikler bu sermaye tipine sahip olmaya dair eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır (Moore, 2008: 109). Kültürel sermaye, Simmel'in nesnel kültürel değerlerine yakın bir mana ihtiva etmekle beraber toplumda yer alma şartları da birbirine benzer bir konumdadır. Bu sebeple kültürel sermayeye sahip olmanın getirdiği eşitsizlikler de doğal olarak ekonomik sermayeden kaynaklanmaktadır. Sınıfsal önceliğin sermaye tiplerindeki önemini bu şekilde vurgulayan Bourdieu, bireylerin yerleşik mevkilerine dair ekonomik ve kültürel sermaye ağırlıklarını da aynı çıkarımla tespit etmektedir. Bir bireyin ekonomik sermaye önceliği ne kadar mühimse kültürel kapsamı da o kadar belirleyebilmektedir. Kültürel sermaye egemenliği, bu sermayenin yaşama

geçirilmesinde yeterli ekonomik sermayeye sahip olanlar tarafından saptanmaktadır (Bourdieu, 2015: 439). Kültürel sermayenin otoritesi, her zaman ekonomik sermayenin otoritesiyle ölçülmemekle beraber iktisadi gücün bu alanda yaptırma sahip olması iki sermaye türünün de egemenliği ile açıklanabilmektedir. Ekonomik sermaye kıstası içerisinde herhangi bir kültürel ihtiva mevcut değilse bile bu sermaye tipinin egemenliğini elde bulundurmak gruplar için kültürel sermaye kontrolünü de beraberinde getirmektedir. Bourdieu'nun geldiği bu noktada yabancılaşmanın kaynaklarına inilebilmektedir.

Kültürel sermaye, iktisadi güç sahipleri tarafından belirli bir kontrol altına alınmışlık ile belirlenebiliyor ve hakim hale getirilebiliyorsa bireyin habitusunda var olan değerleri de buna göre yerleştirdiğini söylemek mümkün olmaktadır. Bireysel değerler, nesnel değerlere uyumlu hale getirildiği sürece toplumun içinde var olan insan, bu topluma entegre bir yaşam sürdürebilmektedir. Para ekonomisinin varlığı ile nesnel kültürel değerlerin yaygınlaşması arasında doğru orantılı bir tablo çizen Simmel'in düşüncelerine benzer olarak Bourdieu da ekonomik sermaye hakimiyetiyle bu durumu özetlemektedir. Nesnel kültürel değerlerin yansımaları olarak kültürel sermayenin hakim yapıya göre şekillenmesi bireyin toplumsal alandaki katılımını olumlu veya olumsuz anlamda etkilemektedir. Özellikle en uç noktada kültürel tüketim tamamen toplumsal yapıdaki manasına göre şekillenebilmekte ve bu da habitusun doğasına özgü eğilimlerin bastırılması veya dönüştürülmesi ile sonuçlanan bir yabancılaşmayı yaratmaktadır (Armstrong, 2013: 9). Habitus bireysel anlamda belirli istekleri de barındırdığına göre kültürel yapının salt toplumsal anlama göre vuku bulması bireyleri zoraki seçimler yapmaya itebilmektedir. Birey, yaşadığı alanın değerlendirdiği kültürel kıstaslara uyumsuzluk sağladığında kendini izole bir noktada bulabilmektedir. Bu uyumsuzluğun sebebi ise tamamen özgün seçimlere dayanmamakla beraber halihazırda kültürel sermayenin belirleyicisi olabilen başka bir sermaye hakimiyeti de mevcuttur. Öyle ki bu durum, sosyal kurumların anlamını dahi değiştirebilmektedir:

“Aile ve arkadaşlık ilişkileri küçük burjuva için artık talihsizlik ve felakete karşı, yalnızlık ve sefaletle karşı bir güvence, ihtiyaç duyulduğunda yardım ve borç alınan bir destek ve koruma ağı oluşturmayacaktır. Öte yandan artık "ilişki" adı verilen şey olmaktan çıkıp iktisadi ve kültürel sermayeden en iyi verimi elde etmek için vazgeçilmez olan, bir sosyal sermayeye dönüşecektir. Artık ne pahasına olursa olsun kurtulunması gereken ayak bağından başka bir şey değildirler; çünkü uzun vadede sağladıkları minnet, yardımlaşma, dayanışma ve maddi ve sembolik tatmin yasak lükslerin parçası haline gelmiştir.” (Bourdieu, 2015: 488).

Aile gibi bireyin sosyal alana başladığı ilk yer olan bir kavram dahi ekonomik ve kültürel sermayenin birleşimi ile insanın faydalanabileceği bir fırsat zemini haline gelmektedir. Kapitalizm sistemi üzerinden bakıldığında bu tür ilişkilerin bile bir mübadele değerinde var olmaya başlaması ve bu değerın kapsamının yaygın sermaye türleri ile belirlenmesi yabancılaşmanın önemli noktalarından biridir. Para ekonomisi için her türlü kavramın alınıp satılabilir bir yapıya bürünmesini anlatan Simmel, esasen böyle bir sonuç ile aynı konumda bulunmaktadır. Ekonomik yapı, bir toplumun bütüncül belirleyicisi olmasa bile hakim sistemlerin ekonomik yapıya dayanması netice boyutunda yabancılaşmanın köklerini açıklayıcı bir durumda yer almaktadır.

Marx'ın yabancılaşma teorilerinde belirttiği üzere işçinin emeğine yabancı konumuna gelmesi durumu Bourdieu için de geçerli bir argümana sahip olmaktadır. Ekonomik yoksunluk, kültürel yoksunlukla ikiye katlanmaktadır zira işçinin kullandığı araçların tahakkümü bu araçların sahiplerinde bulunmaktadır (Bourdieu, 2015: 557). İşçinin kendi emeği de bu araçlar içerisinde katılabildiğinden bireysel konumlarının ağırlığı hem kültürel hem ekonomik sermaye genişliğini elinde bulunduranların aksine çok daha az bir fark yaratmaktadır. Kültürel sermayenin de halihazırda somutlaşmış, zamanla benimsenmiş ve sistematik bir aşılama süreci ile elde edilmiş bölümleri var olduğundan (Moore, 2008: 114) habitusta yerleşmiş değerlerin bu bölümler ile çatışma halinde bulunması işçinin ve yabancılaşmaya itilen diğer bireylerin de belirli bir uyumsuzluk sürecine başlamasına neden olmaktadır. Sosyal hayata katılım süreciyle zamanla benimsenen kültürel sermaye, uyumsuzluk noktasının başlangıcını yaratan ilk adım olarak ele alınabilmektedir. Burada toplumdaki uzaklaşmayı oluşturan sebep kültürel sermayenin zamanla benimsenmesinden ziyade benimsenecek değer yargılarının, giderek daha çok iktisadi seviyeye gelmiş olmasıdır. Bourdieu da bu durumu tamamen ekonomik boyuta indirgemese dahi yabancılaşma düşüncesinin kökeninde kültürel sermayenin yarattığı olumsuz etkiler mevcuttur. Bu etkilerde de ekonomik sermayeyle ilgili birçok bağı görmek mümkündür.

En başından beri negatif manada toplumdaki tecrit halini yansıttığı açıklanan yabancılaşma, para ekonomisi içerisinde Simmel'in açıkladığı üzere her değerın mübadele edilebilir bir alana yerleşmesi sebebiyle var olmaktadır. Marx'ın da bu mübadele sürecini üretim ilişkilerinden ele alması işçinin yabancılaşma konumunda nerede durduğunu

göstermektedir. Bourdieu'nun ise habitus ve sermaye bağlantısı bu düşüncelerin arasındaki paralelliği ortaya sermektedir. Özetle yabancılaşma, bu üç görüş arasında Simmel odaklı belirli bir çerçeve çizmektedir.

BÖLÜM III. 1960'LI YILLARDA TÜRKİYE VE İTALYA

3.1. Türkiye'de Modernleşme Süreci

Türkiye'nin Cumhuriyet sonrası ve özellikle çok partili yaşama geçişin ardından yaşadığı tarihsel olayların değerlendirilmesinden evvel modernleşme sürecinde nelerin vuku bulduğuna bakmak gereklidir. Bu süreç içerisinde modernleşme kavramının İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk toplumuna nasıl yerleştiğini ve bu yerleşimin 1960'lı yıllar adına neler getirdiğine bakmak, o yıllara ait bireylerin deneyimlerini çözümlmek yabancılaşmanın nerede durduğunu görmek için mühim olmaktadır. Zira bir toplumun yapısal manada değişimi, bireyleri de etkilemekte ve toplum içerisindeki varlıklarını da dönüşüme uğratmaktadır.

Modernleşme, en basit tanımıyla endüstrileşme ve kapitalizmin hakim olduğu, geleneksel toplumdan kopan ayrı bir sistemi anlatmaktadır. Lakin bu kopuşun keskin hatlarla ayrılmadığı bir gerçekse de Sanayi Devrimi gibi endüstrileşmeye katkı sağlayan olayların modernleşmeye hız kazandırdığı açıktır. Bu sebeple modernleşmenin çoğu zaman Batı dışında kalan ülkeler için Batılılaşma olarak görülmesi doğal bir sonuç olmaktadır. Türkiye'nin de başlarda Batı ülkelerine yetişme çabası olarak ortaya koyduğu bu sürecin yanlış hamleler dolayısıyla “geç modernleşme” kavramına dönüştüğü söylenebilmektedir.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki dönemde dışa bağımlılığın azalması açısından uygulanan devletçilik politikasıyla modernleşmenin Türkiye için özgün yapısının temelleri atılmıştır. Dış borçlanma ya da yardım olmadan kalkınmanın olasılığı da böylece kanıtlanmıştır (Berkes, 2015: 95). Lakin bu politikanın sorunları olduğu gibi 1950'li yılların iktidarında da devletçilik ve özel sektör arasındaki gidip gelişlerin örneği de görülecektir. Her yönetim değişimiyle modernleşme planlarının da değişiyor olması Türkiye açısından bu kavramın çoğunlukla zeminsiz bir kaynakta durmasına neden olmuştur.

1950'li yılların başında görece liberalleşme ile ilerleyen ekonomik politikaların daha sonraları devletçiliğe yönelmektedir. Bu da endüstrileşme bağlamında modernleşme geçişlerinin netliğini yitirmesi anlamına gelmektedir. Ülkede bulunan birikimin en iyi kar

edeceği ortamın dış ticaret olarak görülmesi iktidarın ilk döneminde liberal politikalar yürütmesini sağlamıştır (Küçükömer, 1989: 173). Lakin istenen karın elde edilmesinin, enflasyonun yükselmesi ve birikimin içindeki sanayileşme yerine dışarıya kullanılması yeniden modernleşmenin önünde bir engel oluşturmuştur. 1954 sonrası dönemde ise mecburi bir devletçiliğe dönüşün ekseninde yabancı yatırım yine de desteklenmeye devam etmiştir. Devlet yatırımı ve dış yardımın arasında bocalamanın getirdiği birçok sorunla birlikte Türkiye için modernleşme sürecinde belirli bir politikaya karar vermenin güçlüğü olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Kamu ve özel sektörün sınırlarının belirlenmesi sorunu (Berkes, 2015: 121) ekonomik bağlamda Avrupa ülkeleriyle olan entegre süreçlerini zorladığı gibi ülkenin de kendi içindeki entegreyi yavaşlatmıştır. Dış borçların dengesiz alımı veya bunların ödenmemesi gibi faktörler kapitalist sistemin modernleşme içerisinde yer aldığı haliyle Türkiye’de yer alamamasına neden olmuştur. Zira modernizmin önemli unsurlarından bir tanesi kapitalizmi ana noktalardan birine almasıdır. Modernizm, sermayenin dönüşümü, iş gücünün verimliliği, değer ve normların sekülerleşmesi gibi birbirine takviye sağlayan kümülatif birçok gelişimi içermektedir (Habermas, 1998: 2). Fakat görüldüğü üzere 1950’lerde var olan birikimin dış ticaret üstüne harcanması sermaye zincirinin de oluşmasına engel olmuştur. Modernleşme için belirtilen bu maddelerden birinin eksikliği diğerlerinin de eksikliğine neden olmakla beraber sermaye dönüşmedikçe iş gücü verimliliği de sağlanamamış, aksine işsizlik oranı enflasyonla birlikte artmıştır. Artan göçü iyileştirmek gibi hamlelerin de bulunmayışı, yalnız tarıma odaklı bir kalkınma hali de durumun iyiye gitmesinden çok daha büyük bir düşüş yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

27 Mayıs darbesinden sonraki ekonomik sistemde de büyük bir değişiklik görülmemiş lakin iktisat anlamında yeni atılımlar gerçekleştirilmiştir. Yine de kalkınma planları mevcut olsa dahi dış yatırıma olan bağımlılığın devam ettiği görülebilmektedir. Ambalaj sanayisinin kuruluşu Türkiye’yi daha uzun süreler dış ülkelere bağlayan bir yatırım olmakla beraber (Küçükömer, 1989: 174) yabancı sermayenin getirdiği şartlara uyma zorunluluğu da bağımsız bir modernleşme çerçevesinin çizilmesine yeniden engel olmuştur. Batı toplumlarının salt sermaye değil modernizm bağlamında bütün yapı taşları açısından bağımsız olması da Türkiye’nin “geç modernleşme” tanımına getirilmesinin sebepleri arasındadır. Ekonomik alanın bu başarısızlığı veya tam bir başarı gösteremiyor oluşu diğer alanları etkilemiştir. Bu alanların toplumsal hayata etkisi, normların sekülerleşmesindeki zorluk da siyasi tarih ve kentleşme bölümlerinde ele alınacaktır.

Genel anlamda bakıldığında 1960'lara kadar ve bu yıllar içerisinde Türkiye'nin modernleşme sürecinin sekteye uğraması veya başa dönmesi sebebiyle toplum da uyumsuz bir sisteme dahil edilmiştir. Halihazırda modernleşme çabalarının çoğunun ekonomik arka plana sahip olması bireylerin toplum içindeki yaşantılarını da bu kavrama odaklamıştır. İşsizlik, enflasyon gibi sorunların günlük yaşamda ana sorun haline gelmesi Simmel'in açıkladığı para ilişkilerinin yarattığı ortama benzemektedir. Paranın diğer katmanları da nötrleştirilmesi ve salt zihinsel bir ortam kurması yabancılaşmaya da zemin hazırlamaktadır. Elbette Türkiye'de bu dönemde var olan yabancılaşmanın sebeplerini tek kaynaktan aramak yerine tüm kaynaklara bakmak gerekse de hem siyasi yaşamın hem de kentleşmenin getirdiği olumsuz sonuçları ekonomik nedenlerin yarattığı söylenebilmektedir. Yine de siyasi tarihin mevcut kıldığı huzursuzluk ortamı ve yoğun göçün getirilerini de incelemek gerekmektedir.

3.1.1. 1960'lı Yıllarda Türkiye'de Siyasi Gelişmeler

Çok partili yaşama geçişin ekseninde Türkiye, farklı fikirlerin birleşiminden oluşan siyasi bir dünyaya da adım atmış bulunmaktadır. 1946 yılında yaşanan bu gelişmeden sonra iktidarın karşısında "muhalafet" denebilecek bir cephe de yer almaya başlamış, halk için verilen kararların veya yönetimin ani değişimlerinde etkisi olmaya başlamıştır. Nitekim 1961 askeri darbesinde muhalafetin rolüne geçmeden evvel çok partili yaşamın Türkiye'yi nasıl etkilediğini de incelemek gerekmektedir. Bu tarihe gelmeden önce yaşanan toplumsal ve siyasal olayların Türkiye'de ne gibi sonuçları olduğunu görmek hem politik hem de sosyal yaşam açısından bütüncül bir bağlam yaratacaktır. Zira geç modernleşmenin tesirlerinin de görülebileceği bu dönemde siyasi yaşamın dengesizliği toplumu etkilemiş ve onun üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. 1960'lı yılların dünya çapındaki yankısı Türkiye'de de kendi yapısal özelliklerine göre belirli bir alan bulmuştur. Bu sebeple politik çevrede alınan kararların ne gibi toplumsal olaylara sebebiyet verdiğini anlamak gerekmektedir. Kentleşmenin artması ve Almanya'ya yapılan büyük işçi göçü gibi durumların bağlamı da siyasi tarihle ilişkili olmaktadır.

Demokrat Parti'nin 1950 yılında başlayan yönetim süreci askeri darbeye birlikte sona ermiş ve bu darbeyi hazırlayan dayanaklar da uzun süre tartışılmıştır. İlk döneminde belirli başarılarla imza atmış olan DP, ekonomik manada da halkın refah seviyesini artırması sebebiyle belirli bir kamuoyu gücü kazanmıştır. Bu süreçte teknolojik

gelişmelerin en azından tarım alanında takip edilmiş olması Türkiye'nin modernleşme süreci açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilmektedir. Lakin siyasi yaşam, Batı'da belirli bir yer edinmek niyetinde olduğundan toplumsal manadaki gelişmeleri de bu yönde ilerletmiştir. NATO'ya kabul edilmeyi kolaylaştırmak üzere Kore'ye asker gönderilmesi de bu çabalardan bir tanesi sayılmaktadır (Tunçay, 1995: 179). DP'nin ilk döneminde dış politikaları geliştirme hamlelerinin belirli bir başarıya ulaşması da yönetimin güvenilir bulunma sebepleri arasında gösterilebilmekle beraber ikinci ve üçüncü dönemlerinde bu güvenin giderek azaldığı gözlemlenmektedir. Ekonomik sıkıntıların baş göstermesi bir yana, uygulanan sansürlerin özgür ifadeyi kısıtlıyor oluşu toplumun muhalefetin de söylemleriyle birlikte belirli bir değişimi arzulamasının yollarını açmıştır. 1954 seçimleri öncesi basına karşı hükümetin konumunu güçlendiren bir kanun çıkarması da bu sansürler içerisinde yer almaktadır (Tunçay, 1995: 179).

Öte yandan ekonomik kalkınma için gerçekleştirilen gelişmelerin toplumsal açıdan belirli bir dönüştürücü etki yarattığı açıktır. Orta sınıfların zenginleşmesini sağlayan Türkiye Sınai Bankası ve makineleşmenin artışı bunlardan biridir (Findley, 2012: 306). Makineleşme artışının en önemli sebep ise Marshall Planı'nın kendisidir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmış olan Marshall Planı, Sovyetler Birliği'ne karşı geliştirilmiş ekonomik bir stratejiyi içermektedir. Türkiye'nin bu strateji içerisindeki konumu ise Truman Doktrini ile başlamaktadır. Boğazların konumu konusunda baskı altına tutulan Türkiye'nin Yunanistan ile birlikte ABD'den yardım alması söz konusu edilmiş ve Truman Doktrini ortaya çıkmıştır. Coğrafi konumun taşıdığı riskler sebebiyle ortaya çıkan bu yardım, askeri bir bağlam içermektedir. Lakin daha sonraları Sovyetler Birliği'nin getirdiği bir başka konu olan ekonomik sorunlar Amerika'yı Marshall Planı fikrine yönlendirmiştir. Bu planın asıl amacı ise Avrupa'nın savaş sonrası ekonomik durumunu düzeltmek ve böylece Amerika için ithalat-ihracat döngüsünü yoluna koymaktır. Nitekim ABD üretimi ile diğer bölgelerdeki üretim arasında büyük bir bağ bulunmaktadır (Ertem, 2009: 391). Lakin bu bağın içerisine dahil edilmeyen Türkiye önce reddedilmiş daha sonra ise onay almıştır. Borcun geri ödemesinin 1952 yılında başlayacağı ve 35 yıl süreceği de söylenmiştir (Uzunkaya, 2019: 180-181). Ekonomik yardımlar elde edildikten sonra da bunun kullanım alanı tarımda makineleşme ve karayolları inşaatı olmuştur.

Turizm alanı yaratabilen bu karayolu inşaatı 1950 ve sonrasında 1960'da genişleyen yapısıyla birlikte kasaba ve köylerde yaşayan insanların da yeni fikirlerle dolu

insanlara ev sahipliği yapmasını sağlamıştır (Ahmad, 1995: 164). Kentleşmenin hızının yanı sıra köylerde kalan insanların diğer yaşam şekillerinden haberdar olması ve bu şekillere dair farklı bakış açıları kazanmaları da ekonomik gelişmelerin getirilerinden bir tanesi haline gelmiştir. Her ne kadar toplumun çeşitlenmesi ve belli bir modernizm ekseninde gelişimi sağlanmışsa da daha sonraları yaşanan ekonomik çöküş huzursuzluk ortamının yaratılmasında büyük rol oynamıştır. Ekonomik mucizeye dair temellerin zayıf olması bu çöküşe mahkum olduğunu göstermiştir (Ahmad, 1995: 165). Tarım gelişse dahi alınan borçların kapatılmıyor olması ve hatta daha çok borç bulunması enflasyonu tetiklemiştir. İktidarda kalan partinin kendi saflarında muhalefetin var olması, ardından asıl muhalefetin siyaset yapmasına dair engellerin gelmesi de bu huzursuzluk ortamını körüklemiştir (Findley, 2012: 307). Ekonomik durumların yol açtığı dengesizliğe siyasi görüşlerin de sabit kalmayan yapısı eklenince hükümetin değişimi için askeri darbeye dair planlar hız kazanmıştır.

Darbenin öncesinde askerlerin durumunun nasıl olduğuna da göz atmak gerekmektedir. Yaşanan ekonomik zorlukların askeriye yansımalarının dışında NATO ile birlikte tıpkı köylerdeki insanların dış fikirlere açılması gibi bu meslek grubundakilerin de dış dünyaya açılması söz konusu olmuştur. NATO sayesinde diğer ülkeleri ziyaret eden subaylar, halihazırda ihtiyaç olduklarını düşündükleri reform isteklerini güçlendirmişlerdir (Ahmad, 1995: 177). Kendi siyasi ve ekonomik durumlarını diğer ülkelerle karşılaştırma fırsatı yakalayan subayların bu karşılaştırmanın sonucunda ülkenin durumuna dair belli bir hoşnutsuzluk yaşadıkları açıktır. Ordunun içinde yapılmaya çalışan reform hareketlerinin de durdurulması bu olumsuz ortamı daha çok açığa çıkarmış, görüş ayrılıkları tıpkı siyasette olduğu gibi yaşanmaya başlamıştır. Menderes'in çabalarına rağmen ordunun politika bağlamında ayrı bir noktada durması engellenememiştir zira ordu, Türk ulusuna özgü düşündükleri ahlaki değerlerin aşındığına kanaat getirmiştir (Ahmad, 1995: 178). Yönetimin artık sağlam bir zeminde durmadığına olan inanç, buna müdahale düşüncesiyle birlikte birleştiğinde askeri darbe de meydana gelmiştir.

1960 darbesinin en çok aydın kesim tarafından coşkuyla karşılanması (Jan Zürcher, 2000: 351) şüphesiz ki ifade özgürlüğünün kısıtlanmasıyla ilişkilendirilebilir. Öğrenci eylemlerinin ve protestoların darbe öncesindeki yoğunluğu bu durumu açıklamaktadır. Yönetime karşı yapılan eleştirilerin değerlendirme altına alınmıyor oluşu bu eylemlerin var olmasını sağlarken sansür kısıtlamaları bu ayaklanmaları yayınlamamış, bunun yerine

Kore başkanını deviren öğrencileri göstermiştir (Jan Zürcher, 2000: 350). Medyanın bu kullanımı da mevcut durumu hareketlendirirken farklı görüşlerden gelen askeri bir topluluğun yaptığı darbe aydın ve öğrenci kesimlerinde belirli bir “özgürlük” imajının yaratılmasını sağlamış olabilmektedir. Darbenin yapısal manada geçici bir yönetimi içerdiğinin söylenmesi ise aynı özgür fikrin yerleşmesine yardım etmiştir. 1961 Anayasasının bir profesör önderliğinde akademisyenler grubu tarafından hazırlanması, temel hak ve özgürlüklere dair getirdiği yenilikler de aynı ivmenin devam ettiğinin kanıtı sayılmaktadır.

Darbe sebebiyle yönetime el koyan grubun geçici bir konumda olduklarının söylenmesinden sonra siyasi partilerinin faaliyetlerine gelen yasak kaldırılmış ve 1961 yılı seçimleri için yeni partilerin kurulmasına izin verilmiştir (Jan Zürcher, 2000: 358). Anayasanın ideolojik bağlamda getirdiği serbestliklerin siyasetin yeniden canlanma sürecinde etkili olması birçok farklı partiyi de gündeme getirmiştir. Türkiye İşçi Partisi’nin dikkate değer bir zafer kazanmasa bile siyasi yaşam içerisinde yer alması bu ifade özgürlüğünün örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. İlerleyen yıllarda sol görüşe dair birçok yazının ve derginin ortaya çıkışı da yeni anayasanın yapısından kaynaklanmaktadır lakin bu ifade biçimleri daha sonra yeni hükümetin bazı sansürlerine uğramıştır.

Anayasanın yeni muhtevasının tamamen korunmadığı da 1960’lı yıllar için söylenebilecek bir diğer gerçekliktir. Bu anayasa Türkiye Cumhuriyeti’nin en özgürlükçü anayasası kabul edilse dahi uygulama açısından bir önceki yılların getirdiği karışıklıklar devam etmektedir. Kanunen mevcudiyeti sağlanmış Milli Güvenlik Kurulu ve yaptırımları gibi konuların da anayasal güvencesi siyasi manada dengenin imkanlarını kısıtlamayı sürdürmüştür. Milli güvenlik kavramının geniş ve her şeyi kapsayan bir kavram oluşu (Ahmad, 1995: 183) bu kurulun ilgilendiği konuları da genişletmiş ve her alanda belirli bir söz sahibi olmasına neden olmuştur. Yetkilerinin daha sonraları artırılması mevcut gücünü de artırırken esasen politik anlamda özgür düşüncenin tasarlandığı kadar yoğun bir anlatım alanı da var olmamıştır. Bu tür bir güç alanı elbette ordunun yeni düzenin ortağı ve bekçisi haline gelen özerk bir kurum olmasını sağlamıştır (Ahmad, 1995: 184). Darbenin yapıldığı ilk zamanlarda ve hatta darbe bildirisinde bunun geçici bir yönetim şekli olduğu söylene dahi Türk siyasetine ordunun girmesi uzaklaşmasıyla değil aksine yaklaşmasıyla sonuçlanmıştır. Siyasi hayatın devamına izin verildiği bu yıllarda da partilerin bağımsız bir

noktaya ulaşmasından evvel orduyla iyi ilişkiler kurmaya çalıştığı görülmektedir. Nitekim anayasa özgürlüğü savunsa da bu anayasanın gelişi spesifik bir otorite içermektedir. Zira 1965 seçimlerine dek ülkenin koalisyonla yönetilmesi veya kararların kesinliğinin Silahlı Kuvvetler Birliğine ait olması da bu otoritenin nedenini açıklamaktadır. Bu sebeple önceki yıllarda tam tersi olan durum, bu yıllarda parti önderlerinin generallerin desteğini sağlamaya çalışmasına evrilmiştir (Ahmad, 1995: 186).

Siyasi yaşamdaki kararsızlıkların sonuçları toplumsal hayata ideolojik olarak yansımış ve eleştiriler dergiler, gazeteler yoluyla artmışken bu yönetim şeklinin politik çerçeve dışındaki tasarılarına da bakmak gerekmektedir. Bu noktada kalkınma planı ve diğer ekonomik politikaların incelenmesi, yaşam şekillerine göz atılması 1960'lı yıllardaki bireyin durumunu daha detaylı anlamak için gereklidir.

3.1.2. Türkiye'de Kentleşme

Türk siyasi tarihine bakıldığında 1950'li yıllarda devlet politikalarının ekonomik manada sanayiden öte imar planlarına yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle İstanbul merkezli bu planların ekonomik politikalar açısından çıkardığı zorlukların yanı sıra artan iç göç sebebiyle yoğunlaşan nüfusa da geniş anlamda yapıcı bir etkisi olmadığı söylenebilmektedir. Bunun nedeni Türkiye'nin modernleşme sürecini bir dönem boyunca siyasal iktidarın yönetmesi ve 1950'li yıllarda da bu görünümün biçim değiştirmiş olmasıdır (Tanyeli, 1998: 235). Modernleşme tasarıları ülkenin yönetimi bağlamında iktidarla birlikte şekillenirken kentleşme ve imar planları da bu sürece dahil edilmiştir. Batılılaşma fikirlerinin yoğun olduğu bu yıllarda aynı fikirlerin imar konusuna da yansımış, Avrupa'nın mimarisine benzer yapılar ortaya konmuştur. Modernleşme kavramına bakış açısının uzun süreler boyunca Batı'nın sistemini direkt olarak entegre etme şeklinde geliştiği bilinmektedir. Lakin bu yapının içerisinde yer alan kentleşme sürecinin önemli konularından bir tanesi köyden kente yapılan yoğun göçün büyük bir dağınıklığa sahip olmasıdır. 1960'lı yıllara ve darbe sonrası yapılan kalkınma planlarına gelindiğinde bu konuya bir çözüm arandığı görülmekle birlikte bu çözümün faydaları da ayrı olarak tartışılacaktır. Öncelikle göçün nedenleri incelenmelidir.

Ekonomik politikalar çerçevesinde tarıma yapılan yatırım sebebiyle makineleşmenin Türkiye için 1950'lerde bir konu haline geldiği açıktır. İkinci Dünya

Savaşı'nı izleyen yıllarda Türkiye'ye çok sayıda traktör girmesi makine gücünün kullanımını büyük yüzdelere taşımasa dahi insanları köyden kente iten bir güç olmuştur (Keleş, 1993: 49). Makineler üretimde büyük bir paydaya sahip olmasa bile üretimin içerisine girmesi insan gücüne olan ihtiyacı doğal olarak azaltmış, köylerde bulunan nüfusun da kentlere yönelmesine neden olmuştur.

Marshall Planı'ndan toprak sahibi köylü yararlanabilmiş, bu sebeple topraksız köylü kente yönelmiştir. Zira tarımdaki yardım, daha çok var olan toprağı işletmek üzerine kurulmuştur. Alınan makineler ve kullanım alanları da toprağına sahip kesimin değerlendirebileceğı yenilikler olmuş, çalıştığı alana dair herhangi bir mülkiyeti olmayan köylünün göç yollarına başvurmasına sebebiyet vermiştir. Büyük kentlerdeki sanayileşme, fabrikaların durumu da nüfusu buraya yönlendirmiştir.

Bu gerçeğın yanında karayolları üzerine yapılan çalışmalar da göç sebeplerinden biri sayılmaktadır. Fakat daha önce belirtildiğı gibi siyasi yaşamın toplumdaki bireylerin yaşantısını etkilemesi sebebiyle, sanayileşmenin göçe nazaran yüksek bir ivme kazanamaması bu kentleşmede bazı sorunların doğmasına yol açmıştır. Daha çok tarıma yönelmiş olan sanayi, kente göçen nüfus için iş olanakları sağlayamadığından insanlar başka sektörlere yönelmiş, bir bakıma ucuz iş gücü oluşturmuştur. Liberalleşme sürecinin 1960'lı yıllarda anayasa ile birlikte öne çıkması da bu iş gücünde farklı dinamiklerin yaratılmasını sağlamıştır.

Kentleşmenin yoğun artışı küresel ve ekonomik sebeplere bağlanabileceğı gibi bunların yarattığı sonuçlar da toplumsal manada yaşanan sorunlara açıklık getirmektedir. Kentten kente göçün aksine köyden kente gelen bireylerin kendi kültürlerini kent içine taşıması da belirli bir uyumsuzluk sürecini başlatmıştır. Kentin dinamiğı sebebiyle ekonomik olarak bireysel büyümeyi sağlayamayan göçmen, artan konut sıkıntısının da getirisiyle gecekondulaşmayı ortaya çıkarmıştır. Başka bir tanım yapmak gerekirse gecekondulaşma tarımsal yaşayış şeklinden endüstriyel yaşayış şekline geçişte bir aşama olmaktadır (Karpat, 2010: 500). Modernleşmenin bir getirisi sayılabilmekte ve endüstrileşme basamağının yarattığı normal bir durum olarak görülmektedir. Zira iç göçün artan oranları büyük şehirlerdeki konutların yetersizliğine neden olduğu için ara yapılar mecburi olarak ortaya çıkmıştır. Lakin bu "doğallığın" toplumsal kurumlar açısından doğal sayılabilecek sonuçlar yaratmadığı da açıktır. Bilinen sistemiyle kentin içinde yer alan bu

tür yapıların hem yapıyı meydana getiren bireyler tarafından hem de bu yapıya şahit olanlar tarafından farklı bakış açıları meydana getirdiği görülmüştür.

Bunun iz düşümü olarak göçmenin köyden tanıdığı “aile-din” ilişkisini kentte de devam ettirmesi (Peker, 2019: 133) gecekonduların yapılaşmasının bir kültür olarak büyümesine katkı sağlamıştır. Köydeki kolektif ilişkiler, kent hayatına da yansımış ve gecekondular genel çerçeveden uzakta farklı bir kültür alanına sahip olmuştur. Kentin ortaya çıkardığı bireyselleşme sisteminden daha uzakta kalan bu “aile-din” ilişkisi, esasen modern yapıları da geriye götüren bir ilişki grubu olarak kentte yer almıştır. Her ne kadar bir dayanışmanın varlığından söz edilebilecek olsa dahi ana kültürden uzak kalmanın bu bölgeler için yabancılaşmayı sağladığı da açıktır. Aynı zamanda ana kültürün de gecekondunun getirdiği bütünleşmeye uzak kalması, kentte bulunan bireylerin uyumlu bir entegre sürecinden geçmediğini göstermektedir. 1960’lı yıllarda yürütülen kalkınma planları gecekondulaşma sürecini durdurmaya yönelik olsa dahi sosyo-kültürel yaşantının yalnız ekonomik politikalarla hızlı bir dönüşüme girmeyeceği de görülmüştür. Anayasa’da yer alan planlama düşüncesinin kazandığı saygınlık, mekânsal bir değişimin başarılabilir olduğunun görülmesine yol açmıştır (Tekeli, 1998: 17). Nitekim göçün belli bir dönüşümü yaratmış olması onu durdurma eylemleri olarak da anılabilecek bu tasarıların durumu iyileştirmekten çok yasaklar üzerine eğildiği de görülebilmektedir.

Aynı yıllar içerisinde kentin durumunun da hem yerel hem de ulusal planlarla iyileştirilmeye çalışıldığı görülse de gecekonduların mevcut yapısında bir değişiklik görülmemiştir. Bu başarısızlığının ardında konut planlarının içeriği bulunmaktadır. Bunların hiçbiri yaşam kalitesini geliştiren, nitelikli çevreler oluşturan bir çerçeveye sahip değildir (Tekeli, 1998: 16). Gecekonduda yaşayan kesimin gerek ekonomik sebepler olsun gerek aynı kaynak sebebiyle daha iyi bir yaşam standardına geçemiyor olması kentleşmenin düzenli bir hale gelmesine engel olmuştur.

3.1.3. Türkiye 1960-1970 Almanya İşçi Göçü

Almanya’nın işçi talebi 1960 yılında Türkiye tarafından karşılandığında bu yanıtın birçok beklentiyle verilmiş olduğu o dönemin ekonomisine bakıldığında ortaya çıkmaktadır. Vasıflı işçi gücü, köyden kente göç sürecinde Türkiye için önemli bir hale gelirken Almanya’nın taleplerini karşılama nedeni bununla da sınırlı değildir.

Modernleşme kapsamında Batılı ülkelerle hala aynı ritmi yakalayamamış olması, aynı zamanda bu bakış açısının diğer ülkelere de hakim olması Türkiye'nin ekonomik planlarında da değişikliğe gitmesinin önünü açmıştır. Özellikle dışa açılımın yaygınlaştığı ve kabul gördüğü bu yıllarda Almanya'nın bu talebi de bir kurtuluş yolu olarak görülmüş, işçilerin vasıflı olarak dönüşü beklense de bu beklentiler pek karşılanamamıştır.

Bir süreliğine Batı Avrupa'ya gönderilecek vasıfsız veya yarı vasıflı Türk işçilerin geri dönüp sanayideki açığı kapatmaları, ülkeye soktukları dövizle de bu noktada gelirlerin artması, hatta diplomatik ilişkilerin de iyileşmesi tasarlanmıştır (Akgündüz, 2013: 192). Fakat bu beklentilerin karşılanma oranı oldukça düşük kalmış, vasıfsız işçilerin talebinden çok vasıflıların göçe odaklandığı da görülmüştür. Bunun toplumsal bir sonuç olmasının yanı sıra Almanya'nın istek olarak Türkiye'ye farklı yaklaşmasıyla da açıklanabilmektedir. Göçte vasıflı oranlarının yüksek olmasını önlemedeki en büyük zorluk alıcı ülkenin talebinin nicelik ve niteliğidir (Akgündüz, 2013: 199). Almanya, Türkiye'den alacağı işçiler için nitelik farkını diğer ülkelerden yükseğe koyduğunda vasıflı-vasıfsız beklentilerinin planladığı gibi gitmemiş, vasıflı işçi taleplerinin önüne geçmek böylece de mümkün olmamıştır.

Bir diğer beklenti olarak döviz hareketini ele almak gerekirse bu konuda Türkiye'nin bu işçi göçünden bir parça karlı çıktığı kabul edilebilir. Göç yıllarında gayri safi milli hasıladaki büyüme bazı dalgalanmalar olsa da oldukça yüksektir (Akgündüz, 2013: 209). Bu sebeple ekonomik beklentiler tam anlamıyla karşılanmasa da Türkiye'nin modernleşme sürecine belli bir katkıda bulunmuştur.

En son olarak, geri dönüş süreci ise toplumsal yaşam açısından ele alınması gereken bir başka konudur zira, işçilerin geri dönüşü yüksek olmadığı gibi bu geri dönüş de Almanya'da çalışan işçiler ve diğerleri açısından belirli bir yabancılaşma yaratmış, kültürel bağlamda birtakım uçurumlara sebep olmuştur. Gelişmişlik seviyesinin farkından ötürü Almanya'da kalmak isteyen Türklerin de aynı yabancılaşması ile karşılaşmış olması epey olağan bir durumdur. Nitekim, kültürel çerçevesinden kopmuş bireyler, oraya kendi alışkanlıklarını taşımışlar, bunların uyum hali ise Türkiye'deki gibi olağan gerçekleşmemiştir. Kültürel bir karmaşaya ev sahipliği yapmış işçi göçü, Türkiye'deki iç göç gibi yaşantıda belli başlı uyumsuzluk ve uzaklaşma süreçlerini başlatmıştır.

Özetle Türkiye'nin 1960'lı yıllardaki konumu bir modernleşme çabası olarak yansımış, daha detaylı bir açıklamayla siyasi ve ekonomik sorunların toplumsal yaşama birebir aktarıldığı görülmüştür. Bu sorunlar içerisinde bireyin yaşamı ise giderek bütün olmaktan uzaklaşmış, ayrı arayışlar içerisinde yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir.

3.2. İtalya'da Modernleşme Süreci

İtalya'nın modernleşme süreci, Sanayi Devrimi gibi gelişimlerle aynı yıllara denk gelmese dahi gecikmiş bir modernleşme yaşadığını söylemek de mümkün değildir. Sanayileşmesinin ilk adımları 1900-1910 yılları arasında atılmış olup içinde bulunduğu politik karmaşanın da bu süreçte etkisini gösterdiği bilinmektedir. Daha sonrasında savaşın getirdiği yıkımla birlikte modernleşme süreci de sekteye uğramış hem sosyal hem ekonomik bağlamda belirli bir gerileme yaşanmıştır. Lakin savaş sonrası toparlanan siyasi durumla birlikte özellikle 1950 ve 1960'lı yılların sonuna kadar ekonomisi ilerletmiş olan İtalya'nın özellikle Avrupa'da söz sahibi bir konuma geldiği görülebilmektedir.

İdeolojik kapsamda faşizm etkilerini hala üzerinden atamadığı için siyasi parti üyeliği toplumsal hayatta da birçok bireye ulaşmış, sol düşüncenin etkileri zaman zaman azalıp yükselmiştir. Lakin görülmektedir ki 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde sol düşünce birtakım örgütler aracılığıyla şiddet boyunda kendini gösterecek ve bu da İtalya'yı zor durumda bırakacaktır.

Yine de modernleşmenin endüstriyel ve kapitalist manada İtalya için kendini gerçekleştirmiş bir kavram olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.1. 1960'lı Yıllarda İtalya'da Siyasi Gelişmeler

İtalya'nın siyasi yapısındaki gelişmelerin ele alınabilmesi için savaş sonrasında 60'lı yıllara kadar mevcut olan durumuna bakmak gerekmektedir. Krallık ve Mussolini gibi faktörlerin altında yönetim biçiminde oldukça zorluk yaşamış olan İtalya, en sonunda siyasi yapısını 1944 yılında farklı bir şekle sokmayı başarmıştır. Faşist yönetim ve bununla birlikte gerçekleştirilmiş olan modernite sebebiyle hükümetin bu düşünce yapısından tamamen sıyrılması mümkün olmasa dahi liberal ve komünistlerin de olduğu altı partiden oluşan bir koalisyon kurulmuştur (Smith, 1997: 418). Bir yönetim şekli olarak koalisyon,

İtalya için 50'li ve 60'lı yıllarda kendi mevcut yapısını sürdürmüş, fikirsel manada siyasette birçok çatışma yaratmıştır. Komünizm ideolojisinin, faşizm altında da varlık gösterdiği bilinmekle beraber bu varlığı siyasi yaşamın devamında da ortaya çıkmış, Batılı devletlerde yer almaya başlarken tehdit olarak görüldüğü dönemler de olmuştur. Muhtemel Sovyetler Birliği'nin etkisi olarak nitelendirilebilecek bu ideolojik ivme, bilindiği üzere Marshall Planı'nın da başlangıç noktası sayılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin diğer ülkeler için yarattığı tehdit yalnızca coğrafi alanla sınırlı kalmamış lakin bunun bir ideolojik tehdit olarak görülmesi de tamamen ekonomik çıkarlarla ilişkili bir halde ilerlemiştir. Nitekim Marshall Planı'na dahil olması için davet edilen İtalya'nın da bu duruma ihtiyaç duyduğu açıktır. Zira, savaştan yenilgiyle birlikte ayrılmak ülkenin donanımına, binalara ve hatta haberleşmeye dahi zarar vermiş, işsizlik milyonlara ulaşmıştır (Smith, 1997: 422). Böyle bir durumda siyaset de çözümler üstüne yoğunlaşmış ve bunlardan bazıları ekonomik anlamda başarıya ulaşmıştır.

Ekonomik kalkınma siyasi yaşamın dışında da ele alınması gereken bir konu olsa dahi iktidarın çözümlerinden birkaçını belirtmek gerekmektedir. Zira ekonomik gelişim siyasi yaşamdan tamamıyla ayrılan bir çizgide ilerlememektedir. Bu sebeple 1948 yılında İtalya Bankası başkanı Einaudi'nin planları önem arz etmektedir. Einaudi, enflasyonu durdurmayı başarması ve komünist bankaları koalisyon hükümetinden ihraç etmesiyle Amerika'dan gelen hibelerin devamını getirmiştir (Smith, 1997: 427). Ekonomik bir sorunu bu şekilde çözmesi, özellikle komünist bankalarla olan ilişkisi siyasetin ideolojik zeminsizliğini de açığa çıkarmaktadır. Kapitalizmin yaygın konumu ise bu zeminsizliğin üzerine tartışma alanı yaratmamıştır zira elde edilmiş bir ekonomik kalkınma üstüne herhangi bir yargının gelmemiş olması da normaldir.

Yine de ideolojik karmaşanın İtalya üzerindeki etkileri hem ekonomik hem siyasi anlamda bazı zorluklara sebebiyet vermiştir. Komünizm ve sosyalizm gibi fikirlerin politik bağlamda büyük bir güç kazanmasından korkan siyasiler için bunun gerçekleşmemiş olması büyük bir rahatlama sağlamış, hatta sol düşüncenin onlara katıldığı da gözlenmiştir (Smith, 1997: 423). Sol düşüncenin Hristiyan-demokratlar için herhangi bir sıkıntı oluşturamayacak kadar dağınık bir halde olması da bu korkuların yavaşça yok olmasına sebep olmakla birlikte iktidarın içinde ifade imkanı bulduğu da açıktır. Hristiyan-demokratların iktidardaki süreçleri boyunca sol düşünceden aldığı destek de yoğun olmakla beraber bu partinin İtalya için dini bir rahatlama yarattığı da söylenebilir.

Kilisenin, yani Vatikan'ın yoğun gücü halk üzerinde de uzun yıllardır sezilmiş ve bu kültürel arka plan modernleşmeden sonra da devam etmiştir. Elbette endüstrileşmenin bir noktasında kiliseden daha bağımsız bir yapıya bürünecek olan İtalya, yine de Papa'nın ve vaazlarının otoritesini siyasi anlamda kendi lehine çevirmek istemiştir. Toplum güvenini kazanmak açısından sağlam bir strateji olarak görülen bu durum, zaman içinde sekteye uğrasa da aynı nedenle diğer görüşlerin de Hristiyan-demokratlar adı altında ifade merkezi bulmasına neden olmuştur. Seçmenlerin çoğu da Katolik haklarının savunucusu olarak bu partiye oy vermiş, geri kalanı ise komünist devrimin önüne geçmek için en iyi seçenek olarak görmüştür (Smith, 1997: 425). Elbette seçim sebepleri olarak salt dini vermek mümkün değildir. Etkili sigorta, sosyal yardım ve hukuk hizmetleri sayesinde köylü ve Katolik işçiler arasında da bir kitle tabanı oluşturmayı başarmışlardır (Ginsborg, 1990: 75). Dini ve ekonomik yapıları bir araya getiren bu partinin, yalnız bu yıllarda değil 50'li ve 60'lı yıllarda, hatta 80'li yılların sonuna kadar etkili olma nedenleri altında bu kültürel bağ ekonomik manada kullanabilmeleri yatmaktadır. Hristiyan-demokratlar; savaş sonrası travmaları atlatmak için ailelere yardımda bulunmuş, Katolik kuruluşlar aracılığıyla çeşitli hizmetler sunarak toplumun sempatisini kazanmışlardır (Ginsborg, 1990: 76). Modernleşme çizgisinde yeni atılımlar da gerçekleştiren İtalya'nın toplumsal kapsamda gördüğü bu destek, siyasi manada partinin de her görüşten insanı barındırmasını sağlamıştır. Öte yandan denilebilir ki 1940'lı yılların sonunda İtalya'nın toplumsal katmanlarında en çok öne çıkan sınıflardan biri Katoliklerdir. Bu da seçimde Hristiyan-demokratların sol görüşlere karşı neden zafer kazandığını açıklamaktadır.

İtalya'nın bu seçim zaferinden sonra tek bir bakış açısına göre yönetildiği düşünülse de seçmenlerinin ve politika içerisindeki destekçilerinin dağılımının genişliği, asıl sorunları başlatan bir konumda yer almaktadır. Bu durum, siyasi iktidarda yüzeysel bir fikir birliği yaratmış olsa da ortaklık, dönemsel manada ihtiyaç duyulan tartışmalı kararlardan kaçınmaya prim vermiştir (Smith, 1997: 426). Görüşlerin farklılığı her ne kadar çok olsa da Hristiyan-demokrat partinin adı altında birleştiğinde tartışma ortamının yoksunluğu ortaya çıkmıştır. Zira partinin kendi görüşüne sadık kalması gerekmektedir. Katolik ahlakının temsili, bu parti için önemli olurken öte yandan kapitalist sisteme bir bağlılık içermiştir (Ginsborg, 1990: 77). Ekonomik çözümleri, köylü ve Katolik işçi arasında yarattığı bağ sebebiyle kapitalist bir sisteme bağlı olmak zorunda kalmıştır ve bu zorunluluğun parti içinde karşılanma durumundan ziyade diğer görüşlere olan zıtlığı tartışmalı kararların neden söz konusu edilemediğini göstermektedir. Kapitalist sistemin

modernleşme açısından zaruri bir konuma yerleşmesi, İtalya'nın savaş sonrası kendini toparlaması açısından da iyi bir çıkış noktası olarak görülmüştür.

Siyasi figürlerin dışında toplumun da politik görüş açısından içinde varlık gösterdiği karmaşayı ele almak gerekmektedir. Faşizmin sonuçları toplumda hala yer almakta ve etkilerini günlük yaşamda dahi göstermektedir. Bunun bir getirisi olarak aktif komünist parti üyeliği diğer Batılı ülkelerden çok daha fazla gerçekleşmiştir ve topluma olan yabancılaşmayı azaltması için neredeyse her sosyal sınıftan üyelerin olduğu bilinmektedir (Smith, 1997: 426). Siyasi hayata katılımın normal görülmesi ve bunun bir çıkış yolu olarak kullanılması İtalya tarihi açısından savaş sonrası yıllar boyunca oldukça uzun bir süreç halini almıştır. Toplumda yer alma bu şekilde gerçekleştiği için de bireylerin partilere katılımı, doğal bir ivme olarak tarihi gelişim sürecinde bulunmaktadır. Bireysel katılımın yoğunluğu bu toplulukta sanatçıların da olmasını sağlamıştır. Bu sonuç, sosyal yaşamda parti üyeliğinin fazlasıyla olağan bir pozisyona gelmesine katkıda bulunmuştur.

Fikirselsel manada süregelen bu tartışmaların ekseninde İtalya için önemli olan bir diğer olay ise NATO'ya katılım sürecidir. İtalya'da komünist karşıtlığı giderek artan bir hale geldiğinde başbakan De Gasperi'nin NATO'ya katılımı için epey büyük baskılarla karşılaştığını söylemek mümkündür (Ginsborg, 1990: 157). NATO'ya katılım, İtalya için dünya siyasetinde de bir yer almalarını sağlamış, modernleşme açısından global sistemi de kullanabilir hale gelmişlerdir. Bu görünürlük, Amerika odaklı bir otoriteyi getirirse de İtalya'nın politik ekonomisi için durum biraz daha bağımsız bir seyir izlemiştir. Lakin politikalar üstündeki bu özerklik de İtalya'nın ekonomisini kurmasıyla birlikte kendi bağımsızlığında direktmesi üzerine gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik ve askeri iş birliği konusundaki baskılarının işe yaramama sebeplerinden biri de dönemin başbakanı De Gasperi'nin Avrupa'nın siyasi birliğine olan bağlılığından ileri gelmektedir (Ginsborg, 1990: 159). Bu bağlılığın ötesinde yapılan ekonomik hamlelerin de Avrupa odaklı bir konumda olması ve İtalya'nın üretici haline gelmesi de kendisini dünya siyaseti açısından söz hakkı konumuna getirmeyi başarmıştır.

Nitekim 1953'te De Gasperi görevden ayrıldığında da ideolojik karmaşaların etkisi azalırken, anti komünist baskılar çoğalmış, ekonomi ise oldukça yüksek bir konuma gelmiştir. Özellikle İtalya'nın "ekonomik mucize" dönemleri hem siyasi açıdan hem de

toplumsal yaşamın ilerleyişi açısından kapitalist bir döngüye girdiği için Sovyetler Birliği'nden etkilenen sol görüşlerin herhangi bir önemi kalmamış, İtalya'nın güneyinden kuzeyine gerçekleşen yoğun bir göçle birlikte ideolojik karmaşa da zaman içerisinde unutulmuş veya bastırılmıştır. Yine de 60'lı yılların bireysel ifade merkezini genişletmesi, bu yapının ekstrem şekillerde yeniden ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Zaten halihazırda var olan siyasi görüş karmaşası, 60'lı yıllarda kendini baskıdan sıyrılma olarak ortaya çıkarmış, şiddet içeren protestolar ise bu yılların sonunda gerçekleşmiştir.

Sosyo-ekonomik yapı, endüstrileşmenin ilerleyişiyle birlikte daha iyi bir toplumsal yaşamı meydana getirmiş gibi gözükse de herhangi bir toplum için yalnızca bu gelişimin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Makineleşme ve bu gidişat içerisinde sanayinin büyümesi İtalya için savaş sonrası büyük bir rahatlama yaratmış olsa da siyasi yaşamda süren fikir ayrılıkları 60'lı yıllar içinde uç noktalara ulaşmıştır. Zira Hristiyan-demokratlar, sol düşünceden desteklerini almış olsalar da bu düşüncenin daha bütüncül noktasında kalan bireyler, kendilerini baskı altında bulmuş, komünist karşıtlığı hükümet tarafından da desteklendiği için herhangi bir alanda varlık göstermeleri mümkün olmamıştır. Lakin bu durum çok daha sert bir şekilde geri tepmiş, 1960 ve 1970 yılları süresince terörizm ortaya çıkmıştır.

1960'lı yılların başlarında bu tür olayların var olduğunu söylemek ise güçtür. Daha çok Hristiyan-demokratların siyasi politikalarında yapmaya çalıştıkları değişim işe yaramamış, yeniden sol görüşlerle iş birliği içine girmişlerdir. Ortanın solu olarak adlandırılabilir bu politik konumlarla olan koalisyonlar, bir önceki yıllara nazaran daha temkinli bir tutum içermektedir. Hristiyan-demokratlar oy sayısı düşse dahi hala iktidarı ellerinden tutmakla beraber anti-komünist eylemler sürerken parti içerisindeki birliği de korumaya çalışmışlardır. Soldaki ılımlı unsurlarla ittifak kurarak tehlike içerebilecek muhalefetleri de bastırma planı yapmışlar, partinin siyasi geleceğini mahvetmeden hareket etmeyi denemişlerdir (Smith, 1997: 444). Lakin sol düşüncenin ılımlı yanıyla olan ittifaklar ve tasarlanan sosyal yardım paketleri dahi karşıt görüşlerin büyümesine engel olamamıştır. Nitekim Hristiyan-demokratların en büyük müttefiklerinden biri de Katolik Kilisesi olduğundan parti ortada bir yerde yer almayı başaramamıştır. 1960'lı yılların sonlarında da bu başarısızlık görülebilmektedir. Ekonomik planlar, bu başarısızlığın toplumu etkileyebilecek derecede büyük olumsuz sonuçlarından kaçınmayı da sağlayamamıştır.

İtalya'nın bu yılları tarihsel manada çoğu kez ekonomik gelişmenin getirdiği olumlu sonuçlar ekseninde ele alınmış, “ekonomik mucize” dönemi söz edilirken siyasi hayatta var olan sıkıntılara pek değinilmemiştir. 60'lı yılların toplum için özgürlüğü getirdiği yadsınamaz bir gerçek olsa da salt bu gerçekten ilerlemek bu dönemi anlamak için yeterli olmamaktadır. Sol düşünceye göre ekonomik gelişim, bir nevi köleliği getirmiştir ve Komünist Parti bundan bahsetmekten geri kaçındığı için kendi aralarında bir örgütlenme başlamıştır (Drake, 1999: 66). Elbette bu örgütlenmeler kaçırılma ve bombalama olayları gibi eylemlerle kendilerini 70'li yıllarda daha çok belli etmiştir fakat 60'lı yılların içinde var olan bu düşünce sistemlerini de belirtmek gerekmektedir.

İtalya'nın siyasi çerçevesi savaş sonrasında 1960'lı yılların ortalarına kadar birtakım ideolojik kararsızlıkları ve bunların bastırılmasını içermektedir. Dinsel bağlamın toplumdaki yüksek inançtan ötürü kullanılabilirdiği bu yıllarda da ideolojik kararsızlıklar kilise sayesinde giderilmeye çalışılmış, baskıların geri tepmesi daha çok 1970'li yıllarda görülmeye başlanmıştır. Bu yıllar için siyasetin odağının orta yolu bulmak ve çıkarları korumak olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.2. İtalya'da Ekonomi ve Kentleşme

1950'li yılların başında ekonomik kalkınma açısından tarımsal yatırıma gitmiş olan İtalya, bu tarımsal yatırımı daha iyi kullanabilmek adına alanın en yoğun olduğu şehirleri tercih etmiş, Güney bölgesi için bir fon dahi oluşturmuştur. Bu fonun politik arka planı tartışılır olsa da tarım çalışmalarıyla bilinen Güney, biraz daha moderniteye uygun hale getirilmek istenmiştir. Bilinen adıyla Cassa, Güney İtalya'nın ekonomik kalkınmasını teşvik etmek için bir kamu kurumu olarak meydana getirilmiş hem tarımsal kaynak değeri hem de tarım dışı ekonomik faaliyetin artırılması planlanmıştır (Sciacchitano, 2017: 38). Bu yardım 1980'li yıllara kadar da devam etmiştir.

Cassa, 1970'li yıllara kadar başarısını sürdürdüğü için bu çalışma açısından da etkili bir ekonomik plan olarak kabul edilecektir. Planlandığı şekilde Güney İtalya'nın tüm sorunlarını çözemese dahi kullanılan kaynaklar açısından 1950-1970 yılları arasında etkili bir konumda durduğu söylenebilir. Tarım dışında büyük fabrikaların kurulumu Kuzey'de yer almış olsa dahi Güney'in bir önceki yıllardan daha fazla modern bir konuma geldiği görülmektedir.

Her zaman Kuzey ve Güney bölgelerinin ayrımıyla yaşamış İtalya için endüstrileşmenin arttığı yıllarda bu ayrım büyümüş, sanayi merkezlerinin Kuzey'e kurulmasıyla birlikte Güney'den büyük bir göç başlamıştır. Güney bölgelerinin tarımla bilinmesi, daha taşra hayatına yakın olması sebebiyle fabrikalar yerleşim merkezi olarak çoğunlukla Kuzey'i tercih etmiştir. Özellikle FIAT fabrikasının İtalya'nın en kuzey bölgesinde olan Torino şehrinde kurulmuş olması bu göçü en büyük tetikleyicisi olmuştur. "Torino'nun İtalyan Otomobil Fabrikası" adının kısaltması olan FIAT, bu yıllardaki yoğun çalışmasıyla birlikte İtalya'yı hem modernleşme konusunda ileriye taşımış hem de ülkenin kendi içindeki dinamikleri değiştirmekte büyük bir dönüm noktası olmuştur. Fabrika sayesinde gelen göçle birlikte yerel halk da işlerinde artış yaşamış, bireysel anlamda da ekonomik bir kalkınma mevcut olmuştur. Lakin İtalya'nın Kuzey ve Güney bölgeleri kültürel manada her zaman bir farklılık yaşadığından bu göçün sonuçlarının hepsinin pozitif olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu sonuçların hepsini ele almadan önce "ekonomik mucize" kavramının ne boyutlarda olduğuna bakmak gerekmektedir.

Bu dönem içerisinde Fordizm (tüketim mallarının otomatik seri üretimi) ve tüketimcilik en önemli iki kavram olarak ekonomide bulunmaktadır (Ginsborg, 1990: 213). Yalnız İtalya içinde değil modernleşmenin getirisi olarak özellikle Avrupa içinde de birçok İtalyan yapımı marka pazarlanmış, seri üretim büyük bir hız kazanmıştır. Salt otomobil değil, tüketimin olduğu teknolojik alet pazarında da geniş bir alan kazanan İtalya, Avrupa ekonomisinde yükselişe geçmiştir. Yeni fabrikalar ise genelde büyük şehirlerin dışında ülkenin "beyaz" bölgelerinde açılmıştır (Ginsborg, 1990: 215). Bu bölgeler de bilindiği üzere çoğunlukla Kuzey İtalya'da yer almaktadır. Fabrikaların hızlı çoğalması da bu bölgelere olan göçü durdurulamaz hale getirmiş, Güney'deki iş gücü buraya aktarılmıştır.

Güney'i iyileştirme çabaları sanayileşmenin hızına yetişemeyince göçün de Kuzey İtalya'ya yönelmiş olması doğal bir durumdur. Güney İtalya'da toprağın kalitesizliği, yoksulluğun devam edişi, 1950 reformunun çok sınırlı doğası insanları sanayileşen bölgelere yöneltmiştir (Ginsborg, 1990: 221). Toprak reformunun iyi yönlendirilememiş olması, Güney İtalya'nın ekonomik durumunda büyük bir düşüş yaratmıştır zira bu bölgenin çoğunluğu geçimini tarımdan sağlamaktadır. Sanayiler, kurulum olarak Kuzey'i tercih ettiği zamandan bu yana da başka bir geçim şansı elde edilememiştir. Bu sebeple geç 1950'ler ve erken 1960'lı yıllarda yaklaşık üç milyon insan Kuzey İtalya'ya taşınmıştır (Smith, 1997: 434). Bu da o bölgelerde yeni bir yerleşim merkezi meydana gelmesine

sebepe olmuştur. Böyle büyük bir göç ivmesi ise hem Kuzey hem Güney İtalya için hem maddi hem de sosyal yaşamda bazı sıkıntıları ortaya çıkarmıştır.

Göç devam ederken Kuzey'in sorunları arasında geniş ve sosyal çerçevede yeni gelenler için acil ev, okul ve hastane ihtiyacını karşılamak bulunmaktadır (Smith, 1997: 434). Kuzey İtalya, sanayilerle gelişmiş olsa dahi sosyal yaşamdaki bu kadar büyük çaptaki ihtiyaçları karşılamak için hazırlıksız yakalanmış ve bu Güney'den gelen ailelerin düşük yaşam standartlarını mecburen kabul etme zorunluluğunu getirmiştir. Nitekim çalışma şartları açısından bakılacak olursa Güney'de genelde tarımla uğraşmış işçiler, sanayide de doğal olarak uzmanlık gerektiren pozisyonlardan çok vasıfsız ya da yarı vasıflı pozisyonlara getirilmiştir. Bu da hem alınan maaş olarak fark yaratmış hem de yaşam kalitesi açısından daha iyi seçeneklere sahip olmalarını engellemiştir. Okul ve hastane ihtiyaçları ise süreç içerisinde iyileştirilebilecek bir yapı olduğundan bu konudaki açığın kapanması zaman almıştır. Düşünülecek olursa alınan göçün daha çok sanayide kullanılması da bu açığı kapatmak için pek yararlı olmamıştır.

Güney İtalya'nın göç sürecinde ele alınması gereken konulardan bir diğeri ise dil sorunudur. İtalyanca bölgesel anlamda birçok lehçeye sahiptir, hatta bu lehçeler arası anlaşılma oranının düşük olduğu birçok şehir mevcuttur. Güney İtalya'nın sahip olduğu lehçeler ile Kuzey İtalya'nın lehçeleri tamamen farklı olduğundan buraya yerleşen işçilerin iletişim açısından da zorluklar yaşadığı söylenebilmektedir. Özellikle en güneyde yer alan bölgelerden biri olarak Sicilya bölgesinin kullandığı İtalyanca diğer bölgeler için neredeyse hiç anlaşılmamakta, Kuzey'e gidildikçe İtalyanca kullanımı yabancılarla kullanılan İtalyanca ile neredeyse aynı düzeye gelmektedir. Bunun sonucu olarak Güney İtalyalıların iletişim olarak kendi içlerinde kaldığını düşünmek mümkündür. Hem bireysel hem de toplumsal manada alt kültür yaratmayı ve yabancılaşmayı sağlayabilecek bu sonuçla göç, ekonomik mucize yıllarını getirmiş olsa dahi sosyo-kültürel manada yalnız uzun yıllar sonra çözülebilecek problemlerin de kaynağı olmuştur.

Bu konuya siyasi otoriteler tarafından çözüm getirildiğini düşünmek ise tarihsel süreçte pek görülmeyecek bir varsayımdır. Zira her başbakan koalisyondaki güç mücadelelerini çözmekle meşgul olmuş, reformlar ikincil bir önem arz etmiştir (Smith, 1997: 435). Bu da siyasetin ekonomik planlara yönelse bile toplumun entegresine dair sorunları geri plana attığını göstermektedir. Bu sebeple göçün yarattığı yabancılaşma ve

Kuzey İtalya bölgesindeki yaşama adapte olamama kendi kendine zamansal bir döngüye yakalanmıştır. Hatta denebilir ki her göç sürecinde olduğu gibi Güney İtalyalılar bu bölgelere kendi kültürlerini de taşımışlar, Kuzey İtalya halkı tarafından bazı dışlanmalara da maruz kalmışlardır. Kültürel çatışmaların yanı sıra fabrikalardaki işçi şartlarının da yabancılaşmayı tetiklediğini söylemek mümkündür. Devletin yoğun bir önlem almadan özel sektöre izin vermesi işçinin çalışma şartlarındaki olumsuzluğu doğurmuştur. 1961 yılında sadece Torino’da güvenlik önlemlerinin minimum düzeyde olması sebebiyle şantiyelerde sekiz ölümcül kaza meydana gelmiştir (Ginsborg, 1990: 223). Yalnızca ucuz iş gücü olarak görülen bireylerin, bu noktada da meta üretimi dışında başka bir varlığının olmadığı vurgulanması onları toplumun dışına itmiştir.

Kuzey İtalya’nın ülke içi göç olsa dahi bir nevi ırkçılık gösteriyor olması da yabancılaşmanın bir başka boyutudur. İtalya için bölgelerin “değer korunumu” yüzyıllardır bilinen bir gerçek olduğundan her bölgeye gelen yabancılar da o bölgelerin değerini bozuyor kabul edilmiş ve ortak toplumsal yaşama dahil edilmemiş veya hor görülmüştür. Örneğin Torino için şehrin yeni sakinleri bodrum veya çatı katlarında, terk edilmiş çiftlik evlerinde konaklama imkanı bulabilmişler, sadece güneyli olmayanlara kiralanabilen daireler ortaya çıkmıştır (Ginsborg, 1990: 225). Bu, bilinçli olarak bir toplumdan dışlanma hareketi olarak tarihe geçmiş ve Güneylilerin kendi topluluklarından çıkmaya da pek fırsatları olmamıştır. Yabancılaşmanın boyutları da böylece artmış, tecrit edilme hissi yoğunlaşmıştır.

Göç sebebiyle gidip hayatlarını burada sürdüren Güney İtalyalıların ardında bıraktıkları çoğunluk ise yaşlılardan oluşmaktadır. İş gücü sağlayamayacak olanların Güney’de kalışı bu bölgenin de gelişimini durdurmuş, aynı zamanda durgun bir sosyal yaşama sebebiyet vermiştir. Kuzey İtalya’da olduğu kadar yoğun bir yabancılaşma söz konusu edilemese de Güney için de eski sosyal dinamiğini koruduğunu söylemek mümkün değildir.

Özetle İtalya, siyasi karmaşası içinde dahi Marshall Planı ve Cassa gibi planlarla modernitenin getirdiklerini uygulamaya çalışmış, ekonomik mucize yılları olarak kabul edilen 1958-1963 yılları arasında büyük bir başarı yakalamıştır. Sanayileşmenin giderek arttığı ve dünya ekonomisinde de yer aldığı bu yıllarda İtalya, toplumsal yaşam olarak düzenli bir yapıya girememiş hem ideolojik sorunlar hem de göçle başlayan uyum

sorunları baş göstermiştir. Bu uyum sorunları bireysel çözümlere mecbur kalmış, bu çözümlerin de hepsi olumlu yanıtlar almamıştır. Denebilir ki yabancılaşma, bu yıllar içerisinde İtalya'nın yoğun olarak yaşadığı bir durumdur.

3.3. 1960'lı Yıllar İçinde İtalya ve Türkiye'ye Karşılaştırmalı Bir Bakış

Türkiye ve İtalya'nın 1960'lı yılların içerisindeki durumlarının farklılıklardan çok benzerliklere yatkın olduğunu tarihsel bağlamla birlikte görmek mümkündür. Gerek siyasi yaşam gerek toplumsal yaşam açısından yakın deneyimlere şahit olunan iki ülkede ortak manada yabancılaşma ortamları yaratılmıştır. Bu ortamların nasıl ortaya çıktığı ise ortaklıklar içerisinde değerlendirilecektir.

Simmel'in belirttiği şekilde paranın hakim değer olması modernleşmeyle birlikte sanayileşen şehirlerde gerçekleşen bir durumdur. Bu sanayileşme siyasi ortamlar tarafından ekonomik yapının kalkınması amacıyla ortaya çıkarılmış, doğal bir döngü halini almıştır. Siyasi ortamın karmaşası ise hakim değer dışında toplumsal uyumun önemsenmemesine neden olmuş, değer yargıları çerçevesinde büyük bir kopma yaşanmıştır. Örneğin İtalya için savaş öncesi faşizm düşüncesinin getirdiği temelleri koparmakta zorluklar açığa çıkmış, sol düşüncenin baskıları karşı baskıyla yok edilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda koalisyon ortamının mecburen barındırdığı birbirine zıt düşüncelerle ortak bir alan kurulmak için çaba gösterilirken yapılmış olan reformların detaylarına inilememiştir. Hızlı sanayileşmenin çalışan işçi açısından ne gibi bir zorluk yaratacağı ve iş güvenliği gibi meseleler arka plana atılmış, bu da işçi ölümlerine kadar varan sonuçları beraberinde getirmiştir. Bu durum Marx'ın dile getirdiği işçinin kendi metasına yabancılaşması konusunu da gündeme getirmektedir. İşçi, ürettiği meta dışında herhangi bir anlam ifade etmeyi bıraktığı için kendine ve topluma uzak bir konumda yer almıştır.

Reformların veya ekonomik planların daha yüzeysel bir şekilde yürürlüğe konulması meselesi Türkiye'de de söz konusu olmaktadır. Zira hükümet ve muhalefet çekişmesinin sonucu olarak meydana gelmiş darbe, toplumsal yaşamda da birçok işin yarım kalmasına veya sorgulanmasına yol açmıştır. Ekonomik manada ödenmesi gereken borçlar veya yapı çalışmaları gibi tasarılar başka bir yön almış, sanayileşme ise İtalya'da olduğu kadar hızlı bir yükseliş gösteremese de liberalleşme etkisiyle yine detayların

işlenmesi askıya alınmıştır. Özel sektörün sunduğu imkanlar ise İtalya ile büyük bir farklılık göstermemekle beraber zaten işçinin neden memnun olmadığı Almanya'ya yapılan büyük işçi göçüyle anlatılabilmektedir. Oradaki şartların daha iyi olacağını düşünen işçiler, kendi topraklarından ayrılarak daha düşük yaşam standartlarını kabul etmişlerdir. Sanayileşme böylece fabrikaların denetimsizliğiyle birlikte işçinin yalnızca iş gücü olarak kullanılmasına sebebiyet vermiştir.

Benzerlikler arasında ele alınması gereken bir diğer konu ise elbette her iki ülkenin de tarihinde önemli bir yer edinmiş göç konusudur. Bu da aslında yine aynı sebeple, para ekonomisinin yarattığı ve tüm bağların bu şekilde bağlandığı bir ortamda, modernitenin bir kurumu olarak yaşanmıştır. Sanayi bölgelerine daha çok para kazanmak için taşınan büyük bir topluluk, buradaki yaşam standartlarına katlanmış, bunların iyileşmesini öncelik haline getirememiştir. Nitekim yalnız kazanç açısından değil kültürel olarak da her iki ülkenin göç eden toplumu buldukları yerde dışlanmış, kendi alt kültürlerini oluşturmuşlardır. Gecekondulaşmanın görüldüğü Türkiye'nin yanında terk edilmiş evlere yerleştirilmiş insanların olduğu İtalya mevcuttur. Her iki toplum da şehirsiz dinamikleri birbirine karışmış olsa dahi göçün getirdiği bireyleri uyum sürecine katamamış, bu da yabancılaşma için büyük bir kaynağın oluşmasına neden olmuştur. Bireyin yaşadığı mücadele de herhangi bir dış yardım olmadığından azalmak yerine artma eğilimi göstermiştir. Roma ve İstanbul gibi büyük şehirlerin içinde "taşralı" konumuyla yadırganan bu topluluklar, zamanla kendi içlerinde kalırken şehirdeki diğer insanların da kültürel çatışmaları içerisinde barınan her topluluğun yabancılaşma deneyimiyle yüzleşmesine sebebiyet vermiştir. Zamanla birbiri içine geçen bu dinamikler ne o bölgenin yerel halkının tanıdığı değer yargılarını ne de göçle gelenlerin insanların ait olduğu yargıları içermediğinden her iki grup da kendilerini uzak konumda bulmuşlardır. Halihazırda var olan siyasi yaşam sorunlarının da topluma nüfuz edilişleriyle birlikte yabancılaşma, gündelik hayat içerisinde doğal bir durum haline gelmiştir.

Sonuç olarak İtalya ve Türkiye için, endüstrileşme kapsamında yaşananlar ne kadar uzak olursa olsun bireylerin konumlarında büyük farklar olmadığı görülmekte, aynı bağlamın sürdüğü söylenebilmektedir. Bu bağlam, o dönemde yaşamış toplum tarafından da birçok ifade alanına kavuşmuştur.

BÖLÜM IV. ERKSAN VE ANTONIONI SİNEMALARINDA YABANCILAŞMA

Metin Erksan ve Michelangelo Antonioni sinemalarının bulunduğu yıllar içerisinde durduğu nokta, toplumu ele alış biçimleri ve işledikleri temalar bakımından gösterdiği benzerlik, yalnız bu çalışma içerisinde ele alınacak olan *L'Eclisse (Batan Güneş)* ve *Sevmek Zamanı* filmlerinde değil diğer filmlerde de görülmektedir. Lakin dönemsellik olarak bakıldığında 1960'lı yıllar içerisinde ortaya çıkarılmış bu iki film toplumsal çerçevede yabancılaşmayı hem benzer hem de farklı konulardan ele almış, iki ülkenin içinden geçtiği tarihi süreci betimlemiştir. Filmlerin analizi ve yönetmenlerin bu filmleri anlamak açısından sinematik geçmişlerinin açıklanmasından önce her iki yönetmenin de etkisi altında kaldığı ve 1960'lı yıllarda devam eden yeni gerçekçilik sinema akımına bakmak gerekmektedir.

4.1. Yeni Gerçekçilik

İkinci Dünya Savaşı sonrası İtalya'da ortaya çıkmış bu akım, faşist dönemin baskısından kurtulmuş sinemanın en iyi örneklerinden biri sayılmakla beraber daha sonraları diğer ülke sinemalarını da etkisi altına almıştır. Yeni gerçekçilik, belirli kuralları çizilmiş bir manifestoya sahip değilse de ortak öğeleriyle birlikte düzenli bir akım haline gelebilmiş ve bulunduğu dönemin toplumsal sorunlarına değinmesiyle köklü bir yerleşim sağlamıştır. 1947 yıllarında başlayan bu akımın en önemli isimleri arasında ise Rossellini, De Sica ve Visconti yer almaktadır. Rossellini'nin *Roma, Açık Şehir* adlı filmi bu akımın başlangıcı sayılmakta ve yeni gerçekçiliğin olası bütün etmenlerini barındırmaktadır. Daha sonraları yönetmenlerden bazıları bu akımın dışında filmler veriyse de aynı çizgide sinemasını sürdüren yönetmenler de bulunmaktadır. İtalyan yeni gerçekçiliğinin ilk yönetmenleri arasında yalnızca Visconti başlangıçtaki tutumunu sürdürebilmiştir (Özön, 1985: 208). Yine de toplumsal durumun karmaşası savaş sonrası yıllarda da devam ettikçe İtalyan sineması bu akım için yeni yönetmenler yetiştirmeye devam etmiş, aynı çerçevede birçok film ortaya çıkmıştır.

Yeni gerçekçilik, birçok sinema eleştirmeni tarafından tanımlansa dahi öncelikle ilk kuşak yönetmenlerin kendi sözleriyle değerlendirmelerini ele almak gerekmektedir.

Yöneltelen yargılarla birlikte yeni gerçekçiliğin detaylı olarak açıklamış olan Zavattini, senarist olarak çalıştığı De Sica ile birlikte bu akım için birçok film ortaya koymuştur. Bu sebeple açıklamaları yeni gerçekçilik akımı adına önemli bir yerde durmaktadır.

Zavattini, öncelikle yeni gerçekçiliğin sinemada hangi konumda durduğunu aktarmış, sonrasında buna gelen eleştirileri değerlendirmiştir. Ona göre yeni gerçekçilik Amerikan sinemasından çok daha farklı bir noktada durmakta ve gerçekçilik teriminin tam anlamıyla aktarmaktadır. Gerçeğin son derece zengin olduğunu ve yalnızca bu gerçeğe bakmasını bilmek gerektiğini açıklamıştır (Zavattini, 2020: 381). Aslında bu beyan yeni gerçekçiliğin temelini oluşturmaktadır. Gerçekçiliğin kalıplarından da öte yeni gerçekçilik, yalnızca var olan olaylara sunduğu bakış açısıyla bilinmekte, nadiren empoze etme kaygısı taşımaktadır. Daha çok toplumsal sorunları göstermek ve herhangi bir sonuca ulaşmamak da olarak açıklanabilecek bu akım, ideolojik olmaktan çok bir duruş olarak da nitelendirilebilmektedir. Röportajın devamında da bundan bahseden Zavattini, herhangi bir olay verilirse bundan bir seyirlik çıkartabileceklerini söylemiştir (Zavattini, 2020: 381). Bu da yeni gerçekçiliğin mevcut olaylar üzerinde tek bir konuyu ele almak yerine, toplumsal çerçeve içerisinde herhangi bir konuyla ilerleyebileceğini göstermektedir. Visconti bu durumu çıplak bir duvarın önünde duran insanın gerçek verilerini bulabilirse duvar önünde bile film çekebileceğini belirterek özetlemiştir (Visconti, 2020: 456). Böylece yeni gerçekçiliğin olaylardan çok bireylerin toplumdaki konumları üzerine bir anlatı geliştirdiğini söylemek de mümkün olmaktadır. Zavattini'nin beraber çalıştığı De Sica da benzer bir anlayışı benimsemekte, net bir tutumdan çok görüleni yansıttıklarından bahsetmektedir. Amaçlarından birinin görmek olduğu ve bunun sanatçı için oldukça fayda sağladığı röportajlarından birinde vurgulanmıştır (De Sica, 2020: 458). Günlük yaşamın içinde bulunan birey, yeni gerçekçi film anlayışının çıkış noktası olmakla birlikte ana odaklarından biri haline gelmiştir.

Yeni gerçekçilik, günlük hayattaki bireyi ele alırken dönemin şartları ve durumu da kendi gerçekçi zeminini korumaktadır. Filmlerin çekildiği yılları topyekun kavrayarak anlatan yönetmenler, o dönemde var olan sorunları da göstermekten çekinmemiştir. Herhangi bir romantik anlayışa hitap etmeyen bu gösterim, olanı aktarmak ve belki de farkındalığı artırmak adına yeni gerçekçi sinema içerisinde yer almıştır. Zavattini, bu konuyu özetlemiş ve bütün dikkatini bugünün insanı üstüne yöneltmesi gerektiğinden bahsetmiştir (Zavattini, 2020: 382). Yeni gerçekçiliğin ilk filmi sayılan Roma, Açık

Şehir'in yönetmeni Rossellini'nin de tamamen aynı çizgide temalara sahip olduğunu görmek mümkündür. Rossellini'nin yapıtlarında toplumsal çalkantıların kişide yarattığı bunalım, yabancılaşma gibi etkiler ele alınmaktadır (Özön, 1985: 207). Bu konular, savaş sonrası ilerleyen yıllarda da etkisini koruduğu için yeni gerçekçilik adına birçok kez ele alınmış ve incelenmiştir.

Bu duruma örnek teşkil edebilecek olan bir diğer eser ise 1960 yılında yapılmış olan Rocco ve Kardeşleri adlı filmidir. Visconti'nin bu filmi gerek kendisinin yeni gerçekçilikten kopmayışi gerekse o yılların yapısını gözler önüne sermesiyle büyük bir önem arz etmektedir. Bu filmde 1950'ler içerisinde gerçekleşmiş yoğun sanayileşme ve göçün 1960'lı yıllara geçildiğinde nasıl bir etkiye sahip olduğu, bu durumun toplumsal yaşama yansısı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Hikaye, büyük kardeşleri için İtalya'nın kuzeyinde yer alan Milano'ya gelmiş Güneyli bir aileyle başlamaktadır. Hem ailenin üye sayısının çokluğu hem de Güneyli geleneklerini taşıdığını göstermesiyle film, Bazin'in tespitlerini doğrular niteliktedir. İtalyan filmleri olağanüstü bir belgelik değeri taşımakta, günlük gerçeğe tam ve doğal bir kenetlenme içermektedir (Bazin, 1966: 150). Bu tespit filmin sonraları için de kendini gerçekleştirmekte ve dönemsel açıdan gerçek bir belge değerine sahip olmaktadır. Büyük kardeş Vincenzo, nişanlısının evinden bir kavga sonucu ayrılınca evsiz kalan aile çözüm bulmak için uğraşır. Bunun sonucunda Vincenzo, bir tanıdığından yardım istemeye gider ve o kişinin söyledikleri İtalya'nın o anki durumunun bir özeti gibidir. Her Güneylinin yaptığı gibi önce bir ev bulup yerleşmesini sonra kirayı ödeyemeyince atılıp Güneylilere yardım edilen bir yerde kalmaları gerektiğini anlatır. Vincenzo, en başından bu yardım evlerine gidip gidemeyeceğini sorunca ise önce bu adımları takip etmeden olmayacağı belirtilir. Böylece Güneylinin Kuzeydeki yaşayışı da bir nevi verilmiş olur.

1960'lı yıllara ait en büyük sorun olan bu göç sorunu daha sonraki sahnelerde de ele alınmaya devam etmesiyle yeni gerçekçiliğin bir nevi bu yıllardaki haritası da çizilmiştir. Ortaya çıktığı yıllardan büyük bir fark taşımayan yeni gerçekçilik içinde Visconti, filmin devamında Güneyli ailelerin düştüğü sıkıntıları anlatmaktan çekinmemiştir. Yeni bir binaya taşındıklarında onlara verilen dairenin bodrum katı olmasının yanı sıra komşuların da Güneyli oldukları için onları "korkunç" veya bir diğer anlamıyla "berbat" görmeleri de işlenen detaylar arasındadır. Aynı zamanda kardeşlerin nereye giderlerse

gitsinler Güneyli olarak alaya alınmaları da bu detaylara destekleyici bir konumda bulunmaktadır.

Tüm bu ögeler, yeni gerçekçiliğin bulunduğu dönemi betimlemek üzerine kurulu olduğunu göstermektedir. Bu dönemi betimlerken de insan ilişkilerine yoğunlaşmışlar, bu ilişkilerin o döneme göre nerede durduğuna bakmışlardır. İtalyan sinemasının en önemli akımlarından biri olan yeni gerçekçilik, daha sonraları diğer sinemaları da etkilemiş ama bütüncül yapısının en çok çıkış noktası olan İtalya'da korumuştur.

Türkiye için yeni gerçekçilik, tarihsel olarak daha çok 1950'li yılların sonuna denk geldiyse de tam anlamıyla bu akımın işlendiği bir sinema görmek mümkün olmamaktadır. Gerek getirilen sansürler gerekse yönetim değişiklikleri sinemada tam bir akım bütünlüğü yaratılmasına engel olmuş, yine de İtalyan sinemasının etkileri yoğun gerçekleşmiştir. Akımdan ziyade bu akımın içinde bulunan yönetmenlerin getirdiği fikirler daha etkili olmuş, yönetmen sineması kapsamında ilham alınan birçok kaynak bulunmuştur. Bunlardan biri de 1960'lı yıllar için Antonioni olmaktadır. Yeni gerçekçilik akımı içerisinde yer alan Antonioni etkilerini görmek için de İtalyan sinemasının geldiği noktayı tanımlamak bu sebeple faydalı olacaktır. Antonioni, 1960'lı yıllarda da yeni gerçekçi çizgide filmler vermiş ve bunları röportajlarında belirtmesi sebebiyle Türk sinemasında da benzer ögeler görülebilmektedir.

4.2. Sevmek Zamanı ve Batan Güneş

Antonioni'nin 1962 yılında yapılmış *Batan Güneş* filmi ve Erksan'ın 1965 yapımı *Sevmek Zamanı* filmlerinin yabancılaştırma kapsamında inceleneceği analiz, kapsam olarak üç temaya ayrılacaktır. Simmel'in çalışmalarından yola çıkılarak ayrılmış olan bu temalar şu şekildedir: Modern dünyada insanın unsurları nesnelleştirme dürtüsü, toplumdan tecrit hissini yapısı, modern yaşamın mekânsal bağlamda ortaya çıkardığı sonuçlar. Bu temalar Simmel'in üstünde durduğu para ekonomisinin sebep olduğu sonuçlar üzerinden oluşturulmuştur ve aynı çalışmalar ekseninde de incelenecektir.

İncelemeden önce filmlerin olay örgüsüne kısa bir bakış atmak gerekmektedir. *Batan Güneş* filminde olayların şekillendiği iki karakter bulunmaktadır: Vittoria ve Piero. Film, Vittoria'nın sevgilisi Riccardo'dan ayrılmasıyla başlamaktadır. Riccardo'nun evinde

olan Vittoria, bu konuşma sonrası evden çıkar ve dışarıda da bir süre Riccardo ile konuştuğundan sonra evine döner. Vittoria, bir süre geçmesinin ardından Roma'daki Hadrian Tapınağı içinde bulunan Borsa'ya gider ve annesini burada aramaya başlar. Annesini ararken Borsa'daki karmaşık dinamik görülmekte, fiyatlar söylenmektedir. Piero'nun da burada borsa simsarı olarak çalıştığı anlaşılmaktadır. Vittoria'nın annesi ve Piero biraz muhabbet ettikten sonra da Vittoria annesiyle konuşur ve bekleme söylenir. Bekledikten sonra iki kadın birlikte dışarı çıkarlar. Annesi Vittoria'dan ayrılır, Vittoria da böylece evine döner. Evine bir tablo asarken ses yüzünden komşusu gelir ve muhabbet etmeye başlarlar. Komşusu Anita'ya Riccardo'dan ayrıldığından bahseder, sonrasında telefon çalar. Karşı binadaki kadın Marta, onları yanına çağırır. Buraya göçmen gelmiş olan Marta, geldiği yer olan Kenya'daki hikayelerini anlatmaya başlar. Sonrasında Afrika müziğiyle dans ederler. Bu buluşma sırasında Marta'nın köpeği Zeus kaybolur ve mahallede onu aramaya koyulurlar. Arayış sırasında etrafta biraz gezinen Vittoria dairesine döner ve Riccardo onu aramaya gelmişken saklanır.

Ertesi gün Vittoria ve Anita, ufak bir uçağa binerler. Uçakların indiği pistin kenarında bir bar bulunmaktadır ve Vittoria her zamanki gibi etrafta dolaşarak biraz vakit geçirir. Roma'ya döndüklerini annesini görmeye gider ve büyük bir para kaybettiğini fark eder. Borsa'da düşüş günüdür ve bu esnada Piero da oldukça meşguldür. Piero ve Vittoria bu konuda sohbet ettikten sonra Vittoria, fazlasıyla para kaybetmiş bir adamı takip eder ve ne yaptığını anlamaya çalışır. Sonra Piero'yu bir kafede bulur ve beraber annesinin evine giderler. Piero, Vittoria'yı öpmeye çalışır fakat Vittoria izin vermez. Piero ofise döner, çalışmaya devam eder.

Piero, işten çıktıktan sonra bir kadınla buluşur fakat saç rengini değiştiği için buluşmayı iptal eder. Vittoria'nın apartmanının önüne giden Piero, onunla aşağıdan konuşur. Vittoria da balkondan cevap verirken sarhoş bir adam Piero'nun arabasını çalar. Ertesi gün arabası ve içindeki sarhoş adam bir gölün içinde bulunur. Piero olay yerine gittikten sonra Vittoria yanına gelir, mahallede gezintiye çıkarlar. Vittoria evine döner. Akşam Piero'yu arar ama bir şey söylemeden kapatır, Piero da konuşmadığı için karşı tarafa bağırır.

Ertesi gün tekrar buluşurlar ve Piero'nun aile evine giderler. Orada beraber vakit geçirirler. Ardından ikili manzaraya karşı konuşur ve tekrar evde koltukta beraber

uzanırken görülürler. Kapı çalınca Vittoria kalkıp toparlanır, birbirlerine tekrar görüşme sözü vererek kapıya kadar giderler ama Vittoria gittikten sonra bir daha görüşmezler. Film, şehirden görüntülerle kapanır.

Sevmek Zamanı'nın olay örgüsüne gelindiğinde ise burada da iki ana karakter bulunmaktadır: Halil ve Meral. Halil ve beraber çalıştığı Mustafa evlerde boyacılık yapmaktadır. İlk sahnede Halil, Mustafa ile yemek yerken kalkıp adada boyacılık yaptıkları evlerden birine gider ve Meral'in fotoğrafı karşısına oturup onu izlemeye başlar. Bu sırada da Meral, arkadaşlarıyla birlikte adadaki evlerine gelmişlerdir. Evdeki müzik sesi nedeniyle Meral üst kata çıkar ve Halil'in onun fotoğrafını izlediğini görür. Bir süre o da Halil'i izledikten sonra yanına gelir. Meral ona sorular sorduktan sonra Halil gider.

Halil, adadaki başka bir evin boyalarını yaparken Mustafa'yla konuşurlar. Halil, kişiye değil fotoğrafa aşık olduğunu belirtir. Bir sonraki sahnede Meral, bıkkın bir ruh halinde uzanırken görülür, ardından Halil'in boya yaptığı eve geçilir. Mustafa ut çalarken Halil de dışarı bakarak onu dinler. Sonrasında Meral ve arkadaşları ormanda gezintiye çıkar. Meral bu gezinti bitiminde Halil ve Mustafa'nın çalıştığı eve gelir, Mustafa ile Halil hakkında konuşur. Halil, eve gelir ve Meral'i görünce evden çıkar. Meral de ardından onu bulabileceği yer olan limonluğa gider. Burada fotoğraf hakkında konuşurlar ama Halil ısrarla fotoğrafa aşık olduğunu belirtir. Böylece Meral de fotoğrafını evinden alıp Halil'e götürür. Ertesi gün de önce eve gelir sonrasında da kayalıklara çıkarak Halil'le konuşur. Halil de ısrarcı olmaya ve onu sevmediğini söylemeye devam eder. Meral sonrasında kendi evine döner ve Halil de Mustafa'nın önerisiyle onunla konuşmaya gider ama adadaki evden ayrıldığını Meral'in bıraktığı bir notla öğrenir.

Meral kendi evinde bunalıma girer, Halil ise o sırada çalışmaya devam eder. Meral de bu esnada ayrılmaya çalıştığı sevgilisi Başar'la kavga eder. Halil, Meral'in fotoğrafıyla yeni iş yerleri olan göl evine geçtikten sonra Meral'i kendi evinde ziyaret etmeye karar verir. Halil gittiğinde onu evde bulamaz, görevli de bulabileceği yeri söyler. Atış yaptıkları araziye bulan Halil, Meral'i görür fakat Başar, Halil'i arkadaşlarına dövdürtür. Meral, Başar'la eve dönerken yine kavga ederler ve o da arabadan inip yürümek ister. O sırada Halil'le denk gelirler, kavuşmaları gerçekleşir. Sahilde, gölde dolaştıkları sahnelerden sonra Halil, evlilik izni için Meral'in babasına gider. Fakat bu konuşmadan sonra Halil,

birbirlerine uygun olmadıklarını düşünüp ayrılmak istediğini söyler. İkisi de depresyona girer, Halil'in yanına Başar gelir ve fiziksel kavgaya girişirler.

Bu olaylar sonrası Meral, Başar ile evlenme kararı alır, Halil bunu gazeteden öğrenir. Kendisine bir oyuncak bebek alıp Meral ile olan göl gezilerinin tekrarını yaparken Meral düğünden kaçır ve yanına gelir. Tekneye bindikten sonra oyuncak bebeği ve fotoğrafı göle atar, karşısına oturur. Bu gezinti sürerken Başar gelir ve ikisini de vurur. Ölürler.

İki filmin kısaca olay örgüsü bu şekildedir.

4.2.1. Modern Dünyada İnsanın Unsurları Nesnelleştirme Dürtüsü

4.2.1.1. Batan Güneş ve Nesnelleştirme

Batan Güneş filmi nesnelleştirme daha doğrusu materyalist istekler bağlamında incelendiğinde göze çarpan en önemli unsurlardan bir tanesi sahne yoğunluğunun Borsa'da yaşananlara verilmesidir. Roma borsasının yaşandığı mekan filmin büyük bir kısmını kapsamakta, borsanın durumunu göstermek adına uzun bir süre harcanmaktadır. Hisse tablosundaki fiyat değişimleri ve firma isimleri bile verilmekte, ayrıntılı olarak hangi hisselerin düştüğü veya hangilerinin yükseldiği sayısal olarak söylenmektedir. Bu sürenin harcanma sebeplerinden bir tanesi de filmin tamamına yayılmış olan materyalist isteklerdir. Ana karakterlerden biri olan Vittoria için bu istekler ehemmiyetsiz bir yerde duruyor gibi lanse edilse de aslında hem o hem de bir diğer ana karakter olan Piero için materyalizm hayatlarının ana noktasında durmaktadır. Piero, borsada çalıştığı için bu mekan bir karşılaşma noktası olarak kullanılmış, Vittoria'nın olmadığı veya çok sonraları geldiği sahnelerde bile borsadaki adımlar takip edilmiştir. Oradaki birkaç karakterin ismi ve durumları belirtilmiş, hatta ufak da olsa beğenilerinden söz edilmiştir. Bu nedenle materyalizm, örtük bir anlatımın ötesinde tamamen açık bir bağlamda seyirciye verilmektedir. Nitekim ilişki kopukluğu ve yanlış anlaşılmalarda bu açık bağlamın etkisinde gerçekleşecek, hatta sebepler de doğrudan bir anlatımla açıklanacaktır. Henüz ilk sahneden ilişkilerin yanlış kurulumu üzerine bir işleyişe sahip olan bu filmde, nesnelleştirmenin filmin en yoğun teması olduğu söylenebilmektedir.

Şekil 1. Vittoria ve Riccardo Ayrılık Sahnesi

Filmin açılış sahnesinde gördüğümüz Vittoria, o zamanki nişanlısı Riccardo'dan ayrılmakta ve onu artık sevip sevmediğini bilmediğini söylemektedir. Bu sahne boyunca görülen en önemli unsurlardan biri ise zaman zaman Riccardo'nun koltukta, diğer eşyalar arasında hareketsiz durmasıdır. Burada anlatılmak istenen yan anlam yoluyla verilmiştir. Düz anlam göstergelerden oluşan yan anlam, büyük söylem parçasının tek bir birimini oluşturmaktadır (Barthes, 1979: 89). Riccardo'nun eşyalara benzetilmesi film boyunca anlatılan nesneye bağlılık fikrinin tek bir birimi olarak nitelendirilmiştir. Bu anlatıma uygun olarak ardından Vittoria'nın aynadaki yansımasıyla gözükmesi ve onun oturduğu yere bakıp yavaş yavaş karşısına geldikten sonra Riccardo'nun sabitlenmiş bakışlarını bozmaması da anlatımı destekleyici unsurlardır. Sonrasında ise tartışma devam etmektedir. Riccardo, daha sonra Vittoria'nın da belirteceği üzere bu evin içerisinde bir eşya konumunu almış, kadın karakterin sevgisini betimlemekten başka hiçbir işe yaramamıştır. Nitekim Riccardo için herhangi bir arka plan bilgisi de bulunmamaktadır. Elbette yönetmen yeni gerçekçiliğe uygun olarak adamın masadaki dergilerini gösterdiğinde birçok sosyalist yazı olduğunu fark etmek mümkündür. Bizzat İtalyan Komünist Partisi tarafından çıkarılmış bir dergiyi okuduğu belli olan Riccardo için başka bir bilgiye sahip olma imkanı ise yoktur. Düşünce dünyasını veya Vittoria için ne hissettiğini anlamak bile yalnızca birkaç cümlesine bağlıyken tüm bu kavga ve ayrılık sahneleri zaten halihazırda kadın karakterin bakış açısından yansıtılmaktadır.

Kavga başlamadan hemen önce Vittoria, masada dik duran boş bir çerçevenin ardındaki objeleri düzeltirken görülmektedir. Bu objelerin herhangi bir sembol ilettiğini söylemek zor olsa da kadının bu eylemi hayata bakış açısını açıklar niteliktedir. Tıpkı o objeleri düzeltip bazılarını çerçeve dışında bıraktığı gibi Riccardo da çerçevenin dışına itilmiş, yaşantısında yer almaması sağlanmıştır. Neredeyse bütün odağı Hadrian Tapınağı içindeki Borsa'da geçen bu filmde, birinin ilişkilerini nesnelleştirmesi ilk sahneden başlamakta ve film boyunca devam etmektedir. Nitekim boğucu sayılabilecek kadar çok eşyanın olduğu bu evde, Vittoria zaman zaman bunalmış tavırlar sergilemekte, salonun içinde gezinmektedir. Ana karakterin bu gezisi ve her daim camların ardından dışarıya, daha çok doğanın barındığı mekanlara bakışı da onun bu nesnelleştirme döngüsü içinden çıkma isteğini yansıtmaktadır. Lakin bu döngü içerisinde yaşıyor olması, onu istemsiz bu isteğin peşinden koşmasına ve kurtuluşu sağlayamamasına neden olmaktadır. Vittoria, film boyunca bir anlam çabası içerisinde fakat insanlar ve nesnelere ayırımı sağlayamadığı davranışları sebebiyle bu anlam çabası da her daim bocalamakta, ona belirli bir çözüm sunmamaktadır.

Ayrılık sahnesinin bu konuda incelenmesi gereken birkaç detayı daha mevcuttur. 1950'lerin sonu 1960'lı yılların başındaki İtalya için Simmel'in bahsettiği para ekonomisi döngüsü oldukça büyük bir yükselişe geçmiş, sanayileşmenin getirdiği fırsatlarla birlikte herkes kendisini kapitalist sistemin içerisindeki bir konuma yerleştirme fırsatını yakalamıştır. Bu sebeple günlük yaşam da yalnız maddiyatın içerisine hapsedilmiş, maddi hayat fikri bireyin iç dünyasında köklü bir yerleşim alanı bulmuştur. Bu sebeple insan ilişkileri de çıkar döngüsüne girmiş, maddi alanın dışında duyguların dünyası neredeyse reddedilmiştir. Bu duygu alanının reddedilişi ve salt mantığın hakimiyeti Simmel'de işlendiği gibi ilişkilerin belirli bir alım-satım fikrine sabitlenmesi manasına gelmektedir. Yine de duygusal dünyasını yadsıyamayan insan modern yaşam içerisinde salt mantığın dışına çıkan konularda kararsız kalmakta veya bocalaması belirli bir uzaklığa dönüşmektedir. Bu sebeple bu uzaklığı uzun sürdürmek istemeyen birey için diğer insanları ve kurduğu bağları nesnelleştirmeye götürmesi bulabileceği en "mantıklı" çözüm gibi gözükmektedir. Bu çözüm de filmde baştan aşağı işlenmiş, yalnız Vittoria için değil Riccardo için de materyalizmin geldiği nokta ele alınmıştır. Bu sebeple var olan ayrılık sahnesinde belirtilmesi gereken bir diğer nokta Vittoria'nın gideceğini söylerken Riccardo'nun onun gitmemesi için konuşurken yanında duran pahalı tabloyu düzeltiyor

olmasıdır. Uzun süren tanışıklıkları ve sonrasında geliştiği belirtilen ilişkilerinin bitiminde dahi Riccardo, etrafındaki eşyalarla ilgilenmektedir.

Ayrılığın sonrasında gelişen durumlarda ise Vittoria'dan çok Riccardo'nun kurduğu ilişkiye olan bağlılığı görülmektedir. Kadın evden çıkıp yürümeye başladıktan sonra Riccardo arabayla yanına gelir ve beraber eve yürümeyi teklif eder. Vittoria ile daha çok zaman geçirebilmek adına da kahvaltı yapmayı önerir. Eve bırakırken de geri dönmesi için çabalamaları bulunmakta bunun ardından sonraki sahnelerden birinde evin önüne geldiği dahi görülmektedir. Riccardo için Vittoria ile olan ilişkileri onun yaşamında sabit kalabileceği bir nokta olarak bulunmakta ve yine sevip sevmemesi umursanmadan elde edilebilecek bir bağ olarak algılanmaktadır. İlişkinin her iki yanı için de durum duygusal bağın ötesine geçmiş ve kişiler birer nesne konumuna düşmüştür.

İlişkilere olan bu “değişmez” ve “elde tutulabilir” görülme yapısı herhangi bir ev ya da arabaya olan bakış açısına benzemektedir. Sahip olunabilecek materyaller arasında yer almak ve içeriği umursanmamaktadır. Vittoria'nın ilişkiye dair sürekli yinelediği “bilmiyorum” cevapları dahi karşı taraf için bir yıldırma hamlesi olmamıştır. Daha sonraları Borsa'ya annesini bulmak için giden Vittoria, kadının da bakış açısını öğrenecektir. İyi biriyle olan evliliği reddettiği için sinirlenen annesi diğerlerinden çok daha fazla büyük bir materyalist isteğin içinde oyalanmakta ve sürekli uğradığı tek yer borsanın kendisi olmaktadır. Bu sebeple Riccardo ile gerçekleşen herhangi bir sorun onun için kabul edilemez görülür. Vittoria da başlarda bunu belirtmek yerine Riccardo ile yemek yiyeceğini söyler ve annesini rahatlatır. Lakin bu yalnızca materyalist döngünün başlangıcıdır.

Şekil 2. Hadrian Tapınağı içinde yer alan Borsa'nın Genel Yapısı

Bu noktada Vittoria'nın borsa kavramıyla ilk tanışmasında yönetmenin ele aldığı önemli bir nokta bulunmaktadır. Vittoria, burada yani tapınağın içindeki Borsa'da önce susmayan telefonların, bağırان insanların gürültüsüyle karşılaşır. Büyük bir karmaşanın döndüğü bu yerde insanlar konuşmalarına anlaşılamasalar bile devam etmektedirler. Öyle ki bağırışma içerisinde çoğu kez birbirlerini duymakta zorlanmakta, sadece işe yarayabilecek bilgiler kulaklarına gitmektedir. Böylece iletişimin yalnızca para üzerine kurulması, filmin tamamı için Borsa üzerinden aktarılmaktadır. Ve bu iletişimin bittiği, sessizliğin hakim olabildiği tek anı da yönetmen göstermek istemiş, belki de durumun ironikliğini anlatmaya yönelmiştir.

Bu sahnede Borsa'da büyük bir zil duyulur, ortada bulunup hisse senetleri fiyatlarının kaydını tutan adam telefonu açar ve herkes neredeyse pürdikkat onu dinler. Daha sonra bir tanıdığın ölümü duyurulur ve saygı göstermek adına bir dakikalık sessizliğe davet edilir. İşte bu noktada kimse konuşmaz, bir dakikanın geçmesini bekler lakin telefonlar çalmaya devam etmektedir. Böyle bir anda Piero'nun karşılaşmış olduğu Vittoria'ya borsada bir dakikanın milyonlara denk geldiğini söylemesi materyalist çizginin en üstte olduğunu göstermek için yeterli olmaktadır. Antonioni de bu duruma benzer bir açıklama getirmiş ve orta sınıfın eşitlik kavramına daha kızgın olduğunu, hatta röportajın verildiği yılda yapsa daha şiddetli çekeceğini belirtmiştir (Antonioni, 1996: 276). Bu da onların materyalizme olan tutumunu açıklamaktadır.

Ölümün bile hesaba indirgenebildiği bu sahnenin ardından eve giden Vittoria, akşam komşusunun ziyaretiyle birlikte Riccardo ile olan ayrılıklarını konuşmaya başlar. Nesnelleştirme dürtüsünün ana karakter için özeti yapılan bu konuşmada Vittoria'nın söyledikleri bütüncül manada durumu açıklamaktadır. İğne, iplik, kitap veya erkek; hepsinin aynı olduğunu söyleyen Vittoria, kendisi için ilişkileri bu düzlemde görmekte ve erkeklerin eşyadan herhangi bir farkı olmadığını açıkça belirtmektedir. Hayatında sahip olabileceği bir başka eşya olarak betimlenmiş ilişkilerinin gelip geçici olma sebebi de böylece açığa çıkmaktadır. Elbette yalnız Vittoria değil, çevresinden bulunan neredeyse tüm karakterler aynı nesnelleştirme alışkanlığı içindedir. Kendi yanına gelen komşusu Anita bile eşyle arasında bulunan sorunlardan bahsetmektedir. Hatta karşı apartmanın aramasıyla birlikte pek tanımadıkları bir kadının evine giden bu iki kadın, o evde de aynı boşluğun yaşandığını görmektedir. İlişki sorunları ve iletişimsizlik Vittoria'nın hayatının her yerinde bulunmaktadır. Annesi ve babası da ayrılmışken annesinin bu duruma olan tepkisizliği de göze çarpmaktadır. Kadının ilgilendiği ve dert edindiği tek şey borsanın kendisidir. Hatta öyle ki Vittoria bu duruma dahil olabilmek için radyoda borsa haberlerinin olduğundan bile bahseder ama o an evde bulunan Piero veya annesi bu duruma tepki göstermez. Vittoria, bu materyalist isteğin dışında gibi dursa da aslında kendisi ayrı bir nesnel yaşamın içine hapsolmuş durumdadır. Yaşam bölgesi, sosyal ve ekonomik sermayenin birleşimi sebebiyle başka bir düşünce içerisinde toplumda yer alması da mümkün olmamıştır. Piero'ya yoksulluktan korkmak gibi bir düşüncesinin hiç olmadığını söylerken kendini materyal arzularından uzaklaştırmış gibi dursa da toplumsal yapı sebebiyle başka materyal arzulara yönelmiş, bu görüşü de insanlara özellikle ilişkilere bakış açısında toplanmıştır.

Piero ile olan ilişkisine de yansıyan bu bakış açısı, Piero tarafından da desteklenen bir niteliğe sahiptir. Borsa'da çalışan Piero, yine bu mekan sayesinde Vittoria ile tanışmıştır. Vittoria'nın diğer ilişkilerinde olduğu gibi burada da aralarındaki mesafenin sürekli betimlenmesinden öte paylaşımları da belli bir mesafeye sahiptir. Vittoria, biraz daha duygusal alana yoğunlaşmak ister gibi dursa da bunun teklifi geldiği an uzaklaşmakta ve Piero'yu yalnız bırakmaktadır. Piero'nun istekleri de aynı derecede belirsiz bir konumda ilerlemekte ve Vittoria'dan çok borsaya ilgili gözükmektedir. Kadına bakış açısının bir parça objeleştirmeye kaydığı sahneler de yer yer verilmiş ama aynı zamanda zamanla bu objeleştirme de dağılmış gibi aktarılmıştır. Lakin son sahnede görüşeceklerinin

sözünü verirken dahi başka bir zaman buluştuklarını görmemek bu ilişkinin boyutlarını nitelemektedir.

Son sahneden önce Piero'nun nesnelleştirme yargılarını da incelemek gerekmektedir. Piero, borsada çalışırken zararlarını nasıl kapatabileceğini söyleyen müşterilere karşı herhangi bir sempati duymamakta veya kaybeden insanlara karşı üzülmemektedir. Bunun da ötesinde insanlara ve kurulan bağlara dair de herhangi bir duygu alanına geçtiğini gösteren bir sahne mevcut değildir. Yalnızca ilişkileri için son sahnelerde salt mantık alanının dışına çıktığı görülen Piero, tıpkı Vittoria gibi kurulan bağları materyal zemine bağlamış ve günlük hayatına böyle devam etmiştir. Öyle ki Vittoria'dan önce buluştuğu kadının saçlarının boyadığını görünce morali bozulmuş, önceden sarışın olduğunu belirterek onu terk etmiştir. İlişkide karşı tarafın yerini kendi beğenilerine göre düzenlerken de bu beğenilerin daha çok yüzeysel ve görsel olana ait kalması Vittoria'nın nesnelleştirme yapısına benzer bir yapı gösterdiğini kanıtlamaktadır.

Piero'nun nesnel dürtülerinin en iyi açıklandığı sahne ise bir sarhoş tarafından arabasının çalındığı sahnedir. Araba gölde bulunduğu sarhoş da içindedir ve ölü haldedir. Piero'nun ise odaklandığı tek durum araba için çıkan masraflardan ibaret olmaktadır. Vittoria kendi nesnelleştirme isteklerinden habersiz olarak Piero'nun o an bunu mu düşündüğünü sorsa da durumlar toplumsal manada çok farklı bir konumda yer almamaktadır. Yalnızca her ikisi de bu durumun farkında olarak yaşamamakta ve isteklerini normal kabul etmektedir. Zira toplum da buna uygun şekillenmiş, her unsuru para gibi bir nesneye indirgemenin normallığı doğal bir durum halini almıştır. Bu sebeple Piero, ceset gördüğünde etkilenmekten öte arabasının durumunu düşünmeye başlar. Bu kısımda aynı zamanda incelenmesi gereken bir diğer nokta diğer insanların da cesede bakmak için gelmesidir. Olayı izleyenler arasında kimse yüzlerini çevirmez veya herhangi bir tiksinti belirtisi göstermez. Aksine bu bir sokak oyunu gibi izlenmeye devam eder. Yönetmenin en çok üzerinde durduğu sahnelerden biri olması da bu sebeple şaşırtıcı değildir. Ölü adamın eli uzun süre ekranda kalmakta ve gölden çıkarılışı dakikalarca gösterilmektedir.

Şekil 3. Sarhoş Adamın Gölde Çıkarılması 1:25:11

Yönetmen bu sahnede olayın insancıl yanını aktarmaya çalışırken seyirciyi rahatsız etme isteği üzerinde durmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Yarattığı tezatlık sayesinde insanların ölüm gibi bir duruma dahi verdiği tepkileri incelemiş, bir topluluk halinde duyarsızlığı da böylece aktarabilme şansı elde etmiştir. Bütünsel olarak Borsa'dan sonra materyalizmi en net işlediği sahnelerden birinin bu olduğunu söylemek mümkündür.

Batan Güneş filminde yer alan nesnelleştirme kaynakları Simmel'in nesnel kültüre olan bakış açısıyla da özetlenebilmektedir. Nesnel kültürün serveti bireysel olana nazaran her gün ve her bakımdan artmaktadır (Simmel, 2014: 450). Bu artış da bireylerin kendi dünyalarından çok nesnel kültüre odaklanmasına sebep olmakta ve para ekonomisi egemenliği altında olan nesnel kültürü asıl olan kültür haline gelmektedir. Birey, nesnel kültür hakimiyeti içerisinde kendi bireysel değerlerini ona yetiştirmekte zorlanmakta ve bu kültürün kaynaklarını kabul etmektedir. *Batan Güneş* filmi içinde de bu kaynaklar karakterler tarafından farklı yönlerde kabul edilmiş ve benimsenerek yaşam biçimi haline getirilmiştir.

4.2.1.2. Sevmek Zamanı ve Nesnelleştirme

Sevmek Zamanı filminin en nesnel bağlamı elbette Halil'in Meral'in tablosuna olan bağlılığından ileri gelmektedir. Göstergibilim çerçevesinden de bir aktarmayı içeren bu durum filmin tamamında işlenmekte ve son sahneye kadar Meral'in fotoğrafı Halil'in

yanında bulunmaktadır. Fotoğraftan kurtuldukları an iki karakterin de ölüyor olması ise bu nesneye olan bağımlılığın son noktasını tasvir etmektedir.

Sevmek Zamanı, film dili açısından tamamen Meral'in fotoğrafı üstüne kurulu bir anlatım sergilemektedir. Bu fotoğrafa olan bağlılık ana karakter Halil tarafından birçok kez dile getirilmiş ve her yere taşıdığı için de seyirci, bu bağımlılığı görme fırsatı elde etmiştir. Fotoğraf bir nesne bağlamında incelendiğinde göstergebilimin söylemlerinden faydalanmak yararlı olmaktadır. Nesnelere, görüntüler vb. anlam aktardıkları ölçüde bir belirteç işlevi görmektedirler, yani sadece onların söyleyebildikleri bir kavram mevcuttur (Barthes, 1979: 36). Göstergebilimde yer alan böyle bir kavram aktarımı, birçok filmde yer almakta ve nesnelere sayesinde iletilmek istenen mesaja ulaşılabilir. Zira günlük hayatta var olan nesnelere imgesel bir yaklaşıma ve kavramsal aktarımlara müsait bir yapıya sahiptir. Elbette yalnız nesnelere değil görüntülerin de bu manada kullanılabilir olması sinema açısından sonsuz bir ifade alanı yaratmaktadır. Antonioni'nin *Batan Güneş* filminde bu nesne, Borsa olarak ifade edilmiştir. Bu açıdan Erksan'ın filminde de Meral'in fotoğrafı üzerinden sadece bu fotoğrafın söyleyebileceği bir düşünceyi aktarmaya çalıştığı görülmektedir. Yalnız film boyunca Halil'in beyanları değil aynı zamanda bu fotoğraf ile Meral'in görüntülerinin de benzerliği kurulduğunda ana karakter için fotoğraf, asıl aşkının bu nesneye olduğunu açığa çıkarmaktadır.

Şekil 4. Halil, Meral'in Fotoğrafı ve Meral

Halil, ev süslemeleri yapan bir boyacıdır ve filmin ilk sahnelerinde bu sefer Meral'in evinde olduğu görülmektedir. İşleri bittiğinde Halil, plağı çalıştırır ve sigara yaktıktan sonra Meral'in fotoğrafı karşısına geçer. Bir süre onunla bakışır. Bu noktada Halil'in fotoğrafa olan bağlılığının ilk işaretleri verilmektedir. *Batan Güneş*'te daha açık ele alınmış materyalist istekler, *Sevmek Zamanı* için dolaylı bir anlatım yolu tercih edilerek verilecektir. Halil, fotoğrafa olan bağlılığı sebebiyle iletişim sorunları yaşayacak ve yine aynı bağlılık sebebiyle ilişkilerini yokuşa sürecektir. Onun için fotoğraf, daha sonra kendisinin de belirteceği gibi değişmez olandır. Lakin ilk sahnede bunun dilsel yankıları yerine görsel açıklamaları mevcuttur. Halil fotoğrafı izlerken Meral Ada'daki bu evlerine arkadaşlarıyla birlikte gelir ve müzik sesini duyunca bakmak için üst kata çıkar. Üst katta odanın içinde değil de camın ardından Halil'e ve fotoğrafına bakması anlamsal olarak birçok katmana sahiptir. Fakat nesnelleştirme teması üzerinden incelendiğinde söylediği yegane durum Meral'i de bir çerçevenin içine hapsettiği gerçeği olmaktadır. Halil ve fotoğrafıyla olan bu olayda ilk karşılaşmanın camın ardında gerçekleşmesi hem aralarındaki mesafeyi göstermekte hem de Meral'in de bir fotoğraf gibi yansıtılmasını sağlamaktadır. Yönetmen, Meral'in de tablosuyla aynı konuma yerleştiğini böylece betimlemektedir. Aynı zamanda Meral'in bu konumu film boyunca verilmekte ve yakın çekimler sayesinde tablosuyla benzerlikler de ön plana koyulmaktadır. Halil'in bu tabloya bağlılığı ise detaylandırılması gereken bir sorun halini almaktadır.

Toplumsal karmaşa gerçekliği Simmel için büyük formlar denilen şeylerle anlaşılır kılınmaktadır (Swingewood, 1998: 167). Para ekonomisi "büyük form" olarak nitelendirilirken *Sevmek Zamanı* için de bu büyük formun getirdiği bir nesne bağlılığı açığa çıkmaktadır. Bireyin öznel dünyası ve kültüründe nesnel kültürün yarattığı bir boşluk bulunurken bu boşluğu kapatma şekli farklı görünümlere bürünebilmektedir. Halil için para kazanırken ve tüm gün çalışırken açığa çıkmış bu boşluk, bir iletişim bağıyla değil bir eşyanın varlığıyla kapanmıştır. Halil'in bu nesneye olan bağlılığı film boyunca kendini giderek açan bir anlatımla verilmiş, cümleleri ekseninde de mantığa oturtulmuştur. Halil, yaptığı iş sebebiyle kendini küçük görmekte ve bir başkasının kendini gerçekten seveceğine inanmamaktadır. *Sevmek Zamanı* bu açıdan eleştirilenler tarafından tamamen metafizik bir film olarak yargılansa da Halil ve Meral arasındaki ekonomik sermaye farkı birçok kez işlenmiştir. Klasik bir Yeşilçam anlatısı gibi gözükse de arada bulunan nesnenin yarattığı mesafe bu klasik anlatının kırılmasını sağlamıştır. Bu sebeple Halil'in kendini hor görmesi tabloya olan bağlılığını açıklamak adına ilk çıkış noktası olmaktadır. Meral, ona

resmi seviyorsa kendisini de sevebileceğini söyledikten sonra Halil, meselenin kendisiyle onun resmi arasında olduğu cevabını vermektedir. Resim, Halil'in dünyasına ait bir şeydir ve bu sebeple Meral'in dahil olabileceği hiçbir şey yoktur. Halil, bir başkasının resmini kendi dünyasına ait kılmış, onu benimsemiş ve sahiplenmiştir. Karakterlerin çizgisi de bu resim-kişi ayırımında daha net belli olmaktadır. Meral, sevilmek için Halil'i ne olursa olsun kendisine isterken Halil'in kendi dünyasından çıkmadan tabloya olan hislerini sürdürmesi nesnelleştirme döngülerinde birbirleriyle çelişkiye düşmelerine neden olmuş, ortak bir noktada buluşmaları ise son sahne hariç neredeyse hiç mümkün olmamıştır.

Halil, Meral'in ısrarları sürdüğü vakitlerde resme olan açıklamasıyla onu neden bu kadar sahiplendiğini de özetlemektedir. Meral'in sorusu karşısında değişmezi bulduğunu belirtirken kendisi hangi görünümde karşısına gelirse gelsin resminin ona yine de sevgiyle baktığını belirtmektedir. Elbette bu durum her iki karakter açısından da herhangi bir mantık zeminine oturmamaktadır. Bu filme gelen eleştirilerden birine göre Halil nesneye yönelik fetişist takıntısı olan biriyken Meral de Halil'e kadar yalnızca dünyevi zevkleri tatmış bir karakterdir (Akser, 2001: 104). Bu yargıların az çok doğruluk payı olmakla birlikte resme olan görüşleri açısından da birkaç fikir vermektedir. Halil, bağlılığını koparmamak için direnirken Meral de Halil'e sahip olmak adına bir başka materyalist isteğe koşmak için bu bağlılığı koparmaya çalışmaktadır. Halil'in savunması, yani kendi dünyasına aitliği esasen "sahiplik" kavramı açısından da nesnelleştirmenin seviyesini göstermektedir. Herhangi bir şey, kendi dünyasına ait kılındığında sabit bir form alacak ve değişmeyecektir. Halil'in aradığı gerçek bir sevgiden öte bu sabitliktir. Değişim gerçekleşmediğinde kendini güvenli hissetmekte ve beklediği hor görülmeyi almamaktadır. Meral için de durum, gerçek bir sevgiyi tatmanın takıntısı üzerine kuruludur. Kendi materyal dünyasından bu şekilde sıyrılabileceğine inanan Meral, istekler kapsamından da Vittoria ile benzerlikler göstermektedir. Vittoria da dolaylı olarak ulaşabileceği sevginin nesnel kültürden sıyrılması için işe yarayabileceğini düşünmekte ama bu düşüncenin aslen nesnel kültüre yatkın olduğunu görmemektedir. Meral için de onu seven birini bulabilmek, hangi formda olursa olsun bir kurtuluş yolu gibi gözükmüş, bu sebeple Halil'e karşı ısrarcı davranmıştır. Bu ısrarlar ve beraber çalıştığı yaşlı adamın sözleri Halil'in fotoğrafın ötesine geçmesine sebep olsa da gerçek bir bağına sahip olur olmaz yaşadığı sorunlar onu yeniden materyal isteklerine geri göndermiş ve güvenli bulunduğu alanda kalmayı tercih etmiştir.

Halil, Simmel'i belirlediği toplumsal tipler kategorisinde incelendiğinde de davranışlarının özünü çözmek mümkün olmaktadır. Elbette nesnelleştirme modern kent yaşamı başladığından bu yana toplumun her alanına yayılmış ve kullanılagelmiştir. Özellikle işçi sınıfı için kendi kendisinin bir nesneye dönüşmesi de Marx tarafından ele alınmıştır. Böyle bir yorumun Halil için gerçekleştiği düşünülürse kendi nesnel yargısıyla başka bir nesneye bağlılık göstermesi de olası bir durum olarak gözükmektedir. Öte yandan Simmel'in yoksul olarak nitelediği toplumsal tip içerisinde yer alırken kendini geri çeken bir yapıyla bu fotoğrafa bağlanması da daha açık bir bağlama kavuşmaktadır. Simmel için en uç durumda yoksullar, meşru özneler ve ilgili çıkarların merkez odağı olarak bütünüyle ortadan kalkarlar (Simmel, 2009: 158). Böyle bir durumu yaşayıp yaşayamadığından tam emin olunamasa da Halil, kendini toplumun dışında gördüğünde bağlanabileceği bir ilişki olarak nesneyi tercih etmiştir. Zira nesne, herhangi bir yargı belirtmemekte veya toplumsal iletişim biçimleri içerisinde yer almamaktadır. Böylece Halil, nesneyi kendine göre şekillendirebilmekte ve dünyasında istediği gibi hareket ettirebilmektedir. Nitekim işleri bittiğinde ve yeni bir iş için evden ayrıldıklarında dahi tabloyu almış, vapurda yanına koymuş, göl evine giderken zor yollardan geçseler dahi sırtında taşımıştır. Burada resimle bedensel bir bütünlüğe sahip olduğunu söylemek dahi mümkündür. Resmi kendi uzvu olarak benimsemiş, bedenlen yanından ayırmayarak onu kendisinin bir parçası haline getirmiştir. Bu, nesnel isteklerinin son noktası gibi dursa da bu istekler dinmeyecek, nesnel kültüre yetişme çabası ayrılıktan sonra daha da artacaktır.

Şekil 5. Meral'in Fotoğrafını Sırtında Taşıyan Halil

Meral ile olan ayrılıklarını kendisi gerçekleştirdikten sonra Halil, nesne ile olan bağına daha da ileriye götürmüş, Meral'in evlilik haberini duyduktan sonra sokakta gezerken vitrinde gördüğü porselen bebeği satın almıştır. Bu porselen bebeğin üstünde bir gelinlik bulunmaktadır. Halil, nesnel dünyada yaşama isteğini genişleterek, daha doğrusu içinde yaşadığı toplumun ona sunduğu zorlamaları bu şekilde aşmaya çalışarak bu bebeği almak istemiştir. Zira Meral'in evlilik haberi, önceleri görüştüğü ve Halil'i de arkadaşlarına dövdürttüğü Başar ile gerçekleştiğini söylemektedir. Başar, çok daha doğrudan bir anlatımla zaten Meral'i nesne olarak kabul etmekte ve sahip olma dürtüsü belirli bir hırs barındırmaktadır. Sahip olduğu statüyü her şeyin önünde görürken Halil gibi alt tabakadan birinin Meral ile evlenme isteğine sahip olmasını absürt bulmaktadır. Meral'in aşk iddiaları karşısında bile kendisiyle zaman geçirirse çabucak unutacağını söylerken ilişkilere bakış açısını belli etmektedir. Onun için ilişkiler ekonomik sermaye yardımıyla kurulmakta, evliliğe de böyle gidilmektedir. Bu sebeple Halil denklemden çıkarılmak zorundadır. Nitekim Halil de kendi kendisini denklemden çıkararak bu evliliğe önyak olmuştur.

Filmin sonunda yer alan tekne sahnesi, bu sebeple nesnelleştirme kapsamında bütün karakterlerin amaçlarını açıklamaya götürmektedir. Halil, aldığı bebek ve Meral'in fotoğrafıyla birlikte tekneye biner, onunla gölde gezinmeye başlar. Bu noktada yalnız fotoğraf yetmemiş, kendisini onunla evlenmiş gibi varsaymak istemiştir. Varsayımları da yine bir nesne üzerinden gerçekleştiği için Halil'in bu ilişki boyunca hiçbir zaman nesnelleştirme isteğini geri plana atmadığı anlaşılmaktadır. Halil, kendi dünyasına döner dönmez yine bir nesneye bağlanmış ve boşluğu bu nesne üzerinden doldurmuştur. Bu nesnelere her zaman izleyicisi konumunda olması, fotoğraf ne zaman sahnede yer alsın Halil'in çerçevenin köşesinde yer alması da nesnelere kendisinden üstün bir değer atfettiğini kanıtlamaktadır. Halil için nesnelleştirme kendi konumsal varlığının dışına çıkmadan gerçekleşmekte ve yalnızca toplumsal aşağılamayı önlemektedir. Bu sebeple bebek de tapınacağı bir heykel gibi teknede durmaktadır. Simmel'in de ifade ettiği gibi yoksul kişi, kendisinden iyi durumda bulunan herkesi hak talebi muhatabı olarak görmektedir (Simmel, 2009: 157). Bu hak talepleri içinde bulunduğu modern toplumla birlikte Halil için daha çok nesnelere yönelmiş ve hak talebi olarak sevgiyi bu nesnelere aracılığıyla karşılamıştır.

Şekil 6. Halil, Porselen Bebek ve Meral'in Fotoğrafi

Halil, bu isteğini böyle karşılayabilirken bu nesnelere her daim yok etmek isteyen Meral de son sahnede düğünden kaçır ve Halil'in yanına gelir. Tekneye geçer geçmez bebeği ve tabloyu göle attığında ise onlarla olan düşmanlığı açıkça belirtilmiş olur. Zaten düzenli olarak resmin yerine kendisinin olduğunu söylemesi de gönüllü anlamda bir nesne olmaya olan gayretinin açık göstergesidir. Lakin Meral, Halil'in materyal isteklerinden kurtulur kurtulmaz kendisini başka bir aitlik alanında gören Başar tarafından Halil'le birlikte vurulduğunda ortada kimsenin sahip olabileceği bir nesne kalmamıştır. Hepsisi sınıfsal hırslarla birlikte yok edilmiştir.

Sevmek Zamanı, nesnelleştirme kapsamında daha sınıfsal bir yargı taşıırken bu yargıların nasıl şekillendiğini de ele almış, her karakterde vuku buluşunu simgeler aracılığıyla değerlendirmiştir. *Batan Güneş*'ten farklı olarak iki sınıf farkını ortaya koyarken ele aldığı nesnel istekler de böylece karakterler arasındaki ayrımın ve uzaklaşmasının bir ögesi haline gelmiştir.

4.2.2. Toplumdan Tecrit Hissinin Yapısı

4.2.2.1. Batan Güneş ve Toplumdan Tecrit

Toplumdan ayrı olmayı ve ona entegre olamamayı anlatmak bakımından *Batan Güneş*, ana yönü olarak ilişkideki iletişim kopukluklarını ele almış, düzenli olarak bu konu üzerinde durmuştur. İlk sahneden Vittoria'nın ilişkilerdeki başarısızlığı vurgulanırken

verilen tüm duygu zemini odaklı sorulara bilmiyorum cevabını verışı de bu başarısızlığı daha net hale getirmektedir. Vittoria, sahnelerinin çoğunda özgürlüğe öykünmekte gibi durmakta, bu hissi aramak adına sürekli camları açıp bir camın ardından dış dünyaya bakmaktadır. Bir nevi kendi özgürlüğünü sağlayabilen insanlara uzak gibi dururken de arayış içinde olduğu her bağlamda belli edilmektedir. Lakin bu hisse olan imrenişin orta sınıf emelleriyle de oldukça ilgisi mevcuttur. İçinde bulunduğu sınıf, daha çok para kazanmanın peşinde koşarken böyle bir arzuyu hiç göstermemekte ama başka sahipliklerin isteği altında yaşamaktadır. Kendi çevresinin, evinin ve orta sınıfın sağladığı konforun dışına çıkmadan özgürleşmeyi deneyen Vittoria için bunu başaramaması da sürpriz sayılmamaktadır. Aradığı ilişkiler dahi gelip geçici olmaktan çok onun özgürleşme yolunda bir basamak niteliği görmektedir. Bu sebeple toplumsal tip olarak Yabancı kişiliğine bakmak Vittoria'yı anlamak için fayda sağlayacaktır.

Simmel için Yabancı, belli bir mekân dairesi içine sabitlenmiştir lakin onun içindeki konumu ona ait değildir ve baştan beri onun parçası olamayacak nitelikler taşımaktadır (Simmel, 2009: 149). Bu tanım esasen *Batan Güneş* filmi içerisinde odak noktası olan bütün karakterler için geçerlidir. Hepsi farklı bir mekân ya da konu içinde sabitlenmiş dururken o mekana ait durmamakta, o mekanın özelliklerini taşımamaktadır. Vittoria için bu özellik eksikliği kendini Borsa'da ve romantik ilişkiler içinde belli etmektedir. Karşılaştığı insanlara uzaklığı işlenirken özellikle Piero olan sahnelerinde her ikisinin de çerçevenin iki ucunda durması veya aralarına düzenli olarak bir başka nesnenin girmesi de bunu göstermektedir. Vittoria, içinde bulunduğu orta sınıfın özelliklerini tamamen taşımadığına inanmakla birlikte bu inanış hepten doğru olmasa da onu yabancılaşmaya itmektedir. Çevresinin davranışlarını izlemekte, analiz etmekte ve ilişkileri anlamaya çalışırken bilinmez bir karmaşanın içine düşmektedir. Romantik bağlar, kendisinin benimsemesi mümkün olmayan bir yapıya sahip olmakla beraber aslında bu bağlara karşı fikrini de Piero'nun evine gittiği gün belirtmiştir: İki insan aşık olmak istiyorsa birbirini çok iyi tanımamalıdır. Bireysel düzlemde iç dünyaların açılımına uğramak romantik ilişkilerin yok edicisi gibi görülmekte ve Vittoria tarafından kaçınılan bir durum halini almaktadır.

Vittoria'nın bu bakış açısı aslında nesnelleştirme istekleri içerisinde açıklanmış olsa da bu nesnelleştirme isteğinin sonucunda itildiği mesafe kaynaklı bir konum da yaratılmaktadır. İlişkilere böyle baktığı sürece onları anlamakta hiçbir yol alamayan

Vittoria, orta sınıfın hedeflerinden de uzaklaşmakta ve kendini büsbütün toplum dışı bir noktada görmektedir. Öyle ki bu noktayı aşmak için var olan kendince denemeleri de sonuç vermemekte, yine düşünceli bir halin içine düşünmektedir.

Şekil 7. Hep Çerçeve İçinde Duran Ana Karakterler

Antonioni, uzakta olmayı ve bunun getirdiği sıkışmışlık hissini vermek adına hem Vittoria'yı hem de Piero'yu sürekli belirli bir çerçevenin içine sokmuştur. Kapılar, pencereler, camlar gibi her fırsatta bu karelerin içine giren karakterler; dış dünyaya da bu kareler içinden bakmaktadır. Kendi dünyalarının içine hapsediklerini böyle anlatan yönetmen, onların yalnızlığının da betimlenmesini çerçeveler sayesinde sağlamıştır. Simmel'in belli bir mekan dairesi içinde yalnız olunma durumunun da bu şekilde gösterildiği söylenebilir. Vittoria, yalnız ayrılma sahnesinde Riccardo'ya aynadan bakmasıyla değil birçok yansıması ve pencerenin kullanımıyla da birebir katılımın dışında olduğunu göstermiştir. Sosyal yaşamın katılımcısı olmaktan ziyade izleyicisi olduğu neredeyse her anında ortaya çıkmıştır. Örneğin Borsa'da büyük milyonlar kaybetmiş bir adamı kafeye kadar takip etmiş, önündeki peçeteye ne çizdiğini izlemiştir. Bu anlamda bir kaybın ne ifade ettiğini görmek istemiş, onun tavırlarını izleyerek bir nevi orta sınıf davranışlarını anlamak adına çaba göstermiştir. Peçeteye baktığında yalnızca çiçek çizimleri görmesi ise onu neşelendirmiş ve belki de kendini bulunduğu sınıfa ilk defa yakın hissetmiştir. Yine de bunu Piero'ya gösterdiğinde herhangi bir tepki alması mümkün olmamıştır. Piero, bu davranışta herhangi bir mana bulmaktan uzaktır. Vittoria'nın gruba mensubiyeti hem onun dışında olmayı hem onunla karşı karşıya gelmeyi içermektedir

(Simmel, 2009: 149). Vittoria, orta sınıfın dışındadır ve zaman zaman karşıda durduğu olmuşa da bu sınıfın içinde yer aldığı anları da görmek mümkündür. Bu anlar ise ilişkilerini nesneye dönüştürdüğü sahneler olarak açıklanmıştır.

Şekil 8. Piero ve Vittoria Borsa'da 00:24:00

Piero ve Vittoria'nın ilk karşılaşmasında ise film boyunca devam edecek olan mesafenin getirdiği uzaklık tasvir edilmiştir. Son sahne hariç her zaman aralarında bir mesafe bulunmaktadır. Bu mesafeler bazen pencere camıyla bazen bir dükkanın kepenkleriyle bazen de burada olduğu gibi tapınağın bir kolonuyla tasvir edilmektedir. Halihazırda yönetmenin eskiden kutsal görülen unsurları modern dünyanın küçümsemesi içinde aktarması da bu ilk sahneye yardımcı olmaktadır. Nitekim Vittoria'nın komşusunun köpeğinin adının Zeus olması, Piero'nun evinde yer alan Pan heykeli ve Borsa'nın bir tapınakta yer alması modern zamanların her türlü duygusal zemini yok ettiğinin bir göstergesidir. İki karakterin bu tapınakta hiç “kutsal” olmayan bir şekilde karşılaşması da kent yaşamının bütün öğeleri nesnel dünyaya atfetmesinin bir diğer kanıtı sayılmaktadır.

Piero ve Vittoria'nın ilk karşılaşması mesafelerin de ötesinde iletişim başlangıcı olarak herhangi bir duyguyu barındırmamaktadır. Önce annesinin yerini Piero'ya soran Vittoria daha sonra ölüm haberi sahnesinde bu duvarın ardından onunla iletişim kurmaktadır. Piero'nun ona belirttiği ilk şey ise Borsa'ya dair bir bilgi içermekte ve konuşmanın devamı gelmemektedir. Daha sonra Borsa kendi karmaşasına devam eder, Vittoria da annesiyle birlikte dışarı çıkar. Birbirlerine herhangi bir ilgi göstermeyen iki

karakter için de toplumdan tecrit hissinin yapısı incelenmeden önce Antonioni'nin dediklerine de bakmak gerekmektedir. Yönetmen için *Batan Güneş* hala modern bir filmidir çünkü kahramanlar duygulara inanmayan insanlardır, yani onları belirli şeylerle sınırlamışlardır (Antonioni, 1996: 277). Bu sınırlandırma Vittoria için ilişkide karşı tarafı nesne olarak görme şeklinde gerçekleşmiş, Piero içinse Borsa ile bir benimsenme şekli yaratılmıştır. Yönetmen bu sebeple *Batan Güneş*'in hala modern bir film olduğunu söyleyebilmektedir zira modern yaşamın bütün unsurlarını içinde barındırmaktadır. Duygusal alanın yok edilmesi veya yok sayılması, kent yaşamında ortaya çıkmış bir unsur olarak filmde de yer almaktadır. Karakterlerin her ikisi de duygusal dürtülerle hareket etmemekte yalnız materyal isteklerini karşılama peşine düşmektedir. Bu da bireyin alışmış olduğu öznel yargılar içerisinde bir boşluk yaratırken kendini toplumun dışında bulmakta, anlaşılmanın içine düşmektedir. Yabancılaşma hali bu sebeple Vittoria için çok daha belirgin bir yapı halini alırken Piero'nun orta sınıf isteklerine tam uyumuyla birlikte açık bir anlatımda yer almadığı anlaşılmaktadır.

Piero'nun toplumdan tecrit halini yaşadığı durumları anlamak için bu durumun altını çizdiği replikler bulunduğunu hatırlamak gerekmektedir. Repliklerin yanı sıra, iş hayatı içerisinde aslında orta sınıfın isteklerine hizmet eden bir alt sınıf mensubu olduğunu gösteren anlar da mevcuttur. Piero da bu sebeple kendisini nesnel kültürün isteklerine adanmış ve duygu dünyasına dair yargılardan kaçınmıştır. Bu da onu yabancılaşmaya iten bir diğer etkidir. Denebilir ki iki karakter için de nesnelleştirme yabancılaşmanın bir itkisi durumuna gelmekte, her iki kavram kendi içlerinde bir döngü yaratmaktadır. Bu sebeple iki karakter de hem kendilerine hem topluma uzak olmaktan kaçınamamakta, yaşamlarını sonuna kadar böyle sürdürmektedir. Nitekim son sahnede de belirli bir duygusal bağ kurmuş gibi gözükseler de gitme vakti geldiğinde verdikleri sözleri tutmamışlar, bir daha da buluşmamışlardır. Hayatın döngüsünün hep olduğu gibi devam ettiğini belirtmek için de Antonioni, onların gezdiği sokakları onlar olmadan çekmiştir.

4.2.2.2. Sevmek Zamanı ve Toplumdan Tecrit

Sevmek Zamanı filmi için de benzer temalarla birlikte gelen yalnızlaşma hissinin daha keskin bir ayrımı sınıfsal olarak göz önüne serilmiştir. Ana karakterlerin farklı sınıflardan geliyor oluşları ve ikisinin de kendi sınıfları içinde memnun olmayışı toplumdan uzak konumlarda yer almalarına sebep olmuştur. Kapitalist dünyanın getirisi

olarak işçi konumunda yer alan Halil için, üretim ilişkileri içerisinde bir yabancılaşma gerçekleştiyse de bunun sonucu olarak kendisi için de nesneye bağlılık süreci başlamıştır. Marx'ın açıkladığı şekilde işçi, son yabancılaşma evresi olarak kendi türüne de yabancılaşmaktadır (Şeker, 2021: 129). Halil, bunu yaşamakta ve diğer sınıfların da kendisini hor göreceğini düşünerek başka bir nesneye tutunmaktadır. Bu nesne veya nesnelere, ne zaman sahnenin içerisinde belirse Halil ya köşeden izlemekte ya da alttan bakmaktadır. Nitekim Meral ile ilk karşılaşmalarında da aynı durum gerçekleşmiş, Meral onu ayakta izlerken o koltukta durmaktadır. Bunun sonrasında da Meral, omzuna dokunduğunda Halil'in kafasını yukarıya kaldırdığı görülmektedir ve yönetmen her seferinde ikili için aynı açıları vermektedir. Halil'in Meral ile aynı seviyede durduğu yegane sahnelerden birinde onunla yan yana gelirken ayrılık haberini söyler ve gider. Ne zaman aynı seviyelerde dursalar ardından kötü bir haberin gelmesi de görüntüsel olarak Halil'in bakış açısını yansıtmaktadır. Halil, Meral'i yüksek bir varlık olarak benimsemiş ve film olarak öyle görmeye devam etmiştir. Ayrılıyor olma sebebi de bu yüzdendir. Kendisinin içinde bulunduğu sınıfın Meral'e layık olduğunu düşünmemektedir. Lakin bu ayrılıktan sonra aldığı bebekle teknede giderken bile bebeğe olan alttan bakışı gösterilmektedir. Halil hem nesnelere hem de sevdiğini düşündüğü insana karşı takındığı mahcubiyetle kendisini neden toplum dışında gördüğünü anlatmaktadır.

Meral için de bu yabancılaşma yine Marx'ın belirttiği başka bir etkenden kaynaklanmaktadır. Kapitalist üretim sürecinde sınıfların birbiriyle ilişki kuramıyor oluşu kapitalistlerin de işçilerle aynı yabancılaşma sürecinden etkilenmesine neden olmaktadır (Şeker, 2021: 129). Sınıfsal kopukluk, Simmel'in bahsettiği para ekonomisi sebebiyle de yaşanırken yine aynı şekilde para ekonomisi sebebiyle nesnel istekler geliştirilmiştir. Meral, Vittoria gibi bu isteklerin dışında yer aldığına inansa da insanlara olan bakış açısı tam tersini söylemektedir. Bu sebeple her iki karakter de ilişkileri içerisinde kopukluklar yaşamış, birbirleri için sağlıklı bir ilişki imkanı yaşayamamışlardır. Halil'in değişmez olan sevgiyi arama sebebi de buradan kaynaklanmaktadır. Artık kendisi toplumdan uzakta yer almaktadır ve bu uzaklık sebebiyle toplumun içerisinde yer alan herhangi birinin onu seveceğine inanmaktadır. Hem bir toplumun içerisine hapsolmuş durumdadır hem de o toplumla bir yakınlık ilişkisi kuramamaktadır. Meral için de aynı durum söz konusudur. Ekonomik bağlamda iyi durumda olsa dahi bu durumun getirdiği çevreyi sevmemekte, onlarla herhangi bir ilişki isteğinde bulunmamaktadır. Bireysel manada bir tatmini bu sınıf dışında yaşayacağını düşünse de o sınıfın içinde büyüdüğü için davranış kalıplarını aşması

mümkün olmamıştır. Her iki karakter de kendi sınıfları içerisinde bir bocalama yaşayarak toplumsal manada tecrit hissini kaçınılmaz olarak duyumsamışlardır.

Metin Erksan'ın da bu hissi vermek için yine çerçeveleme yöntemine başvurduğu da görülmektedir. Halil ve Meral yan yana durdukları nadir sahneler dışında film karesinin her iki ucunda yer almakta veya aralarında mesafe olabilecek nesnelere bulunmaktadır. Bu yöntemin Antonioni odaklı olarak belli bir ilham kaynaklı yapıldığı düşünülse de verilmek istenene yarar sağladığı açıktır.

Şekil 9. Çerçevesiz İçinde Halil ve Meral

Bu yöntemin sağladığı avantajlardan bir tanesi de her iki karaktere ait sıkışmışlık hissini yansıtmasının yanı sıra yalnızlıklarını da film boyunca açık bir şekilde betimlenmesidir. Yalnız tek bir sahnede değil, ayrı veya beraber çoğu sahnelerinde çerçevelerin içine hapsolan karakterler böylece toplumdaki yabancılaşma durumlarını da vurgulamış olmaktadır.

Sonuç olarak *Sevmek Zamanı*, toplumdan tecrit hissini yapıtı olarak *Batan Güneş* ile benzer anlatım yolları tercih etmiş fakat işlediği sınıfsal farklılığı da ele alarak bu anlatım yollarını başka bir boyutta ele almıştır. Böylece benzer yöntemler aynı temadan yola çıkarak farklı anlatım yolları geliştirilmesini sağlamıştır.

4.2.3. Modern Yaşamın Mekansal Bağlamda Ortaya Çıkardığı Sonuçlar

4.2.3.1. Batan Güneş ve Mekanlar

Antonioni, *Batan Güneş* filmini çektiği yıllarda İtalya sanayileşmesinin en büyük dönemlerini yaşamakta ve Güney'den Kuzey'e milyonlarca göç gerçekleşmektedir. Roma da bu göçü alan ve kentleşme açısından sorunları başlayan bir kent olarak bilinmektedir. Bu sebeple *Batan Güneş* filminde yer yer Roma sokaklarındaki değişimi veya süregelen inşaatları görmek olasıdır. Bu mekanlar da nitekim karakterlerin çevresel uyumsuzluğunu daha net nitelemek için verilmiş ve ortaya konmuştur. Böylece içsel bocalamalarının da bir yansıması var olmuş hem de 1960'lı yılların güncel tablosu ortaya serilmiştir. Vittoria ve Piero'nun uğradığı mekanlardan en önemlisi olan sokak kenarındaki yarım kalan inşaat da bunlardan biridir. Öyle ki filmin sonunda da birçok şehir manzarası çekilmiş ve şehrin yapısal bozukluğu betimlenmiştir.

Şekil 10. Vittoria ve Piero'nun Buluştuğu Sokak Köşesi

Vurgulanan bu bozukluk, karakterlerin de mekânsal uyumsuzluğunu göstermekte ve aidiyet hislerini ellerinden almaktadır. Roma, 1950'li yılların sonlarında değişmeye başlamış ve sanayileşme alışılmış manzaraları bozmaya devam etmiştir. Göç için artan inşaatlar yapısal bütünlüğü bozmuş ve şehrin tanınan manzarası böylece yok olmuştur. Bu yapısal bütünlük bozumu da yer yer karakterlerin kendisinde de bulunmakta ve bocalamalarıyla eş değer tutulmaktadır. Bu sebeple Roma'nın çekilen bu manzaraları anlatılan yabancılaşma hissi için önemli bir yer tutmaktadır.

4.2.3.2. Sevmek Zamanı ve Mekanlar

Sevmek Zamanı filmi için mekânsal vurgunun daha az olduğu söylenebilirse de İstanbul'un 1960'lı yıllara ait manzaraları zaman zaman görülmektedir. Burada yaratılan mekânsal zıtlık yine sınıflar üzerinden de olmaktadır. Doğaya ait olan ve eski yapılar Halil'e atfedilmekte, modern yapılar görüldüğünde ise sahnede Meral bulunmaktadır. Bu aynı zamanda modern yaşamın Meral ile verildiğini anlatan bir yapıyı da betimlemektedir. Modern yaşama geçememiş biri olarak verilse de Halil, aynı yaşamın nesnel isteklerine tabii olmasıyla esasen tamamen eskiye ait de sayılmamaktadır.

Şekil 11. Meral'in Evinden İstanbul Manzarası

Önce Adalar'da geçen film sonrasında Halil'in iş yerinin değişmesi ve bir göl evinde çalışmaya başlamasıyla değişir. Ara sıra Meral'in İstanbul'daki evini de sahneye getiren yönetmen, arkadaki İstanbul manzarasını da göstermektedir. Halil'in Meral'in evine gittiğinde içerisinde bulunduğu apartmanın modern yaşama uygunluğunu görme fırsatı da seyirciye verilmiş olmaktadır. Böylece her ikisi arasındaki sınıfsal fark netleştiği gibi 1960'lı yıllarda İstanbul yaşamında iki ucun olduğunu görebilmek de böylece mümkün olmaktadır. Zira Halil'in kendi evi de eski ve yapısal olarak sorunlu konumdadır. Her ikisi de aynı şehirde yaşasa da sınıf farkları sebebiyle yaşam tarzları da birbirinden ayrılmaktadır. *Sevmek Zamanı*, bu şekliyle mekanları karakterlerin durumlarını tasvir için kullanmış, zaman zaman bu mekanlardaki mesafeli durumlarını da ele almıştır.

SONUÇ

Yabancılaşma, modern zamanın en büyük yapılarından biri olarak birçok kez ele alınan bir konudur. Günümüz toplumunda da hala süregeldiği bilinen bu durumun 1960'ların karmaşık politik-ekonomik yapısı içinde yükseldiğini görmek sinema filmlerinin bağlamları sayesinde mümkün olmaktadır. İncelenen her iki filmin de yapıldığı zamanın toplumsal kapsamından dışarı çıkmamış olması ve o kapsamın özelliklerini betimlemesi sebebiyle 1960'lı yılların yabancılaşma yapısı görülebilmektedir.

Bu kavramın daha iyi anlaşılması açısından teorik çalışmalar da göz önüne alınarak film analizi üç temaya ayrılmıştır: Modern dünyada insanın unsurları nesnelleştirme dürtüsü, toplumdaki tecrit hissini yapısı, modern yaşamın mekânsal bağlamda ortaya çıkardığı sonuçlar. Bu temalar boyunca yabancılaşma kavramı işlenmiş ve toplumsal hayatta karakterlere olan etkisi göz önüne alınmıştır.

Kronolojik olarak daha önce yapılan *Batan Güneş* filmi, İtalya'da açığa çıkan yeni gerçekçiliğin temalarıyla da uyumlu bir halde şekillenmiştir. Bir ilişki üzerinden anlatılması tercih edilen yabancılaşma teması, ana karakterlerin dünyalarına da girilerek detaylandırılmıştır. İkilikler halinde işlenen bu konu Piero ve Vittoria için aynı eksenle ilerlememiş, farklı konular çerçevesinde benzer hisleri yaşamışlardır. İlişkilerin yapısal olarak parçalandığı zamanları ele alan *Batan Güneş*, yabancılaşmayı anlatım şeklinin her alanına yansıtılmaktadır. Görsel açıdan desteklenmiş eşya konumları ve açılar, henüz başlamamış bir ilişkinin mesafe sınırlarını çizirken bu sınırlar karakter söylemleriyle de desteklenmiştir. Vittoria'nın birine aşık olmak için tanımamak gerektiğinden bahsetmesi, Piero ile olan ilişkilerinde daha çok materyal dünyaya ait mevzuların konuşulması, çevresine olan uyumsuzluğu gibi konular anlatım olarak filmin bütününe yayılmış durumdadır. Antonioni, mekan olarak da karakterleri dışarı iterken onların yaşadıkları topluluktan ne kadar uzak olduğunu göstermiştir.

Sevmek Zamanı için de aynı durumun geçerli olduğu söylenebilmektedir. Halihazırda yabancılaşma anlatımını sınıflar üzerine kurmuş olan Erksan, aynı zamanda nesneye olan ilgiyi bir bağımlılık seviyesine çıkararak karakterlerinden birini başlangıçtan itibaren toplumun dışına itmiş bulunmaktadır. Diğer karakteri olan Meral ise Vittoria ile

benzerlikler göstererek kendini bulunduğu sınıfın içinde kayıp hissetmekte ve çareyi bir başkasının sunacağı çözümde aramaktadır. Vittoria için de doğaya öykünme, eski olana dönme gibi temalar bulunurken Meral'in de modern çizgiden ayrılma çabası göze çarpmaktadır. Anlam dünyaları belirli bir bocalamanın içindedir ve toplum da bu bocalamayı bir açmaza sürüklerken manasız çözümlere yönelmektedirler. Her ikisinde de bulunan bu ortaklık farklı çözümlere yönelseler de sonuçlarının benzerliğini de kaçınılmaz olana itmektedir. Nesnel isteklerinin farkında olmayan iki karakter, diğerlerinin bu istek içerisinde yer aldığına inanırken buldukları konuma uzak hissetmekte ve onun seyircisi haline gelmektedirler.

Halil ve Piero ise birbirlerine tamamen zıt çizilmiş iki karakter olmasına rağmen aynı yabancılaşma dairesi içinde durmaktadırlar. Halil, bunu sınıf farkları sebebiyle yaşamaktadır. Piero da esasen kendinden ekonomik olarak biraz daha üstte yer alan insanlar için çalışırken hırslanmakta ve onlara karşı olan hislerini materyal isteklerin peşinden giderek aktarmaktadır. Lakin o da yönetmenin birçok kez sahne olarak belirtmek istediği gibi çıkamayacağı bir kutunun içindedir. Halil de üst sınıfa olan hırsını onlardan tamamen uzakta durarak çıkarmış, gerçek bir insanla bağ kurmak yerine nesnelere tercih etmiştir. Her iki karakter için de bireysel yaşamlarında ilişkileri sağlayan unsur nesnelere dir. Yalnızca bunu aktarma yolları belirli bir ayrıma gitmektedir.

Bu sebeple denilebilir ki toplumsal yabancılaşma her iki filmde de bağlamını ilişkiler içerisinde bulmuş, bu ilişkilerin çevrenin de etkisiyle beraber parçalayıcı etkilerinden yola çıkılarak karakterlerin yaşadığı toplumsal tecrit hissi aktarılmıştır. Her karakter ait olduğu sınıf ve içerisindeki bireyler ile ele alınmıştır. Toplumdan kopuk olmanın aksine filmlerdeki karakterler tamamen toplumun içinde bulunmakta ve 1960'lı yılların bireyini yansıtmaktadır.

Özetle, *Sevmek Zamanı* ve *Batan Güneş* 1960'lı yıllarda İtalya ve Türkiye'de belirli kurumlar tarafından gerçekleşen yabancılaşmayı aktarmak adına ikili ilişkilerin yapısını tercih etmiş, lakin bu ilişkileri incelerken karakterleri kendi mekanlarından koparmamıştır. Mekanlarının dışına çıkmaya çalışsalar bile karakterler, ait oldukları dairesinin içinde kalarak mücadele etmiş ve yine bu mekanların bir sonucu olarak isteklerini belirlemişlerdir. Bu isteklerin nesnel kültüre aidiyeti de onların yabancılaşmasına bir kaynak oluştururken sahneler aracılığıyla da bu kaynak açıkça gösterilmiş, mesafeler filmin sahip olduğu bütün

etkenlerle vurgulanmıştır. Böylece 1960'lı yıllarda İtalya ve Türkiye'deki yabancılaşmayı anlamak için birer yardımcı kaynak niteliği haline gelmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (Çev. Y. Alogan). Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Akgündüz, A. (2013). Bir Modernleşmeyi Hızlandırma Projesi Olarak Batı Avrupa'ya İşçi Göçü. R. F. Barbaros & E. J. Zürcher (Ed.), *Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye içinde*. 191-211. Efil Yayınevi, Ankara.
- Akser, M. (2001). *Ulusallık Arayışında Bir Yaratıcı: Metin Erksan'ın Sevmek Zamanı (1965)*. Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler 1, 95-109. Bağlam Yayınları.
- Armstrong, P. (2013). Alienated consumption, the commodification of taste and disabling professionalism. *ephemera*, 13(2), 269.
- Antonioni, M. (1996). *The Architecture of Vision: Writings & Interviews on Cinema* (C. Di Carlo, & G. Tinazzi Ed.). Marsilio Publishers.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri*. (Çev. B. Vardar, M. Rifat). Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bazin, A. (1996). *Çağdaş Sinemanın Sorunları*. (Çev. İ. Şener). Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Berkes, N. (2015). *Türk Düşününde Batı Sorunu*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (Çev. D. F. Şannan, A. G. Berkurt). Heretik Yayınları, Ankara.
- Çelik, H. & Ekşi, H. (2013). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27 (27), 99-117. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaebd/issue/365/2517>

- De Sica, V. (2020). Sinema Üzerine. *Türk Dili Sinema Özel Sayısı*, 456-459. Türk Dil Kurumu, İstanbul.
- Drake, R. (1999). Italy in the 1960s: A Legacy of Terrorism and Liberation. *South Central Review*, 16, 62-76.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar*. (Çev. Z. Z. İlkelen). Pozitif Yayıncılık, İstanbul.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (21), 377-397. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/baunsobed/issue/50238/647982>
- Giddens, A. (2009). *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Çev. Ü. Tatlıcan). Say Yayınları, İstanbul.
- Ginsborg, P. (1990). *A History of Contemporary Italy: Society and Politics 1943-1988*. Penguin UK.
- Findley, C. V. (2012). *Modern Türkiye Tarihi: İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007*. (Çev. G. Ayas). Timaş Yayınları, İstanbul.
- Frisby, D. (2012). *Modernlik Fragmanları: Simmel, Kracauer ve Benjamin'in Eserlerinde Modernlik Teorileri*. (Çev. A. Terzi). Metis Yayınları, İstanbul.
- Habermas, J. (1998). *The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures*. MIT Press.
- Jan Zürcher, E. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Çev. Y. S. Gönen). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. (Çev. B.

- Tırnakçı). Timaş Yayınları, İstanbul.
- Keleş, R. (1993). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Küçükömer, İ. (1989). *Düzenin Yabancılaşması*. Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Marx, K. (2011). *1844 El Yazmaları*. (Çev. K. Somer). Sol Yayınları, Ankara.
- Maton, K. (2008). Habitus. M. Grenfell (Ed.), *Pierre Bourdieu Key Concepts* içinde. 49-65. Acumen Publishing Limited, Stocksfield.
- Monaco, J. (2002). *Bir Film Nasıl Okunur?* (Çev. E. Yılmaz). Oğlak Yayıncılık, İstanbul.
- Moore, R. (2008). Capital. M. Grenfell (Ed.), *Pierre Bourdieu Key Concepts* içinde. 101-117. Acumen Publishing Limited, Stocksfield.
- Özön, N. (1985). *Sinema: Uygulayımı, Sanatı, Tarihi*. Hil Yayınları, İstanbul.
- Peker, M. (2019). Türkiye’de Göçün Yapısı Kaynaklı Değişen İki Olgu. *Nüfusbilim Dergisi*, 41(1), 131-159. Erişim Adresi:
<https://dergipark.org.tr/en/pub/nufusbilim/issue/52256/683731>
- Sciacchitano, G. (2017). Rural development and changing labour relations in Italy and Spain in the 1950s and 1960s. *Comparativ*, 27(2), 35-53.
- Simmel, G. (1996). Metropol ve Zihinsel Yaşam. *Cogito*, 8. 81-90.
- Simmel, G. (2014). *Paranın Felsefesi*. (Çev. Y. Alogan, Ö. D. Aydın). İthaki Yayınları, İstanbul.
- Simmel, G. (2009). Bireysellik ve Kültür. (Çev. T. Birkan). Metis Yayınları, İstanbul.
- Smith, D. M. (1997). *Modern Italy: A Political History*. University of Michigan Press.

- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çev. O. Akınhay). Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Şeker, O. (2021). Marx'ın Erken Dönem Eserlerinde Yabancılaşma Kavramı: Tarihsel Bir Yaklaşım. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 125-131.
- Tanyeli, U. (1998). 1950'lerden Bu Yana Mimari Paradigmaların Değişimi ve "Reel" Mimarlık". Y. Sey (Ed.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde. 235-254. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. Y. Sey (Ed.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde. 1-24. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tunçay, M. (1995). Siyasal Tarih (1950-1960). Sina Akşin (Ed.), *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980* içinde. 177-261. Cem Yayınevi, İzmir.
- Turner, B. S. (2014). *Klasik Sosyoloji*. (Çev. İ. Çetin). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Uzunkaya, S. Ş. (2019). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye Ekonomisi ve Marshall Planının Ekonomiye Etkileri. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 176-185.
- Visconti, L. (2020). Kadavralar. *Türk Dili Sinema Özel Sayısı*, 454-456. Türk Dil Kurumu, İstanbul.
- Zavattini, C. (2020). Yeni-Gerçekçilik Üzerine Görüşler. *Türk Dili Sinema Özel Sayısı*, 380-384. Türk Dil Kurumu, İstanbul.